

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

100. YILINDA EKİM DEVRİMİ

Ekim Devrimi olmasaydı...
ERKİN ÖZALP

**Lenin, Leninizm ve
1917 Devrimi üzerine önermeler**
METİN ÇULHAOĞLU

Marx'tan Lenin'e devrim ve Ekim
CAN SOYER

**Devrim döneminde
Bolşeviklerin iç tartışmaları**
ERKİN ÖZALP

Ekim Devrimi ve kadınlar
YELDA KOÇAK

RÖPORTAJ
Haluk Yurtsever'le
Orta Sınıf Efsanesi üzerine

**Yerelleşme, dayanışma
ve bir çıkış stratejisi**
İLYAS TORLAK - ENGİN DENİZ

Kuvvetler tekleşirken bize düşenler
ÖZGÜR URFA

OKUMA NOTLARI
AKP'nin tarihsel misyonu
DENİZ ALİ GÜR

BELGE
Erkan Baş: 'TKP gelecektir'

6

BAHAR 2017

6

KOMÜNİST

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

▪ Sayı: 6

KOMÜNİST Üç Aylık Teorik Dergi

BÜTÜN ÖLKELERİN İŞÇİLERİNE BİRLİKTE

BAHAR - 2017

NHR Kültür-Sanat ve Turizm Limited Şirketi adına İmtiyaz Sahibi: Volkan Çetin

Sorumlu Müdür: Emre Deveci

Yayın türü: Yaygın-süreli yayın

Genel Yayın Yönetmeni: Erkin Özalp

Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni: Yener Yentek

Adres: Maltepe Yılı Mahallesi Karaağaç Sokak No:14 Maltepe / İstanbul

Baskı: **Deren Matbaacılık Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.**

Beylikdüzü OSB Mah. Orkide Cad. No: 9/Z Beylikdüzü/İstanbul

Tel: (0212) 875 48 86-87 - (0212) 612 3185

Sertifika No: 34011

KOMÜNİST Sayı: 6

İÇİNDEKİLER

Sunuş 5

100. YILINDA EKİM DEVRİMİ

Ekim Devrimi olmasaydı... 7
ERKİN ÖZALP

Lenin, Leninizm ve 1917 Devrimi üzerine önermeler 17
METİN ÇULHAOĞLU

Marx'tan Lenin'e devrim ve Ekim 23
CAN SOYER

Devrim döneminde Bolşeviklerin iç tartışmaları 29
ERKİN ÖZALP

Ekim Devrimi ve kadınlar 45
YELDA KOÇAK

röportaj

Haluk Yurtsever'le Orta Sınıf Efsanesi üzerine 65

Yerleşme, dayanışma ve bir çıkış stratejisi 81
İLYAS TORLAK - ENGİN DENİZ

Kuvvetler tekleşirken bize düşenler 93
ÖZGÜR URFA

okumanotları

AKP'nin tarihsel misyonu 105
DENİZ ALİ GÜR

belge

Erkan Baş: 'TKP gelecektir' 117

SUNUŞ

Komünist'in Bahar 2017 tarihli 6. sayısı ile karşınızdayız. Tarih bilgisinden de anlaşılabilir üzere, bundan sonraki sayılarımız üç ayda bir çıkacak.

Yaz 2017 ve Güz 2017 sayılarımıza yönelik hazırlıklarımıza şimdiden başladık. Olağanüstü gelişmeler nedeniyle planımızı değiştirmek zorunda kalmazsak, ilkinde, dosya konumuz, emperyalist-kapitalist sistemin nereye gittiği olacak. İkincisinde, hem dünyadaki hem de Türkiye'deki sosyalist iktidar ve devrim stratejisi tartışmalarına odaklanacağız. Ayrıca, elinizdeki *Komünist*'in dosya konusu olan "100. yılında Ekim Devrimi" ile ilgili yazılara yıl boyunca devam edeceğiz.

Bundan sonra, her sayımızda, tartışmalı konuları da açmaya çalışacağımız bir röportaja yer vermeyi planlıyoruz. Elinizdeki sayıda bunun ilk örneği var. Haluk Yurtsever'e, bizi kırmayıp bu ilk örneğin ortaya çıkmasını sağladığı için teşekkür ediyoruz!

Komünist, somut siyasal mücadele başlıkları ve alanları ile bağlantıları güçlü bir teorik dergi olmaya devam edecek. Bu sayımızda, İlyas Torlak ve Engin Deniz, yerel çalışmalar ve dayanışma çalışmaları ile sosyalist iktidar mücadelemiz arasındaki ilişkilerin ne şekilde kurulması gerektiğini tartışarak bunun yeni bir örneğini sunuyor.

Kitap ve makale değerlendirmelerine düzenli olarak yer vermek istiyoruz. "Tanıtım" yazılarından değil, gerçek "değerlendirme"lerden söz ediyoruz. Deniz Ali Gür'ün bu sayıdaki eleştirisi ağırlıklı yazısında olduğu gibi... Bu kapsamdaki yazılarda, yeni çalışmaların yanı sıra tarihsel metinler de ele alınabilecek. Sayfalarımız, güncel ve tarihsel metinlerden yeni sonuçlar çıkarmaya yönelik çalışmalara da açık olacak.

Komünist'in her yeni sayısı çıktığında, iki önceki sayımıza İnternet'ten erişebileceksiniz.

Yaz 2017 sayımızda görüşmek üzere.

İyi okumalar.

KOMÜNİST

Ekim Devrimi olmasaydı...¹

ERKİN ÖZALP

Sosyalist devrim Almanya’da gerçekleşirdi ve Alman disiplini sayesinde bugün dünya devrimini tamamlamış, komünizme geçiş tartışmaları yürütüyor olurduk!

Şaka bir yana, Ekim Devrimi olmasaydı bugün dünyamız elbette çok farklı bir yer olurdu. Ama daha iyi bir yer mi olurdu yoksa daha kötü bir yer mi, bilemeyiz...²

Ekim Devrimine özgü bir durumdan söz etmiyorum. Örneğin, 1789 Fransız Devrimi olmasaydı ne olurdu?

Kimileri diyebilir ki (ve bu anlama gelecek şeyler söyleyenler gerçekten de var), en azından Jakoben iktidarı yaşanmasaydı, Fransa’nın burjuva devrimi bu kadar “tepeden inmece” bir şekilde gerçekleşmeseydi, kapitalizmin hem bu ülkedeki hem de başka ülkelerdeki gelişmesi daha demokratik bir karakter kazanabilirdi... Bilindiği üzere, Türkiye’nin burjuva devrimi için de benzer şeyler söylenebilir...

Buna karşın, 1789 Fransız Devrimi ve özellikle de bu devrimi en ileri noktasına taşıyan Jakoben iktidarı olmasaydı, feodal sınıfların egemenliğine son verilmesi daha uzun sürelerle yayılabilir, kapitalizmin gelişmesi İngiltere’de olduğu gibi burjuvazi ile feodal sınıflar arasındaki pazarlıklara ve uzlaşmalara yaslanabilirdi. Böylesi bir durumda da, emekçi sınıflar üzerindeki feodal sömürü ilişkileri çok daha uzun süreler boyunca ayakta kalabilir ve kapitalizme geçiş, toplumların çoğunluğunu oluşturan kesimler açısından çok daha sancılı bir sürece dönüşebilirdi.

Ne var ki, aynı Fransız Devrimi ve aynı Jakoben iktidarı olma-

1 Bu yazı, 8 Kasım 2014’te İstanbul’da düzenlenen “97. Yılında Ekim Devrimi ve Sosyalizmin Güncelliği Sempozyumu”nda yaptığım “Ekim Olmasaydı Ne Olurdu?” başlıklı konuşmaya dayanıyor. *Komünist*’in önümüzdeki sayılarında sempozyum konuşmacılarının katkılarına yer vermeyi sürdüreceğiz.

2 Bu vesileyle, konu başlığını benim seçmediğimi belirtiyim. Sevgili Can Soyer önermiş, ben de pek düşünmeden kabul etmişim. Bir kez kabul ettikten sonra da vazgeçtiğimi bildirme cesaretini gösteremedim!

saydı, çok büyük olasılıkla, kapitalist gelişmenin genel yasaları, Avrupa'nın farklı ülkelerinde benzer devrimlerin gerçekleşmesine yol açardı. Bu arada, Avrupa'daki diğer ülkelerin feodal iktidarlarının 1789 Devriminden dersler çıkarmış oldukları da unutulmamalı. Ve bu derslerin en önemlisi, yeni yeni güç kazanmakta olan burjuvazinin halkla bağ kurarak demokrasi ve iktidar mücadelesi yürütmesine daha başından engel olmak gerektiği idi! Dolayısıyla, Fransız Devrimi olmasaydı, belki de diğer Avrupa ülkelerinde kapitalizme geçiş daha kolay olurdu...

Ama, diyerek devam etmek mümkün ve bunun sonu yok.

Bu tür spekülasyonların tümüyle yararsız olduğu söylenemez elbette. Özellikle de, amaçlanan şey, herhangi bir somut tarihsel olayı göklere çıkarmak ya da mahkûm etmekten çok, tarihsel gelişmenin mantığını daha iyi kavramaksa...

* * *

Başta Almanya hakkında söylediklerim şakaydı belki; ama tarihsel tartışmalarla hiçbir ilgileri bulunmuyor da değil.

Marksistler, 20. yüzyılın başlarında, sosyalizmin ilk olarak Almanya'da zafere ulaşacağını düşünüyordu. Rusya'daki Marksistler de aynı beklentiye sahipti. Rusya'nın devrimi, merkezinde Almanya'nın duracağı Avrupa devriminin kıvılcımı olacaktı. Ve Rusya'da sosyalizmin kurulması, dünya devrimiyle az çok aynı anlama gelecek olan Avrupa devrimi sayesinde mümkün olacaktı. 1917 Ekim Devrimi gerçekleştiğinde, Bolşevikler de dâhil olmak üzere hiç kimse, Rusya'nın kendi başına sosyalist bir toplum kurabileceğini düşünmüyordu.

Dönemin en ileri kapitalist ülkeleri arasında yer alan Almanya, aynı zamanda dünyanın en güçlü işçi sınıfı partilerinden birine sahipti (Almanya Sosyal Demokrat Partisi). Gerçi, bu parti, Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde milliyetçiliğe teslim olmuş, savaşa karşı çıkmak yerine kendi burjuvazisini destekleme yoluna gitmişti. Ama Alman işçi sınıfı, hem niceliğiyle hem de örgütlü mücadele biriki- miyle, dünya devrimine öncülük edebilecek güçte görünüyordu.

Ve gerçekten de, 1918-1919 yıllarında bu ülkede komünistlerin öncülüğüyle devrimci bir kalkışma gerçekleşti. Ama sosyal demokrat partinin ihanetinin de katkısıyla yenilgiye uğratıldı. Ekim Devrimi olmasaydı da bu kalkışma çok büyük olasılıkla yine gerçekleşir ve çok büyük bir olasılıkla yine yenilgiye uğrardı.

Sonrasında ise, Alman faşizminin İkinci Dünya Savaşı'nı çıkaracak güce ulaşması zorlaşabilirdi, çünkü Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın güçlü bir orduya sahip olmamasına dayanan bir düzen kurulmuştu. Başta Versailles Anlaşması olmak üzere bunu sağlayan anlaşmaların ihlal edilmesine diğer emperyalist güçlerce göz yumulması, Nazi Almanyası'nın asıl olarak Sovyetler Birliği'ni hedef alması ve sosyalizmi yıkması beklentisinin ürünüydü.

Ne var ki, faşizmin yükselişi, aynı zamanda, emperyalist ülkeler arasındaki paylaşım mücadelelerinin ve Almanya üzerindeki baskıların bir sonucuydu. Dolayısıyla, Almanya'da çok büyük olasılıkla yine faşizm iktidara gelir ve belki farklı emperyalist ülkelerle ittifak kurarak çok büyük olasılıkla yine bir dünya savaşı başlatırdı. Ve savaşın yaratacağı yıkım, farklı ülkelerde komünistlere iktidar yolunu açabilirdi... Belki de, Sovyetler Birliği'nin yokluğunda, anti-komünizmin daha zayıf kalması nedeniyle, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna göre daha fazla Avrupa ülkesinde sosyalist devrimler gerçekleşebilirdi!

Benzer spekülasyonlar Türkiye için de yapılabilir.

Ekim Devrimi olmasaydı, Rusya, Birinci Dünya Savaşı'nın kazanan taraflarından biri olabilirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını paylaşanlar arasında Rusya da yer alabilirdi. Her durumda, Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı'nı yürüten kadrolar Sovyetler Birliği'nden destek alamazdı. Kurtuluş Savaşı her şeye rağmen başarıya ulaşıyorsa, dünya kapitalizminin bunalımda olduğu 1930'lu yıllarda Sovyetler Birliği'nden kalkınma yardımları alınamazdı. Bunlara karşın, Türkiye'nin yönetici kadrolarındaki ve egemen sınıfındaki komünizm korkusu o kadar güçlü olmayabilirdi...

Zaten, Ekim Devrimi'ne yönelik en önemli suçlamalardan biri, "erken" yapılmış olduğu yönünde!

Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin çözülmesinden sonra daha da popülerlik kazanan bir iddiaya göre, Bolşevikler, öznel müdahaleleriyle tarihin akışını hızlandırmaya çalışarak yanlış yaptı. Rusya'da sosyalizmin nesnel koşulları olgunlaşmamıştı ve bunun için beklemek gerekiyordu...

Üstelik, daha Ekim Devrimi gerçekleşmeden, Rusya'nın sosyalizm yoluna sokulmasının yanlış olacağını savunan Marksistler vardı. Rusya'nın ilk Marksistlerinden Plehanov, 1883 tarihli *Sosyalizm ve Siyasi Mücadele* başlıklı çalışmasında, bu ülkede kapitalizm henüz yeterince gelişmediğinden ve işçi sınıfı henüz zayıf olduğundan,

olası bir sosyalist devrimin ardından otoriter bir rejimin kurulmasının kaçınılmaz olacağını savunmuştu. Plehanov'a göre, Rusya'da öncelikle burjuvazi iktidara gelmeli ve sosyalizmin koşullarını yaratmalıydı.

Açıkçası, bu görüşü tümüyle anlamsız saymak çok doğru olmaz, çünkü Sovyet sosyalizminin biçimlenmesinde, geri bir ülkede sosyalizmi kurmanın zorlukları belirleyici bir rol oynadı. Buna bir de Sovyetler Birliği'ni hedef alacağı bilinen İkinci Dünya Savaşı'na hızla hazırlanma zorunluluğu eklenince, Sovyet Marksistlerinin de "reel sosyalizm" diye adlandırdığı bir toplumsal düzen çıktı ortaya.

Marx, kapsamlı bir şekilde ele almaya kalkışmadığı sosyalizmi, uzun süre ayakta kalacak bir toplumsal düzen olarak değil, ancak dünya devriminin ardından ulaşılabilecek olan sınıfsız toplum öncesindeki, görece kısa bir geçiş süreci olarak hayal etmişti. Buna karşın, emperyalist-kapitalist sistemin Marx'ın beklediğinden çok daha uzun bir ömre sahip olduğu ortaya çıktı. Ve sosyalist ülkeler, emperyalizmin egemen olduğu bir dünyada, her şeyden önce varlıklarını koruma mücadelesi yürütmek zorunda kaldı. Kimilerinin olumsuz bir anlam yüklediği "reel sosyalizm" adlandırması da, hayal edilmiş olanlarla somut gerçeklik arasındaki farkı vurgulamaya yönelikti...

Peki o zaman, sosyalist ülkelerdeki çözülme, Ekim Devriminin erken bir devrim olduğunu kanıtlamış mı oldu?

* * *

Bu soruyu tartışmaya geçmeden önce, Ekim Devrimi ile Marksizm arasındaki ilişki üzerinde bir miktar durmak istiyorum.

Birincisi, 1917 öncesinde, Marksizmin reformist yorumları hem dünyada hem de Rusya'da hayli güç kazanmıştı. Dünya devrimine öncülük etmesi beklenen Almanya'da bir dönemin işçi sınıfı partisi olan sosyal demokrat partinin milliyetçiliğe sürüklenmiş olduğuna değinmiştim. Daha genel olarak bakıldığında, Marksizmin anti-kapitalist yanı zayıf versiyonları ağır basıyordu.

Bir başka deyişle, Marx (tabii ki Engels'in katkıları sayesinde), işçi sınıfına dayalı sosyalizm mücadelelerinin teorisinin "Marksizm" diye anılmasına yol açacak bir prestij kazanabilmişti, ama bunun bedeli, Marksizmin, devrimci olmayan siyasetlerin de kullandığı bir adlandırmaya dönüşmesi olmuştu.

Ekim Devrimi, Marksizmin devrimci, daha doğrusu aslına uygun yorumunun güç kazanmasını sağladı. Ekim Devrimi olmasaydı, Marksizmin devrimci yorumu için “Marksizm-Leninizm” adlandırılmasının kullanılması da herhalde gündeme gelmezdi...

İkincisi, Ekim Devrimiyle birlikte, kapitalizmin çok gelişkin olmadığı ülkelerde de sosyalist devrimlerin gerçekleştirilebileceği ortaya çıkmış oldu.

Yine daha önce değindiğim üzere, 1917 öncesinde, Bolşevikler de dâhil olmak üzere tüm Marksistler, sosyalizmin ancak gelişkin Batı ülkelerinde kurulabileceğine inanıyordu. Rusya’daki devrimin Batı’daki devrimleri tetikleyeceği ve Rusya’nın da sadece bu sayede sosyalizm yoluna girebileceği ya da o yolda kalabileceği kabul ediliyordu. Buna karşın, Ekim Devrimi ve sonrasındaki sosyalist kuruluş deneyimi, kapitalist sistemin çelişkilerinin emperyalist-kapitalist zincirin “zayıf halka”larında biriktiği, devrimlerin ilk olarak bu halkalarda gerçekleşebileceği ve sonrasında da sosyalist kuruluş sürecinin başlatılabileceği tezinin güç kazanmasını sağladı.

Üçüncüsü, Rusya’da sosyalist devrim olmasaydı, bu ülkenin dışındaki gerçekleşebilecek olan sosyalist devrimler daha kısa ömürlü olabilirdi. Sovyetler Birliği’nin en önemli avantajlarından biri, kendi başına ayakta durmasını ve tarihin gördüğü en hızlı sanayileşme süreçlerinden birini yaşamasını sağlayan doğal kaynaklara ve nüfusa sahip olmasıydı. Bu olanaklara sahip olmayan bir sosyalist ülke, İkinci Dünya Savaşı gibi bir ortamda (ya da buna hiç gerek kalmadan), emperyalist ülkelerce ezilebilirdi. Sosyalist devrimlerin görece kısa süreler içinde ezilmesi, sosyalizmin 20. yüzyıla damga vurmasını zorlaştırabilir, daha ütopyacı bir proje olarak değerlendirilmesini kolaylaştırabilirdi...

Yalçın Küçük de, Ekim Devrimi ve Lenin olmasaydı, Marx’ın, “sınıflı dünyanın iktisat derslerinde doktrinler tartışması içinde okutulan bir iktisatçı ve felsefe tarihinin bir dipnotu olarak” kalacağını iddia etmişti.³

Haklı mıydı?

Bence, birincisi, bugüne kadar yapılmış en yetkin kapitalizm çözümlemesinin ve asıl önemlisi eleştirisinin *Kapital*’de bulunması bile, böyle olmamasına yeterdi. Örneğin, Ekim Devrimi olmasaydı

3 Çelik Bilgin, *Türkiye’de Marksist Damar Var*, Dönem Yayınevi, İstanbul, Mayıs 1991, s. 13, 101.

da yaşanacak olan 1929 Bunalımı sonrasında Marx'ın düşüncelerine dönük ilgi yine artar, Marksizm güç kazanırdı. Nitekim, sosyalist ülkelerdeki çözülmeden çeyrek yüzyıl sonra bile, dünya kapitalizminin bunalımları Marx'ı ve *Kapital*'i yeniden gündeme getiriyor.

İkincisi, Marx'ın kapitalizm eleştirisi, bu toplumsal düzenin reformlar yoluyla düzeltilemeyeceği, kendi kendisine son bulamayacağı ve siyasal devrimler yoluyla yıkılması gerektiği tezini içerir. Marksizmin reformist yorumlarının varlığı, devrimci koşulların ortaya çıktığı yerlerde devrimci Marksizm yorumlarının güç kazanmasını engelleyemez. Ekim Devrimi olmasaydı da, kapitalizmin çelişkilerinin biriktiği coğrafyalarda, kapitalizme karşı mücadeleyle birlikte Marksizm de yeniden önem kazanırdı; çünkü bugüne kadar da, Marksizme alternatif oluşturabilecek güçte bir anti-kapitalist mücadele teorisi geliştirilemedi.

Üçüncüsü, aslına bakılırsa, "Ekim Devrimi olmasaydı" ifadesinin kendisi, bir miktar açılmaya muhtaç. Örneğin, "Ekim Devrimine yol açan tarihsel ve toplumsal dinamikler hiç olmasaydı" türü bir şey demek, son derece saçma olurdu. "Bolşevikler hiç olmasaydı" demek de pek anlamlı olmaz. Benzer şekilde, "Ekim Devrimi öncesinde Rusya'da 1905 ve 1917 Şubat Devrimleri gerçekleşmeseydi", "bu devrimlerde 'sovyet' isimli işçi, köylü ve asker konseyleri ortaya çıkmasaydı" vb. demek de anlamsız olur.

Sorabileceğimiz şey, en fazla, şudur: Bolşeviklerin 1917 Ekim'inde öncülük ettikleri ayaklanma başarısızlığa uğrasaydı ve görece kısa bir süre sonra düzenleyebilecekleri bir başka denemeye de iktidara gelemeselerdi (ki bunlar gerçekten de olasıydı), ne olurdu?

Rusya'daki 1905 ve 1917 Şubat Devrimleri de, başarısızlığa uğrayan 1917 Ekim Devrimi de, sovyetler de, Bolşeviklerin mücadelesi de elbette yine tarihe geçer, dünyanın başka ülkelerindeki ve özellikle de Rusya'daki devrim mücadelelerine ilham vermeyi sürdürürdü.

Bolşeviklere ve Lenin'e gelince... Marksizmin Bolşevik/Leninist yorumunun ortaya çıkması da somut tarihsel gelişmelerin bir ürünüydü. Örneğin, Rusya'nın, o döneme kadar olağan sayılan kapitalist gelişme yolunu aynı şekilde izlemesinin gerekli ya da zorunlu olup olmadığı, bu ülkenin kapitalizm dönemini yaşamadan sosyalizme geçiş yapıp yapamayacağı, 19. yüzyılın ikinci yarısında, Narodniklerin (halkçı devrimcilerin) tartışma konuları

arasında yer alıyordu. Üstelik, bu tartışmalara Narodniklerle yarışan Marx da katılmıştı!⁴

Rus devriminin tek başına bir halk ayaklanmasıyla gerçekleşmeyeceği, öncülerin de iyi bir örgütlülüğe sahip olması gerektiği düşüncesi de, 19. yüzyıldaki mücadele deneyimlerinden hareketle yine bazı Narodniklerin ulaştığı bir sonuçu.

Özgün arayışların temelinde, Rusya’da kapitalizmin gelişmesinin özgün bir çizgi izlemesi vardı. Çarlık rejimi, ülkeyi kapitalistleşme sürecine sokmuş, ama bunun bir iktidar değişikliğine yol açmaması, yani bir burjuva demokratik devriminin gerçekleşmemesi için fazlasıyla baskıcı bir düzen kurmuştu. Rusya’nın gündemindeki temel sorun çarlık rejiminin devrilmesi, yani bir demokratik devrimin gerçekleşmesiydi; ama bu devrime öncülük etmesi beklenilecek olan Rus burjuvazisi, bunu yapmasını sağlayabilecek olan güçten de kararlılıktan da yoksundu. Narodnikler, bu nedenle, köylülüğe dayalı bir devrimi hedeflemişti. Ama bu arada işçi sınıfı, yabancı sermaye yatırımlarının da katkısıyla, kentlerde hızlı bir büyüme içindeydi. Dolayısıyla, Rus devrimine işçi sınıfının öncülük edebileceği ve etmek zorunda olduğu düşüncesi, tek başına “Lenin’in aklına geldiği” için güç kazanmadı elbette. Diğer taraftan, Marx’a göre, işçi sınıfının siyasal eğitimi, feodalizmi yıkma mücadelesinde işçi sınıfını siyasal mücadeleye dâhil eden burjuvazi tarafından sağlanacaktı. Oysa Rus burjuvazisi bu “tarihsel görev”i ortada bırakmıştı. Dolayısıyla, öncülerin örgütlenmesinin devrimde daha kritik bir rol oynayacağı düşüncesinin hem Narodnikler arasında hem de sonrasında Marksistler arasında güç kazanması da son derece nesnel temellere sahipti.

Son olarak, kapitalizmin gelişmesinin özgün bir çizgi izlemesi, sadece Rusya’ya özgü bir durum değildi tabii ki. Burjuvazinin gericileştiği, daha Avrupa’daki 1848 Devrimleri döneminde saptanmıştı. İşçi sınıfının bu devrimler sırasında kendi talepleriyle

4 Marx ile Engels, *Komünist Parti Manifestosu*’nun 1882 tarihli Rusça baskısı için yazdıkları önsözde şunları söylemişti: “Fazlasıyla zayıflamış olsa da, çok eski dönemlere ait bir ortak toprak mülkiyet biçimi olan Rus *obşçina*’sı [köy topluluğu], dolaysız olarak, daha yüksek bir biçim olan komünist ortak mülkiyete geçebilir mi? Yoksa tersine, önce, Batının tarihsel gelişmesini oluşturan çözülme sürecinin aynısını mı izlemek zorunda? / Buna bugün verilmesi mümkün olan tek yanıt şu: Rus devrimi, birbirlerini tamamlamalarını sağlayacak şekilde, Batıdaki bir proletarya devriminin işareti olursa, bu durumda bugünkü Rus ortak toprak mülkiyeti bir komünist gelişmenin başlangıç noktası olma işlevini görebilir.” (Karl Marx, Friedrich Engels, *Komünist Parti Manifestosu*, çev: Erkin Özalp, İleri Kitaplığı, 1. Baskı (gözden geçirilmiş 8. baskı), İstanbul, Şubat 2017, s. 75-76.)

ve bağımsız bir güç olarak tarih sahnesine çıkması, sadece feodal sınıfları değil, burjuvaziyi de korkutmuştu. Bir kez harekete geçirilen kitlelerin nerede duracaklarının bilinemeyecek olması, burjuvazinin iktidar mücadelelerini farklılaştırmış, feodal sınıflarla uzlaşma yoluna gitmesini kolaylaştırmıştı. Kapitalizmin bu anlamıyla “çarpık” gelişmesi, evrensel bir olgudur. Dolayısıyla, Ekim Devrimi olmasaydı, özgün koşullara sahip farklı ülkelerde yine özgün arayışlar gündeme gelir ve yine özgün yanlar taşıyan devrimler gerçekleşirdi.

Tersinden de bakabiliriz.

Ekim Devrimi, Marksizm ve sosyalizm mücadeleleri üzerinde tek yönlü bir etkide bulunmadı. Marksizmin devrimci yorumu, Ekim Devrimi sayesinde geri dönüşsüz bir üstünlük kuramadı.

Özellikle de, dünya devriminin hemen gerçekleşmeyeceği anlaşıldıktan sonra tek ülkeyle sınırlı kalan sosyalizmi savunma çabasının belirli maliyetleri oldu. Ekim Devriminden çıkarılabilecek olan derslerden bazıları ikinci plana itilebildi. Bunun Marksizm üzerinde de yıpratıcı etkileri oldu.

Herhalde en önemli sorun, iktidar perspektifi konusundaydı. Her ülkenin Marksistlerinin öncelikli görevlerinin kendi ülkelerinde devrim yapmak, yani iktidara gelmek için mücadele etmek olduğu vurgusu, özellikle İkinci Dünya Savaşı'na doğru ve bu savaş sırasında hayli geri plana düşebildi. Batıda, Marksizmin reformist yorumları, Sovyetler Birliği'ni korumaya dayalı politikalar nedeniyle yeniden güç kazanabildi.

Soğuk Savaş dönemi de Marksizm üzerinde yıpratıcı etkilerde bulundu. Hem sosyalist ülkelerde hem de ulusal kurtuluş mücadeleleri yürütülen ülkelerde...

Sadece iki örnek vermekle yetineyim. Birincisi, bugün, Marksizmle ilgili tartışmalar yaparken, neredeyse hiçbir zaman, “Brejnev’in de dediği gibi” ya da “Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin ideolojiden sorumlu MK üyesi filanca’nın dediği gibi” demiyoruz... İkincisi, Sovyetler Birliği’nin de desteğiyle, “kapitalist olmayan yol” tezleri yeniden güç kazanabildi...

* * *

Yoksa erken mi oldu gerçekten?

Eğer arayacağımız şey nihai başarıysa, tarih boyunca, ezilenlerin, sömürülenlerin ayaklanmaları hep erkendi! Ne de olsa,

hiçbiri, ezen-ezen, sömüren-sömürülen ilişkilerine son verilmesini sağlayamadı...

Ama ezilenlerin ayaklanmaları, tarihin akışına yön verdi.

İnsanlığın bugünkü evrensel değerleri ve birikimi, sadece egemenlerin dayatmalarıyla değil, aynı zamanda ezilenlerin mücadeleleriyle ve ayaklanmalarıyla biçimlendi.

Tarihteki ilk proletarya diktatörlüğü örneği olan 1871 Paris Komünü de “erken” bir kalkışmanın ürünüydü. Ama 70 günlük Komün deneyimi sayesinde, hem işçi sınıfının iktidara gelebileceği somut olarak görüldü, hem bir işçi sınıfı iktidarının neye benzebileceği hakkında somut veriler elde edildi, hem de işçi sınıfının iktidarda kalabilmesi için ne tür hatalardan kaçınması gerektiği hakkında bazı somut fikirler edinildi.

Ekim Devrimi ve onu izleyen 70 yıllık reel sosyalizm dönemi, insanlık tarihine silinemeyecek sayfalar eklerken, çok daha büyük bir deneyim birikimi oluşturdu.

Emperyalist-kapitalist sistemin egemenliği sürerken, yani dünya devrimi gerçekleşene dek, elde edilen her tür kazanımın yitirilmesi tehlikesi bulunur. Ama hiçbir kazanım elde etmeden, sosyalizmin farklılığını somut olarak göstermeden, ezilenlerin kapitalizm karşısı mücadeleye kazanılması zaten mümkün olmaz.

En az bunun kadar önemlisi, yenilgilerden çıkarılan dersler de çok önemli.

21. yüzyılın sosyalizm deneyimleri, Ekim Devrimi sonrasındaki 70 yıllık sosyalizm deneyimlerini göz önünde bulundurmamak, bunlardan dersler çıkarmak zorunda.

Burada bir döküm çıkarmak elbette mümkün değil. Ama örneğin, sosyalizmden geri dönüş olasılığının hiçbir zaman ihmal edilemeyeceği, dünya devrimine doğru yol alınmadığında, sadece kazanımları koruma çabasına odaklanıldığında, sosyalizmin toplumsal dayanaklarının kolaylıkla zayıflayabileceği bundan sonra hiç unutul(a)mayacak. Geniş kitlelerin devlet yönetimine katılımını süreklileştirmeden, halkları dünya devrimi mücadelesinin gerçek özneleri hâline getirmeden, sosyalizmi elde tutmanın bile mümkün olmadığını artık çok daha iyi biliyoruz.

Kuşkusuz, bunun için de öncülüğe gereksinim var. Geniş kitlelerin katılımının tek başına biçimsel önlemlerle (örneğin tek başına seçim mekanizmalarıyla) güvence altına alınamayacağı, özel bir

aba harcamadan katılımın artırılmayacağı konusunda da yeterince deneyim birikti. Bunun için, her şeyden önce, ileri ve ikna edici hedeflerin belirlenebilmesi gerekiyor.

Diğer yandan, Marksizmden bildiğimiz üzere, sosyalizm söz konusu olduğunda, öncülük, her tür hedefi birilerinin belirleyip başkalarının önüne koyması şeklinde gerçekleşemez. Belirlenecek olan hedeflerin gerçekten ikna edici olabilmesi için, bunların belirlenme süreçlerinde de katılımı ihtiyaç var.

Bir başka deyişle, öncülük ile geniş kitlelerin katılımını karşı karşıya getirmekten kaçınmak, dünya devrimi hedefi doğrultusunda bu ikisinin uyumlu birlikteliğini sağlamak için mücadele etmek gerekiyor.

Kısacası, bence, Ekim Devrimi olmasaydı, bugün, özellikle “neleri yapmamamız gerektiği” konusunda daha az şey biliyor olabilirdik...

Lenin, Leninizm ve 1917 Devrimi üzerine önermeler

METİN ÇULHAOĞLU

Okuyacağınız önermeler, Lenin'i, Leninizm'i ve yüzüncü yılına girdiğimiz 1917 Ekim Devrimi'ni farklı bir noktadan değerlendirme girişimi olarak değerlendirilmelidir.

"Farklı" derken, kuşkusuz bu konularda yepyeni, bugüne dek hiç söylenmemiş şeyler söyleyeceğimizi iddia etmiyoruz. "Fark", Türkiye solunda "en Leninist", bu alanda "en ortodoks" görünen ya da kendini böyle göstermeye çalışan kesimlere göre fark ve farklılıktır.

Yalnızca Türkiye solu mu?

Önermeler, Sovyetler Birliği döneminde bu ülkede çıkan Leninizm ve Ekim Devrimi konulu yayınlardan, bu arada kısaca "Parti Tarihi" diye bilinen ve birbirini izleyen dönemlerde yeniden yazılan "SBKP (Bolşevik) Parti Tarihi" çalışmalarından da kimi noktalarda ayrılmaktadır. Geçmişteki bu yayınların "yararsız" olduklarını söylemiyoruz; ancak fazla kurudur, "ders kitabı" gibi yazılmıştır ve ihtiyatla yaklaşılması gereken yerler içermektedir.

Yazıda, alıntı, referans bulunmamaktadır.

Bununla birlikte, önermelere esin kaynağı olan çalışmaların bir listesi yazının sonunda verilmektedir.

Dediğimiz gibi, önermelerin "yepyeni" yaklaşımlar getirdiği iddiasında değiliz; sadece, on yıllardır doğru kabul edilen kimi tespitlere göre kimi farklılıklar taşımaktadır.

Böyle midir değil midir, buna da okur karar verecektir.

Birinci önerme: Lenin'in bir lider olarak ustalığı, gelecek öngörülerinin kesinliği ve isabetliliğinden gelmez

Türkiye'de genel olarak siyasetçinin, özellikle herhangi bir siyasal liderin kırımını öngörülerıyla, olacakları önceden görmesiyle bekleme eğilimi vardır.

Gerçekten büyük bir devrimci ve lider olan Lenin'in ise böyle bir özelliği olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Lenin'in lider olarak ustalığı ve dehası, olacakları önceden görmesinde değil, gelişen süreçler ve ortaya çıkan yeni olgular karşısında en hızlı ve yerinde tepkiyi verebilmesinde, durumdan gerekli teorik, pratik ve örgütsel sonuçları çıkarabilmesindedir.

Mesele, "bir eksiğin başka bir alandaki yetkinlikle kapatılması" meselesi değildir; çünkü ortada "eksik" yoktur.

Dün olsun bugün olsun, temelde kapitalist bir ülkede maddi süreçleri yakından izlemek, ortaya çıkan yeni durumlara gerekli tepkiyi verebilmek, "bu iş şuraya gider" hükmünün peşine takılmaktan çok daha iyidir. Dahası, bu tercih, pratik gerekçelerin çok daha ötesinde teorik, hatta felsefi temellere oturur. Lenin, gelişkin bir teorisyen, giderek bir "siyaset felsefecisi" idi. Nihayet, bir örgüt insanı, bir örgütün lideriydi. Bu nitelikleri taşıyan bir insanın "somut durumun somut tahliliyle" örgüte de yol ve yön gösterebilmesi, "olacakları önceden görme" boyutuna gerek bırakmayan bir doluluk sayılmalıdır.

İkinci önerme: Lenin 1914 yılına kadar Avrupa Marksizm'i ile barışık kalmaya çalışmış, 1914'te ise ipleri koparmıştır

Lenin, kimi gerilimlere karşın siyasal yaşamında uzunca bir süre Avrupa'daki (Almanya başta) ana akım Marksizm'le barışık kalmaya özen göstermiştir. Bernstein'in ardından Avrupa'da en büyük "Marksist otorite" sayılan Kautsky'ye önem vermiş, Luxemburg'un "Ne Yapmalı"ya ilişkin erken (1904) eleştirisi karşısında bile ölçülü davranmıştır. Oysa "Ne Yapmalı"da yazılanlar, Luxemburg'un sert eleştirilerine konu olan "örgüt meselesi"nin ötesinde Rusya'daki devrimci hareketin başarısının Avrupa ölçeğindeki etkileri konusunda da ileriye; Avrupa Marksizm'inin hazır olmadığı, kabul edemeyeceği fikirler içermekteydi. Ne ki Avrupa (Batı) Marksizm'i Rus sosyal demokrat işçi hareketine "küçük çocuk" gibi baktığından ciddi bir tartışma yaşanmamış, Lenin de bu farklılığın üzerine gitmemiştir.

Bununla birlikte, Lenin'in daha 1900'lerin başında Avrupa Marksizm'inden bilinçli bir tercihle koptuğunu söylemek doğru olmayacaktır. Daha açık söylemek gerekirse, bu dönemde Lenin de, Bolşevikler de Rusya'nın gündeminde bir burjuva demokratik devrimin olduğu görüşündeydi. "Ne Yapmalı"daki kimi önemli ipuçlarına karşın Rusya'daki işçi sınıfı hareketinin Menşevik

kanadı dışında Bolşevik kanadı da Avrupa Marksizm'inin "kapitalizmin gelişme aşamaları, olgunlaşma, nesnelliğin sosyalist bir devrim için gerekli koşulları yaratması" şablonunu benimsemişti.

Lenin'in bu şablondan kesin kopuşuna vesile olan durum ise Avrupa sosyal demokrasisinin (Marksizm'inin) Birinci Dünya Savaşı arifesindeki "sosyal şoven" tutumudur.

Üçüncü önerme: Lenin, kendi çözümünü, II. Enternasyonal öncesi, daha erken dönemin Marksizm'ine dönerek bulmuştur

II. Enternasyonal, Althusser'den çok önce (!) Marksizm'i "bilimsel-leştirmiş", açıkça dile getirmese bile bu düşüncüyü "Hegelci izlerden" arındıracak pek çok şey yapmıştı. "Ne yapmıştı?" diye sorulacak olursa, diyalektik materyalizmin "materyalizm" ögesini öne çıkararak Marx'ın kendi düşüncesinin karmaşık pek çok meseleye uygulanabilecek, kategorik karşıtlıkların ötesinde yollar öneren "diyalektiğini" büyük ölçüde boşlamıştı. Bu açıdan bakıldığında "Bernstein revizyonizmi" bir anomali değil, diyalektikten arındırılmış bir Marksizm yorumunun doğal sonucu sayılmak gerekir.

Lenin, az önce de değinildiği gibi, en baştan var olan devrimci kimliğine karşın Batı (Avrupa) Marksizm'yle ipleri koparmamış, ancak düşüncesinde ciddi soru işaretleri biriktirmiştir. Özellikle belirtmek gerekirse, "ipleri koparma" noktası I. Dünya Savaşı arifesiyse, bunun yaklaşık bir iki yıllık bir geçmişi vardır. Bu hazırlık-biriktirme döneminde Lenin, Avrupa Marksizm'inin ana akım çizgisinde söylenenler ötesinde Marx'a, onun daha erken dönem çalışmalarına ve bu arada Hegel'e dönme ihtiyacı duymuştur.

Bu önermenin şöyle toparlanması mümkün görünmektedir: Marksizm, özünde devrimcidir; ancak böyle olmasına karşın her yere otomatikman devrimcilik saçmamaktadır; bu düşüncedeki devrimci özün yakalanıp ortaya çıkarılması, ana akım Marksizm'in, komünist kimliğin vb. ötesinde "devrimci yorumu" gerektirmektedir ve Lenin de bunu yapmıştır.

Dördüncü önerme: Marksizm'in Hegelci diyalektikle donanmış yanına odaklanma, Nisan Tezlerinin felsefi altyapısıdır

Lenin'in, 1917 Şubat Devrimi ardından Rusya'ya döndükten sonra Nisan ayında yapılan iki toplantıda dile getirdiği tezlerin Bolşevik "iç halkada" bile şaşkınlıkla karşılandığı, açıklanmasının hemen ardından bu tezlerin çok az destekçi bulabildiği bilinmektedir.

Tezlerin en belirgin özelliği, Rusya’da kapitalizmin gelişkinlik düzeyi ve (önce) burjuva demokrasisinin kurulması gerekliliği gibi “nesnel koşullar” klişesine meydan okumasıdır. Lenin’in tezlerine göre 1917 Şubat’ında proletarya iktidarını engelleyen, malum anlamıyla “nesnel koşullar” değil proletaryanın sınıf bilincindeki eksiklikler ve Bolşeviklerin Sovyetlerde yeterince güçlü biçimde temsil edilmemiş olmasıdır ve hedef de “parlamentar cumhuriyet” değil bir Sovyetler iktidarı olmalıdır.

Önerme şudur: Bu “radikal” tespit ve tercihler kuşkusuz “somut durumun somut tahlili” sonucudur; ama bu tahlil, özel bir konjonktürün yarattığı reel politik fırsatın çok daha ötesinde teorik ve felsefi temellere sahiptir. Lenin, II. Enternasyonal öncesi Marksist düşüncenin yanı sıra Hegel diyalektiğine de dönerek o dönemdeki ana akım Marksizm’in sıralamalı-aşamalı tarih anlayışına ciddi bir serh düşmüş, bu anlayışın getirdiği kategorik ayrımlara (asgari program-azami program) karşı çıkmış, çelişik öğeler söz konusu olduğunda ise yeni bir “aşama” için bunların çözümünü beklemek yerine çözümü yeni bir dönem başlatarak arama yolunu seçmiştir.

Beşinci önerme: Lenin’in Marksizm’e “yeni” yaklaşımının daha da geliştirilmesine yönelik çalışmalar, 1917’den kısa süre sonra “makbul” sayılmamış, bir bakıma “bastırılmıştır”

Burada sözü edilen çalışmalar, en başta Lukács ve Korsch’un imzasını taşımaktadır.

Lenin’in 1914 sonrası radikal çıkışlarına içsel “felsefi” boyut, yukarıdaki iki isim başta olmak üzere dönemin Marksist felsefecilerinin dikkatini çekmiştir. Lukács’ın “Tarih ve Sınıf Bilinci” (1923) ve “Lenin’in Düşüncesi” (1924) (bu kısa çalışmanın tam adı “Lenin: Düşüncesinin Birliği Üzerine bir Çalışma”dır) ile Korsch’un “Marksizm ve Felsefe”si (1923) Ekim Devrimi ve Lenin’in düşüncesinin tetiklediği çalışmalardır.

Çalışmaların ortak yanı, “diyalektik” yanı güdük kalmış, büyük ölçüde şematik materyalizm ve Marksizm yorumlarının eleştirisi, “özne-nesne ikiliğinin” aşılması ve öznenin aktif özelliklerine vurgu yapılmasıdır.

Ayrı bir tartışma konusudur; ama ne var ki bu çalışmalar başta Bolşevikler olmak üzere III. Enternasyonal’e egemen görüş tarafından şu ya da bu nedenle “sakıncalı”, “solcu”, “aşırı” vb. bulunmuştur.

Bir genelleme yapılacak olursa, II. Enternasyonal çizgisine karşı bir devrim sayılması gereken 1917, Lenin'den sonra "kendi restorasyonunu" aramış ve bu restorasyonu bir bakıma o Enternasyonal'in kimi temel önermelerine dönüşle gerçekleştirmiştir. Başka türlü söylenirse, 1917'nin gerçekleştircileri, gerçekleştirdiklerini riske atabilecek "solcu" yaklaşımlara mesafe koyma ihtiyacını hissetmiştir.

Altıncı önerme: "Özne" dendiğinde bundan yalnızca "öncü örgütün" ya da "partinin" anlaşılması Marksizm'in de Leninizm'in de dışındadır

"İşçi sınıfına dışardan bilinç taşıma" zorunluluğundan (ki bu zorunluluk günümüzde daha da dayatıcı hale gelmiştir) kalkarak, öncü örgütü ya da partiyi "özne" olarak tekleştiren, bu "özne" dışında sınıfın kendisi dâhil başka her kategoriye "nesneleştiren" sonuçlara varılması Marksizm olmadığı gibi Leninizm de değildir.

Bir "özne-nesne" diyalektiğinden ve giderek devrimden söz edilecekse bu bağlamdaki özne her durumda işçi sınıfıdır. Marx, daha 1843-44 yıllarında henüz "ücretli köleliği" değil "insanlığın itildiği en dip noktayı temsil eden" proletaryayı kendi kurtuluşunu güç kullanarak gerçekleştirebilecek sınıf olarak görüyordu. Proletarya, toplumu kurtarmadan kendini kurtaramayacak, kendi kurtuluşuyla birlikte toplumu da kurtarabilecek tek sınıfı.

Sınıflar, sınıf mücadeleleri ve nihai kurtuluşa uzanan süreçler söz konusu olduğunda böyle bir kurguda özneler sınıflardır; proletarya da kendisini kurtararak toplumu da kurtaracak sınıf kimliğiyle bu anlamda "öncü öznedir".

Temeldeki sınıf ilişkilerinin ve mücadelelerinin yansımaları olarak sınıfları temsil eden siyasal aktörler de hiç kuşkusuz özne sayılmalıdır. Ancak, komünistlerden oluşan bir topluluğun, örgütün ya da partinin bu süreçte proletaryanın kendisini de nesneleştirecek bir özne konumuna getirilmesi, o özneyi dışsallaştırır; "öncü" ile sınıf arasındaki ilişkiyi, ilkinden ikincisine tek yönlü hale getirir. Sınıf mücadelesi, sınıf hareketinden farklı olarak her uğrakta varlığını sürdüren, kesintisiz bir süreçtir ve proletarya bu kesintisiz sürecin öznesidir.

Bu özneye "dışardan bilinç taşınması" taşıyanı özne, diğer tarafı da nesne yapmaz.

Kaynakça:

Arthur Rosenberg, *Bolşevizm Tarihi*

Gyorgy Lukács, *Tarih ve Sınıf Bilinci* (1923)

G. Lukács, *Lenin'in Düşüncesi*

Kevin B. Anderson, *Lenin, Hegel ve Batı Marksizmi*

Lenin, *Ne Yapmalı?* (1902)

Lenin, *Nisan Tezleri* (1917)

Lenin, *Militan Maddeciliğin Önemi Üzerine* (1922)

Marcel Liebman, *Lenin Döneminde Leninizm* (2 cilt)

Michael Löwy, "Diyalektik ve Devrim" (Bertel Ollman-Tony Smith, *Yeni Yüzyılda Diyalektik* içinde)

Paul le Blanc, "Lenin'i Okumamak için On Neden" (Lenin, *Seçme Yazılar* derlemesi içinde-Yordam Kitap)

Tony Cliff, *Lenin Biyografisi*

Marx'tan Lenin'e devrim ve Ekim

CAN SOYER

Marksist kuram ve sosyalist hareketin tarihi üzerine çalışmalarında "Marx'tan Lenin'e..." sözleriyle başlayan çok sayıda başlık görmek mümkün. Bu tür soruşturmaların önemlice bir kısmı ise, bir devrim kuramını merkeze alan çalışmalardır. Dolayısıyla Marx'la başlayıp Lenin'e ve Ekim Devrimi'ne uzanan bir devrim kuramı soruşturması birçok kereler yapılmıştır.

Devrim kuramı denildiğinde, belirli bir üretim tarzının özellikleri, somut bir toplumsal formasyonun biçimlenişi, temel sınıflar arasındaki ilişkiler, siyasal dinamiklerin konumlanışları gibi başlıklar devreye girmektedir. Buradan çıkan ve sosyalist iktidarı hedefleyen sistematik bütünlüğe ise bir devrim kuramı demekte sakınca yoktur.

Ancak Marx'tan Lenin'e uzanan çizgi, sadece devrim kuramı açısından değil, aynı zamanda bir *devrim tahayyülü* açısından da takip edilebilir. Tahayyülden kastımız, felsefi ve teorik kökenleri de olan bir varoluş tarzı, belirgin bir "siyasallaşmış duygu durumu"dur. Burada göstermeye çalışacağım gibi, Marx ile Lenin arasındaki ilişkide bu türden bir süreklilik de bulunmaktadır.

Çok bilinen bir kavramla "devrimci irade" olarak tanımlayabileceğimiz bu "siyasallaşmış duygu durumu", devrimci karakterin tüm teorik ve pratik mücadeleye rengini vermesini, tüm siyasal çalışmayı boydan boya belirlemesini ifade etmektedir. Dolayısıyla Marx ile Lenin arasında bir tür "duygusal süreklilik" de vardır ve iki büyük usta bu anlamda "aynı kumaştan dokunmuş" devrimcilerdir.

Otoriter bir eylem olarak devrim

Marx ile Lenin arasında olduğunu iddia ettiğimiz tahayyül sürekliliğini siyasallaşmış bir duygu durumu olarak tarif etmiştik. Dolayısıyla, burada psikolojik tahlillere girmek yerine, bu sürekliliğin kendisini açığa vurduğu teorik ve siyasal vurguları ele alacağız. Bu açıdan, ilk olarak devrim tahayyülünün otoriter niteliğine değineceğiz.

Otoriter sözcüğü gündelik dilde baskı ile eşanlamlı kullanılmaktadır. Biz ise sözcüğü bir kavram olarak ele almaya ve felsefi olarak içeriklendirmeye çalışacağız. Bu anlamda otoriter eylem ile mevcut yasallık ve meşruiyet zeminini son noktaya kadar zorlayan ve nihayetinde bu zemini yıkıp geçen bir eylem biçimini ifade ediyoruz.

Otoriter eyleme bu biçimde bakıldığında iki farklı belirleme daha oluşuyor. Birincisi, mevcut zemin bir kere yıkıldıktan sonra eski zeminden kalma hiçbir unsur ya da alışkanlık meşru kabul edilemez. Devrim, kendisinden önceki yapıyı sadece yıkmaz, aynı zamanda gayrimeşru hale getirir. Eski rejimden kalanlar arasında işçi sınıfının kazanımlarının da yer alması yahut somut koşulların dayatmaları karşısında çeşitli tavizlere gidilmek zorunda kalınması buradaki vurgu ile bir çelişki oluşturmaz, zira vurgu esas olarak bir teorik belirleme düzeyindedir. İkincisi ise, otoriter eylem kendi meşruiyetini ancak ve sadece kendisinden alır. Devrimler başarıya ulaşmak için mevcut zeminin sunduğu yasa ve meşruiyet sınırını tanımaz, dahası uygun uğrağa eriştiği anda bu sınırları parçalayıp aşar. Burada ifade ettiğimiz iki belirlenimin bir örneğini Marx ile Engels'in aşağıdaki cümlelerinde görmek mümkün.

“[Mülksüzleştirilenlerin mülksüzleştirilmesi] bir yandan bir önceki üretim tarzını, karşılıklı ilişkiyi ve toplumsal örgütlenmeyi devirerek, öte yandan ise, proletaryanın evrensel karakterini ve enerjisini geliştirerek, ve nihayet, proletaryanın onu toplumdaki eski konumuna bağlayan ne varsa hepsinden kurtaracak bir devrim yoluyla gerçekleştirilebilir.”¹

Buradan itibaren otoriter eylemin bir biçimi olarak “zor” kavramının içeriğinin de genişlediğini söyleyebiliriz. Buna göre “zor”, tarihin ve toplumun olağan gidişatına sert, kararlı ve zorlayıcı bir müdahaledir. Otoriter eylem ve “zor”, artık, fiziksel şiddet ve çatışmanın ötesinde, belirli bir toplum biçiminin iradi müdahalelerle yıkılması ve yeni bir toplumsal yapının yine iradi müdahalelerle kurulması anlamına gelmektedir. Bu nedenle, Engels Paris Komünü'nün ertesinde anarşistlerle giriştiği polemikte devrimden daha otoriter bir şey düşünemediğini belirtir.

1 Karl Marx-Friedrich Engels, *Alman İdeolojisi*, çev: Sevim Belli, Sol Yayınları, Yedinci Baskı, Ankara, 2010, s. 113.

“Devrim, kuşkusuz, dünyanın en otoriter şeyidir; devrim, halkın bir bölümünün kendi iradesini, halkın öteki bölümlerine, top, tüfek, süngüyle, otoriter araç olarak ne varsa hepsiyle, zorla kabul ettirdiği bir eylemdir.”²

Marx ve Engels’te gördüğümüz otoriter eylem olarak devrim tahayyülünün Lenin’de de belirgin biçimde görüldüğünü söyleyebiliriz. Birçok kereler devrimin silahlı çatışma da dahil olmak üzere “zor” kullanımı ile başarıya ulaşacağını belirten Lenin, devrimin ertesinde eski zeminin tümüyle gayrimeşru hale geldiğini, burjuva toplumun yasallık ve meşruiyet ölçütlerinin geçerli sayılamayacağını dile getirmiştir.

“Sömürülenlerin devleti böyle bir devletten temelden farklı olmalıdır. Sömürülenler için demokrasi ve sömürücüleri baskı altında tutmak için bir araç olmalıdır, bir sınıfın baskı altında tutulması ise bu sınıfın eşitliği değil, ‘demokrasi’den dışlanması anlamına gelir.”³

Bu paragrafta da otoriter eylemin kendisinden önceki yasallık ve meşruiyet zeminini tümüyle yıktığı yönünde bir yorum görebiliyoruz. Lenin devrim öncesi ile sonrasındaki devlet biçimini keskin bir biçimde birbirinden ayırmakta ve ikisi arasında niteliksel/özel bir farklılık görmektedir. Bu farklılık üzerinden yeni bir yasallık ve meşruiyet zemini tarif eden Lenin, bu sayede sosyalizmde burjuva sınıfının örgütlenmesine izin verilmemesini gerekçelendirmektedir. Burada biçimsel demokrasi ya da eşitlik ilkesi değil, devrim tarafından oluşturulmuş ve işçi sınıfının çıkarları ekseninde belirlenmiş yasallık ve meşruiyet zemini öne çıkmaktadır. Ve bu zeminde eski zeminden kalan hiçbir teamüle yer verilmemektedir.

Siyasal bir eylem olarak devrim

Tıpkı “otoriter” kavramında olduğu gibi, bu başlıkta da işe “siyasal” sözcüğünü kavramlaştırarak başlayabiliriz. Buna göre siyasal sözcüğü ile basitçe siyasetle ilgili işleri değil, mevcut toplumsal yapıya dair bir bakışı ifade etmekteyiz. Siyasallık, toplumsal yapının sınıfsal ilişkilerce belirlenmiş bir hiyerarşik düzen içerdiğini ve bu düzenin odaklaştığı merkezi noktanın devlet iktidarı olduğunu

2 Friedrich Engels, “Otorite Üzerine”, Karl Marx-Friedrich Engels, *Anarşizm Üzerine*, çev: Sevim Belli, Sol Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara, 2009, s. 103.

3 V. İ. Lenin: *Proleter Devrim ve Dönek Kautsky*, çev: Süheyla Kaya-İsmail Yarkın, İnter Yayınları, İstanbul, 1996, s. 37.

anlatmaktadır. Dolayısıyla Marx ve Lenin'de, siyasetin hiyerarşik sınıfsal ilişkileri ve devlet iktidarını hedeflemesi gerektiği konusunda ortak bir bakış açısı bulunmaktadır.

Marksist düşünce açısından siyasal eylem de toplumsal yapıyı bu bütünlük içinde kavrar ve doğrudan burjuva egemenliğinin siyasal merkezini, yani devlet iktidarını hedef alır. Siyasal eylem, otoriter eylemle yıkılacak olan burjuva egemenliğinin ve aynı yolla kurulacak olan yeni toplumun anahtarı olarak anlaşılır. Engels'in "ilk büyük hedef, toplumu yeniden örgütlemenin aracı olarak siyasal iktidarın fethedilmesidir"⁴ derken kast ettiği de bu yaklaşımdır.

Öte yandan, siyasal eylemin otoriter eylem ile birleşen bir başka içerimi daha vardır. Daha önce belirttiğimiz gibi, otoriter eylem tarihin ve toplumun gidişatına iradi bir müdahale anlamına geliyordu. Bu noktada ise, bu müdahalenin içeriğini belirlemiş ve siyasal bir eylem olarak tarif etmiş oluyoruz. Her ikisinin bir sonucu olarak da Marx'ın tarihe dair kavrayışının bir örneğini görüyoruz. Marx'a göre tarih kendi yasalarına sahip olmakla birlikte tarihin yönelimi son tahlilde insanların, sınıfların eylemlilikleri ile ortaya çıkar.

"Tarih hiçbir şey yapmaz, 'engin zenginliğe sahip değildir' o, 'savaşımara girişmez!' Tersine, bütün bunları yapan, bütün bunlara sahip olan ve bütün bu savaşımara girişen, insandır, gerçek ve yaşayan insan."⁵

Görüldüğü gibi, Marx açısından tarihin yönelimi ancak insan eyleminin, sınıflar mücadelesinin bir sonucudur. Bu eylemliliğin otoriter olduğu kadar siyasal bir nitelik de taşıması gerektiği marksizm açısından başlıca ilkelere dendir.

Bu ilkenin ve bakış açısının Lenin'de de yer aldığını söylemek gereksiz. "Her sınıf savaşımı bir siyasal savaşımıdır" diyen Marx ile "her devrimin temel sorunu iktidar sorunudur" diyen Lenin arasındaki süreklilik son derece açıktır. Ancak Lenin'in siyasallığı kavrayışı bundan biraz daha fazlasını ifade etmektedir.

Lenin (ve kuşkusuz Marx) açısından siyasallık ve siyasal eylem, bir pratik gereklilik olmanın ötesinde, siyasallığın devrimci

4 Friedrich Engels, "Engels'ten Filippo Turati'ye", Karl Marx-Friedrich Engels, *Seçme Yazışmalar 2*, çev: Yurdakul Fincancı, Sol Yayınları, Ankara, 1996, s. 301.

5 Karl Marx-Friedrich Engels, *Kutsal Aile*, çev: Kenan Somer, Sol Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara, 2009, s. 137.

müdahalenin konusu haline getirilmesini içermektedir. Diğer bir deyişle, sınıfsal hiyerarşik ilişkiler ve merkezinde devlet iktidarının bulunduğu toplumsal yapının siyasal eylem yoluyla dönüştürülmesidir söz konusu olan.

“Marksizm, sınıf savaşımının, siyasete yayılmakla yetinmeyerek, ancak siyasette en özsel olan şeyi: devlet iktidarının örgütlenmesini kavradığı zaman en yüksek gelişmesine eriştiğini, ‘tüm ulus ölçüsünde’ olduğunu kabul eder.”⁶

Lenin’in bu sözlerindeki anlayışın bir başka ifadesi ise Engels’te bulunabilir.

“Devrim, en üstün siyasal eylemdir; devrimi kim istiyorsa onun aracını da, yani devrimi hazırlayan, işçileri devrim için eğiten siyasal eylemi de istemek zorundadır.”⁷

Sonuç olarak, otoriter bir eylem olan devrimin aynı zamanda siyasal eylemin de en üst noktasını ifade ettiğini söyleyebiliriz. Marksizmin devrime dair bakış açısı, tarihin gidişatına iradi müdahale anlamında otoriterlik ile sınıfsal olarak hiyerarşik bir düzen sergileyen toplumsal yapının merkezini teşkil eden iktidarın ele geçirilmesi anlamında siyasallık konusunda Lenin’e uzanan bir süreklilik sağlamıştır. Bu süreklilik, adlı adınca devrim tahayyülü anlamına gelmektedir.

Marx’tan Lenin’e devrimci tahayyül

Yukarıda sadece iki örnek üzerinden incelediğimiz süreklilik, kendisini kuramın ve bilimin sınırlarının ötesine taşıyan, giderek dünyaya ve topluma, siyasete ve mücadeleye, devrime ve devrimciliğe dair özel bir kavrayışa dönüşen bir özellik göstermektedir. Bir devrimin nasıl yapılacağını olduğu kadar, nasıl tahayyül edilmesi gerektiğini de içeren bu kavrayış, nihayetinde devrimci irade olarak özetleyebileceğimiz anlayışı doğurmaktadır.

Bu sürekliliğin açığa çıkarılması, Marx’ın ve Lenin’in yaklaşımlarını birbirleriyle çatıştırmaya yeltenen çabalara karşı da faydalıdır.

6 V. İ. Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, çev: Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 1992, s. 42.

7 Friedrich Engels, “İşçi Sınıfının Siyasal Eylemi Üzerine”, ... Anarşizm Üzerine..., a.g.y., s. 46.

Marx'ın "teorik", Lenin'in "pratik"; Marx'ın "ilkeli", Lenin'in "pragmatik"; Marx'ın "insancıl", Lenin'in "acımasız"; Marx'ın "incelikli", Lenin'in "katı" olduğu türünden iddialar, en başta burada söz konusu ettiğimiz süreklilik tarafından yanlışlanmaktadır. Her iki büyük devrimcinin bırakalım devrim kuramı gibi "bilimsel" bir başlığı, devrimi tahayyül etme ve onunla *duygusal* bir bağ kurma tarzları dahi ortaktır.

Bu ortaklığı şöyle özetleyebiliriz: Devrim, tarihin olağan gidişatına iradi olarak müdahale eden, toplumun ve siyasetin geçmişle bağını koparıp ileriye doğru sıçratan, sıçradığı bu ileri noktada kaynakları tümüyle kendisine ait olan yeni bir meşruiyet zemini kuran otoriter bir eylemdir. Aynı zamanda devrim, siyasallığı toplumsal ilişkilerin ayırt edici niteliği olarak gören, hiyerarşik bir düzene sahip siyasal ilişkiler ağının merkezinde iktidarın yer aldığını düşünen, yeni bir toplumu kurmanın önkoşulu olarak siyasal iktidarın fethedilmesini hedefleyen siyasal bir eylemdir.

Bu sürekliliğin kuramda ve siyasal pratikte olduğu kadar, "duygu durumu"nda da kendisini açığa vurduğu açıktır. Ancak aralarında bir neden-sonuç ilişkisi olup olmadığını, birinin diğerini önceleyip öncelemediğini saptamak zordur. Zira "duygu durumu" olarak adlandırdığımız düzey, bilimsel kriterlerin rahatlıkla iş göreceği bir alan olarak değerlendirilemez. Tıpkı yalnızca maddeselliğin bilgi konusu edilebilmesi gibi, içine "duygu durumu"nun katıldığı tartışmalar da bilimsel bir kesinliğe erdirilemez.

Ancak yine de düşünülebilecek, tartışılabilecek, kısacası yapılabilecek bir şeyler vardır.

Öncelikle, marksist siyasette ve teoride bu duygu durumunun kendisini hissettirdiği ya da gösterdiği noktaların daha fazla belirginleştirilmesi gerekmektedir.

İkincisi, bu duygu durumunu marksist kuramın, devrimci tahayyülü devrimci bilinç ve aklın karşısına koymaktan, aralarında seçim yapma dayatmasından vazgeçilmelidir.

Devrimciliği akıl ile cesaretin, bilim ile iradenin, koşullar ile olanakların, yani duygu ile bilginin bütünlüğü olarak kavramak gerekmektedir.

Çünkü Ekim'i başaran devrimciliğin bu bütünsel kavranışıdır.

Bizim ülkemizde ve bizim çağımızda Ekim'i yaratacak olan da devrimciliğin bu tarzıdır.

Devrim döneminde Bolşeviklerin iç tartışmaları

ERKİN ÖZALP

Bu yazıda, Bolşeviklerin Ekim Devriminin hemen öncesinde ve hemen sonrasında bazı iç tartışmaları hangi şekillerde yürüttükleri üzerinde duracağım. Ama öncelikle, Rusya'daki devrim stratejisi tartışmalarıyla ilgili birkaç hatırlatmada bulunmak istiyorum.

1917 yılında gerçekleşen Şubat Devrimi öncesinde, Marksistler arasında, Rusya'da gerçekleşecek olan devrimin niteliği hakkında bir anlaşmazlık bulunmuyordu. Gündemde, çarlık rejiminin yıkılmasını sağlayacak ve kapitalizmin gelişmesini hızlandıracak olan bir demokratik devrim vardı. Bir başka deyişle, ilk olarak bir burjuva devrimi gerçekleşecekti. Diğer yandan, Rusya'nın demokratik devrimi, Avrupa'daki bir sosyalist devrimler dalgasının kıvılcımı olabilirdi. Başta Almanya olmak üzere belli başlı Avrupa ülkelerinde sosyalist devrimlerin gerçekleşmesi durumunda, Rusya da sosyalizm yoluna girebilirdi (ya da sosyalizmin bu ülkedeki kesin zaferi güvence altına alınabilirdi).

Anlaşmazlık, bu devrime kimin öncülük edeceği konusundaydı. Menşeviklere göre, burjuva devrimine burjuvazi öncülük edecekti. İşçi sınıfı, ancak burjuvazinin öncülüğündeki bir demokratik devrim sonrasında, kendi iktidarı, yani sosyalist bir iktidar için mücadele etmeye başlayabilirdi. O zamana kadar burjuvaziyle birlikte mücadele etmek gerekiyordu. İşçi sınıfının burjuvaziye karşı mücadelesi, ancak burjuva devriminin gerçekleşmesi sonrasında birincil önem kazanabilirdi.

Bolşeviklerin Lenin tarafından geliştirilmiş olan tezine göreseye, Rusya'da kapitalist üretim ilişkileri belirleyici önem kazanmıştı, bir burjuva toplumu oluşmuştu ve çarlık rejimiyle işbirliği içinde olan burjuvazinin demokratik devrime öncülük etmesi mümkün değildi. Bu devrime işçi sınıfının öncülük etmesi gerekiyordu. İşçi sınıfı, köylülükle ittifak hâlinde, demokratik bir diktatörlük kuracaktı. Ardından, işçi sınıfı ile yoksul köylülüğün ittifakı kurulacak ve (Avrupa'daki sosyalist devrimlerin yardımıyla) sosyalist devrim için mücadele edilecekti. Bir diğer deyişle devrim süreci iki aşamalı olacaktı.

Strateji tartışmalarının üçüncü bir tarafı olan Trotski, “sürekli devrim” tezini savunuyordu. Trotski de Rusya’nın gündeminde demokratik bir devrimin bulunduğunu ve bu devrime işçi sınıfının öncülük edeceğini düşünüyordu. İttifaklar sadece farklı sınıfların siyasal temsilcileri arasında kurulabileceğinden ve köylülük bir siyasal temsilciye sahip olamayacağından, köylülükle ittifak kurulmasının mümkün olmadığını savunuyordu. Diğer yandan, işçi sınıfı, iktidara hangi bayrağın altında gelirse gelsin, egemen sınıfların karşı-devrimci direnişisiyle karşılaşacağından, sosyalist önelemlere de başvurmak zorunda kalacaktı; yani demokratik devrim ile sosyalist devrim arasında bir süreklilik olacaktı. Sosyalizmin kesin zaferi içinse Avrupa’da sosyalist devrimlerin gerçekleşmesi gerekecekti.

Nisan Tezleri tartışması

Çarlık rejimini sona erdiren 1917 Şubat Devrimi sonrasında, bir yandan başta Petrograd¹ olmak üzere büyük kentlerde işçi ve asker temsilcileri sovyetleri (konseyler) kurulurken, diğer yandan ağırlıklı olarak burjuvazinin temsilcilerinden oluşan bir Geçici Hükümet ilan edildi. Menşeviklerin ve asıl olarak köylülüğün çıkarlarını savunan SR’lerin² çoğunlukta olduğu sovyetler, Geçici Hükümeti destekleme kararı aldı. Lenin yurt dışındaydı, dağınık durumdaki Bolşevikler sovyetlerde zayıftı ve siyasal çalışmalarını yeniden örgütlemeye başlayan Merkez Komitesi (MK) üyeleri, demokratik devrimin henüz tamamlanmamış olması nedeniyle, Geçici Hükümete destek olunması (ya da en azından bu hükümete karşı çıkılmaması) gerektiğine inanıyordu.

Lenin ise, daha 7 Mart’ta (Rusya’da Ekim Devrimi sonrasında benimsenen bugünkü takvime göre 20 Mart’ta) İsviçre’de yazmaya başladığı *Uzaktan Mektuplar*’da, Rus devriminin birinci aşamasının tamamlandığını, Geçici Hükümetin bir burjuva hükümeti olduğunu ve işçi sınıfı ile yoksul köylülerin sorunlarını çözebileceğini, bu hükümetin karşıya alınması ve devrimin ikinci (yani sosyalist) aşamasında zafere ulaşma mücadelesi yürütülmesi

1 1703 yılında Rus Çarı I. Petro tarafından Neva Nehri’nin Baltık Denizi yakınındaki kıyıları üzerine kurulan St. (Sankt) Petersburg kentinin Almanca olan adı, Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması üzerine 1914 yılında Petrograd olarak değiştirilmişti. 1924 yılında Leningrad adı verilen kent, 1991’de yeniden St. Petersburg olarak adlandırıldı.

2 Rusya’daki halkçı “Sosyalistler-Devrimciler Partisi” (Partiya Sotsialistov-Revolutsionerov) için SR ya da “эсеры” (“eser[i]”) kısaltmaları kullanılıyordu.

gerektiğini savundu. Bu mektuplar, Bolşeviklerin gazetesi olan *Pravda*'da yayımlanmak üzere Petrograd'a ulaştırıldı. Ancak o dönemde gazetenin yayın kurulunda bulunan Kamenev ile Stalin, Lenin'in görüşlerine katılmıyordu. İlk mektubu kısaltılarak ve değişikliklerle yayımlanırken, ikinci, üçüncü ve dördüncü mektupları basılmadı.³

Lenin'in Rusya'ya dönerek *Nisan Tezleri*'ni açıklaması da diğer Bolşevik yöneticileri ikna etmesine yetmedi. 7 Nisan'da *Pravda*'da yayımlanan tezler, aynı gün partinin Petrograd Komitesinde yapılan oylamada 13 ret, 2 kabul oyu ve 1 çekimser oyla reddedildi.⁴ Lenin, azınlık görüşünü temsil ediyordu.

Tezlerini yazılı ve sözlü olarak parti içinde savunmaya devam eden Lenin, kısa bir süre içinde başarıya ulaştı ve 24-29 Nisan (7-12 Mayıs) tarihinde düzenlenen RSDİP(B)⁵ Yedinci Tüm Rusya (Nisan) Konferansı'nda çoğunluğu kazandı.

Daha yaygın olarak bilindiğinden, Bolşeviklerin *Nisan Tezleri* hakkındaki iç tartışmaları üzerinde daha fazla durmayacağım. Ama eklenmesi gereken bir nokta var. Lenin, kurulmasında kendisinin de katkılarının bulunduğu Zimmerwald Enternasyonalı'nin sosyal şovenizmden kopamadığı için siyasal ve ideolojik açılardan çökmüş olduğunu saptamış, yeni bir enternasyonalin (Üçüncü Enternasyonal'in) kurulması gerektiğini savunmuş ve düzenlenmesi planlanan Üçüncü Zimmerwald Konferansı'na Bolşeviklerin temsilci göndermemesini istemişti. Ama Nisan Konferansı'nda, Bolşeviklerin Zimmerwald Konferansı'na aktif bir şekilde katılması kararı alındı.⁶

Silahlı ayaklanmanın zamanlaması

Lenin, Geçici Hükümetin Rusya'daki sorunları çözemeyeceği konusunda haklı çıktı. Şubat Devrimi, Birinci Dünya Savaşı'nın hem cepheelerde büyük kayıpların verilmesine hem de cephe gerisinde yoksulluğa ve açlığa yol açmasından kaynaklanan tepkilerin

3 V. I. Lenin, *Collected Works*, Volume 23, Progress Publishers, Moscow, Second printing 1974, s. 407.

4 Edward Hallett Carr, *The Bolshevik Revolution 1917-1923*, Volume One, W.W. Norton & Company, New York, 1985, s. 81.

5 Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevik).

6 V. I. Lenin, *Collected Works*, Volume 24, Progress Publishers, Moscow, Second printing 1974, s. 606. Bu karar daha sonra Lenin'in görüşleri doğrultusunda revize edilecekti.

bir sonucu olmuştu. Ama SR'lerin ve Menşeviklerin desteklediği Geçici Hükümet, savaşı sonlandırmaya çalışmak yerine, zafere ulaşılan kadar savaşılacağını ilan etmişti. Sovyetlerde azınlıkta olmalarına karşın "Bütün iktidar sovyetlere" diyen Bolşevikler, işçi sınıfı içindeki ve askerler arasındaki güçlerini artırıyordu. Temmuz başında (bugünkü takvimle ortalarında) Petrograd'da askerlerin ve işçilerin Geçici Hükümete karşı gerçekleştirdiği protesto gösterileri bastırıldı, Bolşevikler baskı altına alındı ve SR'ler ile Menşeviklerin daha fazla üye verdiği, Kerenski başkanlığındaki yeni bir Geçici Hükümet kuruldu. Bu hükümetin de savaşı devam ettirmesi, Bolşeviklerin Petrograd ve Moskova sovyetlerinde çoğunluğu elde etmelerini sağladı.

Bolşevikler 31 Ağustos'ta (13 Eylül) devrimci proletarya ile köylülüğün temsilcilerinden oluşan bir hükümetin kurulması talebini içeren "İktidar Üzerine" başlıklı bir önergeyi Sovyetler Merkez Yürütme Kurulu'na (TsIK) sundu. Önerge reddedildi. Ama Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti aynı önergeyi 1 Eylül gecesi 279 kabul, 115 ret oyu ve 50 çekimsiz oyla kabul etti. 5 Eylül'de de Moskova Sovyeti 252'ye karşı 354 oyla önergeyi kabul etti.⁷

O günlerde tutuklanma tehlikesi nedeniyle Finlandiya'da bulunan Lenin'e göre, bu gelişme, Bolşeviklerin iktidarı almak için silahlı ayaklanma başlatmasının zamanının geldiği anlamına geliyordu. 15 (28) Eylül'deki Merkez Komitesi toplantısının gündeminde Lenin'in iki mektubu vardı: Merkez Komitesinin yanı sıra Petrograd ve Moskova komitelerine hitaben yazılan "Bolşevikler İktidarı Almak Zorunda" ve Merkez Komitesine hitaben yazılan "Marksizm ve Ayaklanma" başlıklı mektuplar.

Lenin'e göre, Bolşevikler, Rusya'nın iki başkentindeki devrimci unsurların aktif çoğunluğu sayesinde, halk yığınlarını harekete geçirebilir, hasmın direncini kırabilir, onu yıkabilir, iktidarı alabilir ve koruyabilirdi. Hemen demokratik bir barış önererek, köylülere hemen toprak dağıtarak ve Kerenski hükümeti tarafından ortadan kaldırılan demokratik kurumları ve özgürlükleri geri getirerek, kimsenin yıkamayacağı bir hükümet kurabilirlerdi.⁸ Devrim için

7 *The Bolsheviks and the October Revolution - Central Committee Minutes of the Russian Social Democratic Labour Party (bolsheviks) August 1917-February 1918* [Bolşevikler ve Ekim Devrimi - Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevik) Merkez Komitesi Tutanakları Ağustos 1917-Şubat 1918], Pluto Press, London, 1974, s. 271.

8 V. I. Lenin, *Collected Works*, Volume 26, Progress Publishers, Moscow, Third printing 1977, s. 19.

“biçimsel” bir çoğunluk beklemek saflık olurdu ve hiçbir devrim bunu beklemezdi.⁹

Lenin’in mektuplarının ele alındığı Merkez Komitesi toplantısında, Stalin, mektupların tartışılmak üzere en önemli parti örgütlerine gönderilmesini ve konunun ele alınmasının bir sonraki MK toplantısına bırakılmasını önerir.¹⁰

Aynı günlerde, tam da olası bir devrimci kalkışmanın önüne geçmek için, SR’lerin ve Menşeviklerin çoğunlukta olduğu Sovyetler Merkez Yürütme Kurulu’nun çağrısıyla bir Tüm Rusya Demokratik Konferansı düzenleniyordu (14-22 Eylül [27 Eylül-5 Ekim]). Bu konferansta devlet iktidarı sorunu ele alınıyordu. Lenin, Bolşeviklerin konferansa katılmasına karşı çıkmış, ama Merkez Komitesi 3 (16) Eylül tarihli toplantısında katılma kararı almıştı.

Demokratik Konferans’ta, bir Ön Parlamento’nun kurulmasına karar verildi. Geçici Hükümetin altındaki bir danışma organı statüsündeki bu parlamentonun hükümete meşruiyet kazandırmaktan başka bir işe yaraması mümkün değildi.

Bolşeviklerin 21 Eylül’deki (4 Ekim) MK toplantısında, Demokratik Konferans’tan çekilmeme, sadece parti üyelerini başkanlar kurulundan (prezidyum) çekme kararı alınır. Ön Parlamento’ya temsilci göndermeme kararı 8’e karşı 9 oyla kabul edilir, ama oyların sayısı neredeyse eşit olduğundan, bu konudaki nihai karar Demokratik Konferans için toplanmış bulunan parti grubuna bırakılır. Ve parti grubunda yapılan oylamada Ön Parlamento’ya katılım 50’ye karşı 77 oyla kabul edilince, MK bu kararı onaylar. Bir başka deyişle, Lenin bir kez daha azınlık tarafında kalır.¹¹ Ve MK kararlarını eleştirmeye devam etmesine rağmen, 23 Eylül’deki (6 Ekim) MK toplantısında, Ön Parlamento’nun başkanlar kuruluna katılma ve bu kurulda orantılı temsil talep etme kararı alınır.¹²

Lenin, 29 Eylül’de (12 Ekim) partisinin Merkez Komitesi, Petrograd Komitesi, Moskova Komitesi üyeleri ile sovyetlerdeki üyelerine iletilmek üzere kaleme aldığı metinde, Merkez Komitesinin Sovyetler Kongresi’ni bekleme kararını eleştirir, Bolşeviklerin hemen bir ayaklanma yoluyla iktidarı almak zorunda olduğunu yeniden vurgular, ani bir saldırının başarıya ulaştıracağını, beklemeninse

9 A.g.y., s. 21.

10 The Bolsheviks..., a.g.y., s. 58.

11 A.g.y., s. 67.

12 A.g.y., s. 68.

başarı şansını ortadan kaldıracağını ve iktidarın sovyetlere verilmesi hakkında söylenenleri birer yalana dönüştüreceğini savunur. Ve şunları söyler:

“Merkez Komitesinin, Demokratik Konferans’ın başından beri bu tür bir politikanın izlenmesi doğrultusunda ısrarla dile getirdiğim talepleri *cevapsız bırakmış olmasını* göz önünde bulundurduğumda; Ön Parlamento’ya katılma doğrultusundaki utanç verici karar, Menşeviklerin Sovyet Başkanlar Kurulu’na kabul edilmesi vb. vb. örneklerde olduğu gibi Bolşeviklerin yaptığı apaçık yanlışlar hakkında söylediklerimin Merkezî Organ tarafından yazılarımdan *silinmesini* göz önünde bulundurduğumda, bunu, Merkez Komitesinin söz konusu sorunu gündemine almak konusunda bile isteksiz olduğunun “örtülü” bir işareti, çenemi kapatmam gerektiği yönündeki örtülü bir işaret ve emekliye ayrılmama yönelik bir öneri saymak zorundayım. *Merkez Komitesinden istifamı sunmak* zorundayım; Parti üyeleri arasında ve Parti Kongresinde görüşlerimi savunma özgürlüğümü saklı tutarak bunu yapıyorum.”¹³

Sonunda, 5 (18) Ekim tarihinde yapılan ve 12 üyenin katıldığı MK toplantısında, Kamenev dışındaki tüm üyeler, Ön Parlamento’nun ilk toplantısında bir bildirge okuyarak bu parlamentodan çekilme kararını kabul eder. Kamenev ise, parti kararına uyacağını belirtirken, Sovyetler Merkez Yürütme Kurulu vb. temsil organlarındaki görevlerinden affını ister.¹⁴

10 (23) Ekim’de düzenlenen ve Finlandiya’dan gizlilik içinde Petrograd’a dönmüş olan Lenin’de katıldığı MK toplantısında, silahlı bir ayaklanmanın kaçınılmaz olduğu ve bunun zamanının geldiği kararı, 2’ye karşı 10 oyla kabul edilir. Zinovyev ile Kamenev, koşulların bir ayaklanma için olgunlaşmadığını, olası bir ayaklanmanın yıkıcı sonuçlar doğuracağını, Kurucu Meclis seçimlerinde başarı elde etmeye odaklanmanın¹⁵ ve bu arada Sovyetler

13 V. I. Lenin... Volume 26..., a.g.y., s 84.

14 The Bolsheviks..., a.g.y., s. 78.

15 Şubat Devrimi sonrasında, bir Kurucu Meclisin toplanması, Bolşeviklerin de desteklediği talepler arasında yer alıyordu. Ancak Geçici Hükümet bu konuda oy-alama politikası izlemişti. Demokratik Konferans kararıyla Ön Parlamento’nun toplanması, Kurucu Meclis seçimleri öncesindeki bir ara aşama olarak tarif edilmiş olsa da, Kurucu Meclis seçimleri için henüz bir tarih belirlenmemişti. Kurucu Meclis seçimleri Ekim Devriminden sonra gerçekleştirildi.

Kongresi'ni beklemenin gerekli olduğunu savunarak ret oyu verir. Aynı toplantıda 7 kişiden oluşan bir Politbüro seçilir: Lenin, Zinovyev, Kamenev, Trotski, Stalin, Sokolnikov, Bubnov. Diğer yandan, Zinovyev ile Kamenev, ertesi gün, ret oyu vermelerinin gerekçelerini içeren bir metni Petrograd Komitesi, Moskova Komitesi, Moskova Bölge Komitesi ve Finlandiya Bölge Komitesi üyelerine iletmek üzere MK'ya sunar.¹⁶

Zinovyev ile Kamenev, 25 Ekim'de (7 Kasım) gerçekleştirilen Ekim Devriminin hemen öncesine kadar, ayaklanmaya karşı çıkmayı sürdürür. Kamenev, 16 (29) Ekim tarihli Merkez Komitesi toplantısı sonrasında, bu komiteye, onu artık üyelerinden biri olarak görmemesi talebini içeren bir yazı sunar. Ardından, partiye ait olmayan *Novaya Jizn* gazetesinin 18 (31) Ekim tarihli sayısında Kamenev'in ayaklanma konulu bir açıklamasına yer verilir. Buna göre, Kamenev, partilerinin yakın gelecekte herhangi bir silahlı gösteri düzenlemesine karşı oldukları hakkındaki bir mektubu Zinovyev ile birlikte büyük parti örgütlerine ilettiklerini söyler, partinin herhangi bir ayaklanma günü belirlemediğini ekler ve bu tür umutsuz adımlar atmayacak kadar güçlü olduklarını vurgular.¹⁷

Bu açıklamadan telefon görüşmesi yoluyla haberdar olan Lenin, hem parti üyelerine hem de Merkez Komitesine birer mektup yazarak, Kamenev ile Zinovyev'i, partinin gizli ayaklanma kararını dışarıya sızdırma yoluyla düşmana hazırlık yapma fırsatı sağlamakla ve devrime ihanet etmekle suçlar, partiden ihraç edilmelerini ister.

Bolşeviklere ait *Raboçi Put* gazetesinin 20 Ekim (2 Kasım) tarihli sayısında Zinovyev'in kısa bir açıklaması yayımlanır. Zinovyev, Lenin'den çok farklı düşündüğünü vurgulamakla birlikte, safları sıklaştırmamanın ve tartışmayı daha uygun bir zamana ertelemenin daha doğru olacağını düşündüğünü ekler. Aynı sayıda, Stalin'in kaleme aldığı, yayın kurulu imzalı bir açıklamaya da yer verilir:

“Biz de, Zinovyev yoldaşın açıklamasıyla (ve Kamenev yoldaşın Sovyet'teki açıklamasıyla) birlikte konunun kapanmış sayılabileceğini umduğumuzu belirtiyoruz. Lenin yoldaşın yazısının keskin üslubu, temelde aynı düşüncede olmaya devam ettiğimiz gerçeğini değiştirmiyor.”¹⁸

16 The Bolsheviks..., a.g.y., s. 88-89.

17 A.g.y., s. 121-122.

18 A.g.y., s. 120.

Yine 20 Ekim (2 Kasım) tarihli MK toplantısında, Lenin'in Kamenev ile Zinovyev hakkındaki ihraç talebi ele alınır. Stalin, önce, konunun genişletilmiş bir MK toplantısına ertelenmesini ister. Trotski, Kamenev'in MK'dan istifasının kabul edilmesi gerektiğini söyler. Bu görüş ağırlık kazanınca, Stalin, her ikisinden de parti kararlarına uymalarının istenmesini, ama MK üyeliklerinin devam etmesini savunur. Ama Kamenev'in MK'dan istifası 3'e karşı 5 oyla kabul edilir. Bunun üzerine, Stalin, *Raboçi Put* gazetesinin yayın kurulu üyeliğinden ayrıldığını açıklar. Ama MK, konunun yayın kurulunda ele alınması gerektiğine karar vererek bir sonraki gündem maddesine geçer.¹⁹

Sonuç: Devrimden bir gün önce, 24 Ekim (6 Kasım) günü yapılan MK toplantısının katılımcıları arasında Kamenev de yer alıyordu.

Devrimin hemen ardından gelen istifalar

Ekim Devriminden bir gün sonra İkinci Tüm Rusya Sovyetler Kongresi tarafından geçici hükümet olarak seçilen ve başkanlığını Lenin'in yaptığı Halk Komiserleri Konseyi (*Sovnarkom*), önerilmesine rağmen Sol SR'lerin temsilci vermeyi kabul etmemeleri nedeniyle, sadece Bolşeviklerden oluşmuştu. Kerenski'ye bağlı birliklerle çatışmalar henüz sürerken, SR'ler ile Menşeviklerin denetiminde bulunan Demiryolu İşçileri Sendikası Tüm Rusya Yürütme Kurulu (*Vikjel*), 29 Ekim'de (11 Kasım), tüm sol partilerin temsilcilerinden oluşan bir hükümetin kurulması çağrısı yaptı.

Aynı gün yapılan Merkez Komitesi toplantısında, sovyetlerde temsilcileri bulunan tüm partilerin hükümete katılmasını bir ultimatom konusu hâline getirmemeye (yani kabul etmeye) yönelik karar önergesinin, tek tek isimler yazılarak ve toplantıda hazır bulunmayan MK üyelerinin oyları da alınarak oylanması önerilir. Önerge 4'e karşı 7 oyla reddedilir. Kabul oyu verenler: Kamenev, Milyutin, Rikov ve Sokolnikov. Aynı toplantıda, *Vikjel* konferansına Kamenev ile Sokolnikov'un katılmasına karar verilir.²⁰

Lenin'e göre, konferansa temsilci gönderilmesi, askerî faaliyetleri perdelemeye yönelik diplomatik bir adımdı.²¹ Ama Kamenev ile Zinovyev, koşulların henüz bir proletarya devrimi için olgun olmadığını düşünmeye devam ediyordu ve Bolşeviklerin azınlıkta kalacağı bir hükümetin kurulmasını kabul edilebilir buluyorlardı.

19 *A.g.y.*, s. 111-113.

20 *A.g.y.*, s. 127-128.

21 Edward Hallett Carr, *a.g.y.*, s. 108.

1 (14) Kasım'da toplanan Merkez Komitesinde, görüşmelerin sona erdirilmesini savunan (ve bu konuda Trotski'den destek alan) Lenin bir kez daha azınlıkta kalır. Bu yöndeki önerge 4'e karşı 10 oyla reddedilir.²²

Merkez Komitesinin 2 (15) Kasım'daki toplantısında ise, Lenin'in komite içindeki muhalefet hakkında yazdığı ve SR'ler ile Menşeviklerin istediği türden bir hükümet değişikliğini reddeden karar tasarısı 5'e karşı 10 oyla kabul edilir. Ama aynı gün yapılan Sovyetler Tüm Rusya Merkez Yürütme Kurulu (VTsIK) toplantısında, Kamenev ile Zinovyev, bu karara aykırı yönde konuşmalar yapar ve oy kullanır. MK üyesi Bubnov'un aktarımına göre, bunun üzerine MK çoğunluğunun azınlığa ultimatomeni kaleme alan Lenin, o sırada Petrograd'da bulunan MK üyelerini tek tek odasına çağırarak bu ultimatomeni imzalatmış.²³ İmzacılar şöyle: Lenin, Trotski, Stalin, Sverdlov, Uritski, Cerjinski, Yoffe, Bubnov, Sokolnikov, Muranov.²⁴

Sovyetlerde temsil edilen tüm partilerin ortak bir hükümetinin kurulmasını savunmaya devam eden MK üyeleri ise 4 (17) Kasım'da ortak imzalı bir metinle parti içinde görüşlerini savunmaya devam etmek üzere MK'ya istifalarını sunar: Kamenev, Rikov, Milyutin, Zinovyev, Nogin. Azınlığın hükümetteki üyeleri de aynı gün VTsIK toplantısında yaptıkları bir ortak açıklamayla (ve sadece Bolşeviklerden oluşan bir hükümetin yalnızca siyasi terör yoluyla ayakta tutulabileceğini iddia ederek) istifa eder.²⁵

Zinovyev birkaç gün sonra MK'dan istifasını geri çeker ve MK toplantılarına yeniden katılmaya başlar. 29 Kasım'daki (12 Aralık) MK toplantısında, Kamenev, Rikov, Milyutin ve Nogin'in MK'ya geri dönme talepleri ele alınır ve bu talebin reddedilmesine karar verilir.²⁶ (Kamenev, partinin Mart 1919'daki 8. kongresinde yeniden MK üyeliğine seçildi.)

Brest-Litovsk sorunu

Yazının başında hatırlattığım üzere, Bolşeviklere (ve onlara grubuyla birlikte 1917'nin Temmuz ayında katılan Trotski'ye) göre, Rusya'daki devrim, Avrupa'daki sosyalist devrimlerin, yani dünya

22 The Bolsheviks..., a.g.y., s. 134.

23 A.g.y., s. 300.

24 A.g.y., s. 140.

25 A.g.y., s. 141-142.

26 A.g.y., s. 160-161.

devriminin kıvılcımı olacaktı. Özellikle de Almanya'nın sosyalist devrime yakın olduğuna inanıyorlardı.

Ekim Devrimi gerçekleştiğinde, İttifak Devletleri (Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı İmparatorluğu) ile savaş hâli devam ediyordu. 2 (15) Aralık 1917'de İttifak Devletleri ile bir ateşkes anlaşması imzalandı. 9 (22) Aralık'ta da Brest-Litovsk (bugün Brest) kentinde barış görüşmeleri başladı.

Lenin, Sovyet Rusya'nın Almanya'yla savaşa devam edecek gücünün bulunmadığına, olası bir savaşın yıkımla ve devrimin kazanımlarının ortadan kalkmasıyla sonuçlanacağına, bu nedenle de barış görüşmelerinin olabildiğince uzatılmasının, ama bu ülkenin bir ultimatoma vermesi durumunda dayatılan şartların kabul edilerek anlaşma imzalanmasının gerekli olduğuna inanıyordu.

Trotski ise "ne savaş ne barış" tezini savunuyordu. Buna göre, Almanya'nın Rusya'ya yönelik olası bir saldırısına karşılık verilmemeliydi, çünkü bunun gerçekleşmesi durumunda Alman işçi sınıfı ayaklanır ve devrim yapardı. Barış anlaşması imzalanması ise dünya devrimi hedefinden uzaklaşmak anlamına gelirdi. Ayrıca, Birinci Dünya Savaşı Almanya'yı da bir hayli yıpratmıştı ve Sovyet Rusya'ya saldırmaya cesaret edip edemeyecekleri tartışmalıydı.

Yaygın olarak bilinen öykü şöyle: Barış görüşmeleri sırasında, Lenin, Sovyet Rusya heyetinin başkanlığını yapan Trotski'ye, Almanya'nın bir ultimatoma vermesi durumunda dayatılan şartları kabul ederek barış anlaşması imzalama talimatı gönderir. Ama Almanya ultimatoma verdiğinde Trotski bu talimatı dinlemez, 28 Ocak (10 Şubat) 1918'de Sovyet Rusya'nın savaşı durdurduğunu ve ordusunu terhis ettiğini ilan eder.²⁷

Oysa o sırada, Lenin bir kez daha azınlık görüşünü temsil ediyordu. 8 (21) Ocak 1918 tarihinde Petrograd'da düzenlenen ve MK üyelerinin de katıldığı işçi temsilcileri konferansında görüşlerini kabul ettirememişti. Bu konferansta oylamaya sunulan üç seçenek şunlardı: 1. ilhakların (İttifak Devletlerinin işgal ettikleri toprakları ilhak etmesinin) kabul edileceği ayrı (Rusya'nın savaştaki müttefiklerinden bağımsız) bir barış anlaşmasının imzalanması; 2. devrimci bir savaş ve 3. savaşın durdurulması, ordunun terhis edilmesi, ama barış anlaşması imzalanmaması.

27 Örneğin, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İletişim Yayınları, s. 587.

Lenin'in savunduğu birinci seçeneğe 15, ikinci seçeneğe 32 ve üçüncü seçeneğe 16 oy çıkmıştı.²⁸

11 (24) Ocak'taki MK toplantısında, başta Trotski ve Buharin olmak üzere konuşanların çoğu "ne savaş ne barış" tezini savunur. Üç konuda oylama yapılır. Devrimci bir savaşa çağrı yapmak istiyor muyuz? 2 evet, 11 hayır, 1 çekimser. Barış görüşmelerini uzatmak için elimizden gelen her şeyi yapalım mı? 12 evet, 1 hayır. Savaşı durdurup, barış anlaşması imzalamayıp, orduyu terhis edelim mi? 9 evet, 7 hayır.²⁹

13 (26) Ocak'ta Bolşeviklerin ve Sol SR'lerin merkez komitelelerinin ortak toplantısından çıkan sonuç, Sovyetler Kongresi'ne şu önerinin sunulması kararı olur: "Savaşma, barış anlaşmasını imzalama."³⁰

19 Ocak'taki (1 Şubat) MK toplantısında, parti içinde savaş ve barış konularındaki görüş ayrılıklarının ciddi bir soruna dönüştüğü saptanır. Nihai kararın alınması için bir parti konferansının mı yoksa parti kongresinin mi toplanması gerektiği tartışılır. Lenin, sorunların ancak bir kongreyle çözülebileceğini savunur. Aynı günlerde Merkez Komitesine başta Petrograd Komitesi olmak üzere pek çok parti örgütünden "yüz kızartıcı" bir barış anlaşmasının imzalanmaması ve bir konferansın toplanması çağrıları iletilir. Parti yöneticilerinin büyük bir bölümü, dünya devriminin gerçekleşebilmesi için ya Almanya'yla devrimci bir savaş yürütülmesi ya da en azından barış anlaşması imzalanmaması gerektiğini düşünmektedir.

Dolayısıyla, Trotski'nin kararı, o dönemde Merkez Komitesinde ve parti yöneticileri arasında ağırlık taşıyan görüşle uyumluydu. Dahası, Almanya'nın (bugünkü takvimle)³¹ 18 Şubat'ta saldırıya geçmesinden hemen önceki gün yapılan MK toplantısında da çoğunluk Trotski'nin tarafındaydı.

28 The Bolsheviks..., a.g.y., s. 312 ve s. 173.

29 A.g.y., s. 179-180.

30 A.g.y., s. 315.

31 Sovyet Rusya 1 Şubat 1818'den itibaren bugünkü takvimi kullanmaya başladı.

RSDİP(B) MK'sının 17 Şubat 1918'deki oylamaları (akşam)³²

	Barış antlaşması imzalamak üzere Almanya ya hemen yeni görüşmeler için çağrı yapılması mı?	Devrimci bir savaş yürütülsün mü? (Kimse "evet" demedi)	Almanya'nın saldırması durumunda her tür direniş gösterilsin mi?	Barış görüşmelerini yeniden başlatmak için Alman saldırısının açık hale gelmesi ve içi hareket üzerindeki etkisini göstermesi beklenir mi?
Buharin	-	Bu şekilde formüle edilen soruya cevap vermeyi reddetti	+	+
Lomov	-	Buharin'le aynı	+	+
Trotski	-		+	+
Uritski	-		+	+
Yofe	-	Buharin'le aynı	+	+
Krestinski	-		+	+
Lenin	+		+	-
Stalin	+		+	-
Sverdlov	+		+	-
Sokolnikov	+		-	-
Smilga	+		+	-
	Saldırıdan sonra barış önermezoek, savaş haline döndüğümüzü ilan edecek miyiz?	İkssel aptıdan, emperyalist Almanya'ya belli koşullar altında barış antlaşması kabul edilebilir mi?	Genelkurmay'a ne söyleyelim? Direnişin ve içi çözüme durumunda Almanya'ya yarayacak tüm biraların ve savaş materyallerinin imha edilmesini mi?	Almanya gerçekten saldırırsa ve Almanya ile Avusturya da devrimci bir ayaklanma olmazsa, barış antlaşması imzalayacak mıyız?
Buharin	çekinir	+	+	çekinir
Lomov	çekinir	+	+	çekinir
Trotski	-	+	+	+
Uritski	-	+	+	çekinir
Yofe	-	+	+	-
Krestinski	-	+	çekinir	çekinir
Lenin	çekinir	+	çekinir	+
Stalin	-	+	oylamaya katılmadı	+
Sverdlov	-	+	çekinir	+
Sokolnikov	-	+	çekinir	+
Smilga	-	+	çekinir	+

18 Şubat günü Alman saldırısının başlamasının hemen ardından yapılan ilk MK toplantısında, Almanya'ya barış görüşmelerinin yeniden başlatılmasının hemen teklif edilmesi önerisi oylamaya sunulur: 6 evet, 7 hayır.

Aynı günün akşamı yeniden toplanan MK, Almanya'nın ilerlemesine ilişkin haberleri ve Sovyet Rusya'nın askerî gücünün zayıflığını dikkate alarak, yeni bir karar önerisini oylar: Alman hükümetine, hemen, acilen bir barış antlaşmasına varmaya yönelik bir teklif sunmalı mıyız? Trotski, Almanların taleplerinin öğrenilmesi için "evet" der. Sonuç: 7 evet (Lenin, Smilga, Stalin, Sverdlov,

32 A.g.y., s. 202

Sokolnikov, Trotski, Zinovyev), 5 hayır (Uritski, Yoffe, Lomov, Buharin, Krestinski; Cerjinski de onları destekler), 1 çekimser (Stasova). Aynı toplantıda, Sovyet Rusya'nın bir barış anlaşması imzalamak zorunda olup olmadığı sorusuna çekimser kalan 2 üye dışında herkes olumlu cevap verir. Almanya'nın ateşkesi bozmadan önce dayatmış olduğu koşulların kabul edilmesi ve daha kötü bir teklifin kabul edilemez sayılmaması, 4'e karşı 7 oyla (2 çekimser) kabul edilir.³³

Almanya'nın Sovyet Rusya topraklarındaki ilerlemesi sürerken, 22 Şubat'ta toplanan MK, Fransa ile İngiltere'nin Almanya'ya karşı Sovyet Rusya'ya yardım etme tekliflerini değerlendirir.

Sverdlov, bu teklifin herhangi bir tartışma yürütülmeden reddedilmesini önerir. Bu öneri reddedilir. Buharin, emperyalist ülkelerden yardım almanın kabul edilemez olduğunu savunur. Lomov, Krestinski, Bubnov ve Cerjinski de aynı tarafta yer alır.

Ama oylama sonucundan anlaşıldığına göre, bu üyelere en az biri Trotski'nin formülasyonunu benimser. "Ne savaş ne barış" tezinden vazgeçmiş olan Trotski'nin karar önerisine göre, Almanya'yla savaşan devrimci ordunun silahlandırılması ve desteklenmesi için gereken her şey yapılmalıydı ve bu silahlar kapitalist devletlerden de alınabilirdi. RSDİP, bunu yaparken, dış politikasındaki tam bağımsızlığını koruyacak, kapitalist devletlere siyasal taahhütler sunmayacak ve bu devletlerden gelecek olan her bir önerinin amaca uygunluğunu ayrıca değerlendirecekti. Öneri 5'e karşı 6 oyla kabul edilir (oylamaya katılan diğer MK üyeleri: Smilga, Yoffe, Sokolnikov, Uritski).

Lenin'in aynı gün tutanaklara eklenen notu şöyle: "Lütfen Anglo-Fransız emperyalist soygunculardan patates ve silah almaktan *yana* olan oyumu ekleyin." Buharin'in notunda ise MK'dan ayrıldığı ve *Pravda*'nın yayın yönetmenliği görevinden istifa ettiği bilgisi yer alıyor.³⁴ (Ama ertesi günkü MK toplantısına katılacaktı.)

23 Şubat'taki MK toplantısında, Almanya'nın iletmediği (ve öncekilere göre çok daha ağır olan) barış şartları ele alınır. Devrimci bir savaş için bir ordunun gerekli olduğunu ve böyle bir ordunun bulunmadığını belirten Lenin, şartların kabul edilmek zorunda olduğunu savunur ve aksi yönde karar alınması durumunda hem MK'dan hem de hükümetten ayrılacağını söyler.

33 A.g.y., s. 210-211.

34 A.g.y., s. 215.

Devrimci savaştan yana olduğunu vurgulayan Trotski, partinin bölünmesi durumunda bu savaşın verilemeyecek olması nedeniyle, bireysel olarak, savaştan yana oy kullanma sorumluluğunu üstlenmeyeceğini açıklar. Almanya'nın dayattığı şartların kabul edilmesini aslında istemeyen başka MK üyeleri de Trotski gibi çekimser oy kullanınca, Lenin'in karar önerileri kabul edilir: Almanya'nın önerileri hemen kabul edilmeli mi? 7 evet (Lenin, Stasova, Zinoviyev, Sverdlov, Stalin, Sokolnikov, Smilga), 4 hayır (Bubnov, Uritski, Buharin, Lomov), 4 çekimser (Trotski, Krestinski, Cerjinski, Yoffe). Devrimci bir savaş için hazırlıklara hemen başlanmalı mı? Oybirliğiyle evet. Petrograd ve Moskova sovyetlerinin seçmenlerinin katılacağı bir referandum hızla düzenlenmeli mi? 11 evet, 4 çekimser.

Buharin, Lomov ve Bubnov'un yanı sıra 3 MK aday üyesi adına bir açıklama yapan Uritski, çekimser kalan üyelerin açıklamalarından anlaşılacağı üzere bu üyelerin aslında kendileri gibi düşündüğünü, alınan kararın gerçekte bir azınlık kararı olduğunu ve hem parti içinde hem de dışarıda serbestçe propaganda yapabilmek için sorumluluk gerektiren parti ve devlet görevlerinden istifa ettiklerini açıklar.

İzleyen günlerde de barış anlaşmasının imzalanmasını engelleme mücadelelerini sürdürecektir olan bu grup, "Sol Komünistler" olarak anılmaya başlayacaktı.

Yine 23 Şubat'taki toplantıda, "Sol Komünistler"e, MK'dan ve diğer görevlerinden istifalarını parti kongresine kadar ertelemeleri ve bu süre boyunca görüşlerini parti içinde savunmaları önerilir. Bu öneriyi destekleyen Lenin, anlaşmanın ancak üç gün sonra imzalanabileceğini ve imzalanırsa bile onaylanmasının da 12 gün alacağını, bu süre içinde parti görüşünün öğrenilebileceğini ve bu görüşün olumsuz olması durumunda anlaşmanın onaylanmayabileceğini söyler ve istifa kararlarını en azından 24 Şubat'a ertelemelerini ister.

24 Şubat'taki toplantının gündeminde, Halk Komiserleri Konseyi'ndeki "Sol Komünistler" in MK aracılığıyla bu konseye iletilmesini istedikleri açıklama da vardır: "Alman ultimatominin kabul edilmesinin sorumluluğunu üstlenmeyi olanaksız bulduğumuzdan, Halk Komiserleri Konseyi'ndeki görevlerimizden istifa ediyoruz." (Lomov, Smirnov, Uritski, Piatakov, Bogolepov, Spunde.)³⁵

35 A.g.y., s. 232.

Trotski de, benimsemediği MK kararını savunamayacağından, Halk Komiserleri Konseyi'nden istifa etmek istediğini açıklar. Lenin, Trotski'den bu kararı açıklamayı Brest-Litovsk'a giden heyetin geri dönüşüne ya da mevcut durumun değişmesine kadar ertelemesinin istenmesini oylamaya sunar. Bu öneri 3 çekimser dışında oybirliğiyle onaylanır. Trotski, bunu kabul etmekle birlikte, konsey toplantılarına katılmayacağını açıklar. Lenin'in önerisiyle, Trotski'nin dış politikayla ilgili olmayan konulardaki konsey toplantılarına katılmasına karar verilir.

Uritski ve arkadaşlarından da kararlarını açıklamayı ertelemeleri istenir. Bunu kabul ederler. Ama barış anlaşmasının imzalanmasından sonra, MK'dan ve Halk Komiserleri Konseyi'nden istifa eder ve daha önce bu konuda yaptıkları açıklamaların *Pravda*'da yayımlanmasını isterler.³⁶

Brest-Litovsk Antlaşması 3 Mart'ta imzalandı. 6-8 Mart tarihlerinde düzenlenen ve oy kullanma hakkına sahip 47 delegenin katıldığı 7. olağanüstü parti kongresinde antlaşmanın onaylanmasının zorunlu olduğu 30 oyla kabul edildi (12 ret, 4 çekimser).³⁷ 14-16 Mart'ta toplanan Sovyetler Olağanüstü Dördüncü Tüm Rusya Kongresi antlaşmayı onayladı: 784 kabul, 261 ret, 115 çekimser. "Sol Komünistler" bu kongrede parti kararlarına uymamış ve oy kullanmayı reddetmiş.³⁸

Bazı gözlemler

Aşağıdaki gözlemlerin çok özel ve kısa bir dönemde yaşananlarla ilgili olduğu unutulmamalı elbette. Ama devrimci bir dönemde iktidara gelmeyi ve iktidarda kalmayı başarmış bir partide yaşananlardan söz ediyoruz...

> Merkez Komitesinde belirli bir konuda azınlıkta kalanlar, görüşlerini partinin diğer yönetici organlarına ve bazen de parti üyelerinin tümüne aktarma olanağını bulabiliyor. Kritik dönemlerdeki tartışmaların neredeyse tümünde önce azınlıkta kalan Lenin, bu olanaktan en çok yararlanan MK üyesi oluyor. Tartışmalı konularda parti üyelerinin ikna edilmesinin önem taşıması, keyfi kararların alınmasını ve yanlış kararlarda ısrar edilmesini zorlaştırıyor.

36 *A.g.y.*, s. 238.

37 V. I. Lenin, *Collected Works*, Volume 27, Progress Publishers, Moscow, Second printing 1974, s. 561-562.

38 *A.g.y.*, s. 576.

> Merkez Komitesi üyelerinden, bu kurulun üyesi olarak kaldıkları sürece, komite kararlarına uymaları ve parti dışında bu kararları savunmaları bekleniyor. Bu nedenle, parti üyeleri arasında MK kararlarına karşı çalışma yürütmek ve görüşlerinin konferans ya da kongrelerde parti görüşü olarak benimsenmesini sağlamak isteyen MK üyeleri bu kuruldan istifa ediyor. Bu yola başvurmanın mümkün olması ve meşru sayılması, partinin birliğinin korunmasının daha fazla önem taşıdığı dönemeç noktalarında çoğunluk tarafındaki üyelerin de daha dikkatli hareket etmesine yol açıyor.

> MK toplantılarında tutanak tutulması ve bunların saklanması, toplantılarda alınan kararlar, tek tek MK üyelerinin savunduğu görüşler ve MK'ya sunulan belgeler hakkında yanlış ya da yanıltıcı bilgilerin verilmesini zorlaştırıyor. Parti tarihinin daha nesnel verilerle yazılması mümkün hâle geliyor.

> Toplantılarda düzenli olarak oylama yoluna gidilmesi, üyelerin gerçek görüşlerinin öğrenilmesini kolaylaştırıyor ve sessizliğin onay sayıldığı bir işleyiş düzeninin kurulmasını zorlaştırıyor. Ayrıca tartışmaların gereksiz yere uzaması daha kolay engellenebiliyor.

> Lenin, devrim dönemindeki ilk üç kritik tartışmada, Bolşeviklerin daha ileri hedefler belirlemesi için, nesnel koşulların o kadar da elverişli olmadığını düşünen yoldaşlarıyla mücadele ediyor ve her seferinde haklı çıkıyor. Brest-Litovsk görüşmeleri sırasında, bu kez Lenin Rusya'daki ve Avrupa'daki nesnel koşulların o kadar da elverişli olmadığını düşünerek eldeki kazanımları koruma mücadelesi yürütürken, yoldaşlarının çoğu dünya devriminin çok yakın olduğuna inanıyor. Ve Lenin bir kez daha haklı çıkıyor. Ama Bolşevizmden uzaklaştığını ileri sürerek onu azınlıkta bırakan yoldaşlarına, Bolşeviklerin gerçekten de dünya devrimi için mücadele ettiklerini kanıtlamış olmanın onuru kalıyor!

> Bolşevizmin şekillenmesinde önemli bir pay sahibi olan *Ne Yapmalı?* adlı eserin yazılmasından 15 yıl sonra bile, Merkez Komitesinde, her konuda Lenin'in düşünceleri doğrultusunda oy kullanan bir "Lenin'in adamları" grubu bulunmuyor. Lenin, belki biraz da bu sayede, nesnel gerçeklikten (ve bu arada yoldaşlarının gerçekliğinden) tümüyle uzak tezlerin savunuculuğunu yapma noktasına hiçbir zaman savrulmuyor. Ekim Devrimi, Lenin'in, "kendi örgütünü" değil, devrimin örgütünü yaratmaya çalıştığını kanıtıyor.

Ekim Devrimi ve kadınlar

YELDA KOÇAK

Giriş

19. yüzyılda sınıfsız bir toplum yaratma ideali geliştiren Marksizm, 20. yüzyılın başında Ekim Devrimi ile Rusya'da vücut bulmuştur. İnsanlık tarihinde yeni ve proletaryanın lehine bir sayfa açan Ekim Devrimi kadınların durumunda 100 yıl önceki koşullar düşünülüğünde büyük bir sıçramaya neden olmuştur.

Ekim Devrimi ile kadınların elde ettiği kazanımların büyüklüğünü kavrayabilmek için dönemin koşullarını, toplumsal yaşamını, kadınların toplumsal konumunu iyi okumak gerekiyor. Örneğin bugün neredeyse tüm kapitalist ülkelerde tanınan boşanma hakkının Ekim Devrimi ile ilk kez tanındığı sırada birçok kapitalist ülkede bu hakkın olmadığını belirtelim. Kadın erkek eşitliğini sağlamak için her türlü yasal düzenleme yapıldığı gibi kadına yönelik şiddet, tecavüz gibi Sovyetler Birliği'nde "eski düzenin kalıntıları" olarak adlandırılan kadın düşmanı davranışlara karşı amansız bir mücadele verilmiştir. Verilen mücadeleler sonucu elde edilen kazanımların yanında, kimi sorunlar hemen çözülememiş olsa dahi devrimin hemen ertesinde vakit kaybetmeksizin yapılan yasal düzenlemeler bu konudaki kararlılığı göstermektedir. Ekim Devrimi ile kadının kurtuluşu yönünde nasıl adımlar atıldığına, kadınların üretim süreçlerine çekilmesine, yine kadınların politik ve toplumsal hayatta nasıl dönüşümlere öncülük ettiklerine ve kadın özgürleşmesinin pratiğe nasıl yansıdığına birlikte bakalım. Ekim Devrimi ile kadınların kurtuluşu yolunda atılan somut adımlar ve yapılan radikal değişiklikler, "kadın sorununa ilişkin çözümler sunmadığı" gerekçesi ile acımasızca eleştirilen Marksizm'in de bir savunusu niteliğinde olacaktır.

Ekim Devrimi ile kadınların kurtuluşu yolunda atılan adımlar ve öncesindeki durumu anlatan benzer yazılardan farklı olarak bu makale ile bugüne kadar daha az gündeme gelen, kimi zaman farklı yorumlanan, kimi zaman da tartışmaktan bilinçli olarak kaçılan kota ile özel alan-kamusal alan tartışmalarına da değinmeye çalışacağım.

Devrim öncesi Çarlık Rusya'sında kadınlar

Çarlık Rusya'sı sadece halklar için değil aynı zamanda kadınlar için de bir hapishaneydi. Kadınlar, çar, kilise (din) ve erkek/koca üçlüsünün tahakkümü altında; önce babalarının, sonra kocalarının kölesi durumundaydılar.¹ Boşanma hakkı sadece erkeğe tanınan bir hakta, evlilik dışı çocuklar kabul edilmemekteydi; kadınların tek başlarına seyahat etme özgürlükleri dahi yoktu. Eğitime gelince, tüm kadınların yalnızca %17'si okuma yazma biliyordu ve yükseköğrenim gören kadın sayısı son derece sınırlı idi. Bu tablo Müslüman nüfusun yaşadığı Doğu'da çok daha korkunç boyutlara ulaşıyor, kız çocukları 8-9 yaşlarında kendilerinden çok büyük erkeklere başlık parası karşılığında satılıyordu ve burada çok eşlilik yaygındı.

Ücretli çalışan kadınların büyük çoğunluğu vasıfsız emek gerektiren, geçici ya da daha düşük ücretli işlerde çalışıyordu. Çarlık Rusya'sı esas olarak sanayinin az gelişmiş olduğu bir köylü ülkesiydi.² Bunun sonucu olarak da kadınların büyük çoğunluğu tarım işçisiydi. Tarım işinde çalışan kadınların da yine önemli bir bölümü herhangi bir ücret almayan aile işçisi kadınlardı. Tarım sektöründe kayıt dışı aile işçisi olarak çalışan kadınlar dışındaki tarım işçileri ise büyük toprak sahiplerinin arazilerinde çalışmaktaydı. Bu kadınların çalışma koşulları sanayi işkollarında çalışan kadınlarınkinden çok daha ağırdı. Tarım alanının dışındaki yoksul kadınlar genelde ya hizmetçilik ya da gündelikçilik gibi geçici işler yapıyorlardı.

Tarım dışında fabrikalarda çalışan kadınların en yoğun çalıştıkları işkolu ücretlerin en düşük ve çalışma koşullarının en ağır olduğu tekstil sektörüydü. Ekim Devrimi öncesinde Rusya'da kapitalist sermayenin gelişmesi ile birlikte işçileşen kadınların işçi sınıfı içerisindeki oranı %20-30'lara varıyordu. Birinci Dünya Savaşının başlaması ile bu oran artış göstermiş, savaşın yıkıcı etkileri kendisini çalışma koşullarında daha da kötüleşmeyle göstermiştir. Çalışma koşullarının gittikçe kötüleşmesi kadın işçilerin daha fazla ücret, doğum izni ve bebek bakımı gibi taleplerini dile getirdikleri eylemlere de zemin hazırlamıştır. Bu eylemlerin gittikçe sıklaşması ve kadın işçilerin politize olmaları Bolşevik Parti'nin kadın işçileri örgütlemek için özel çalışma yapmasını zorunlu

1 Oya Çitçi, *Kadın Sorunu ve Türkiye'de Kamu Görevlisi Kadınlar*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1982, s. 55.

2 Gül Özgür, *Rusya'da 1917 Sosyalist Ekim Devrimi ve Kadınların Kurtuluşu "Tavuk Kuştur, Kadın İnsandır" Olgular-Belgeler-Çözümlemeler*, Cilt: 1, Dönüşüm Yayınları, 1993, s. 19.

kılmıştır. Bolşevik Parti kadın işçileri örgütlemek için 1914 yılında *Rabotnitsa* (Kadın İşçi) isimli bir gazete çıkarmıştır.

Devrime doğru giden yıllarda kadın işçilerin çara karşı yürüyüşleri, grev örgütlemeleri önem taşımıştır; ayrıca devrimin yaygınlaştırılmasında da kadınların önemli bir rolü vardır. 1917 yılında Petrograd'daki kadın tekstil işçilerinin "Savaşa, hayat pahalılığına ve kadın işçilerin durumuna karşıyız" sloganıyla örgütledikleri 8 Mart kutlamaları büyük bir grev dalgasına dönüşmüş ve Şubat Devrimi ile birlikte Ekim Devriminin işaret fişeği olmuştur.

Devrim sonrasında kadınların üretim sürecine katılması

Marksizm'in kadınların gerçek ve kalıcı kurtuluşunun toplumsal üretime katılmaları ile gerçekleşeceğine ilişkin önermesine de bağlı kalınarak devrim sonrasında kadınların üretim hayatına hızlıca katılımı sağlanmıştır. Çalışma zorunluluğu ile 16-40 yaş arası bütün kadınlara da çalışma zorunluluğu getirilmiştir. Beşten fazla kişiye bakan veya 8 yaşından küçük çocuğu olan kadınlar için çeşitli istisnalar bulunmaktaydı.³

Kadınların üretim hayatına katılması, bu konuda acil önlemlerin alınmasını da zorunlu kılmaktaydı. Kadınları üretime katmanın ilk somut adımının tek başına çalışma zorunluluğu olduğunu düşünmek ülke koşullarını görmezden gelmek olacağı için devrim öncesinde de işçi kadınlar arasında yoğun çalışma yürüten Bolşevikler, kadınların ekonomik, toplumsal ve siyasal yaşamda ve aile yaşamında gerçek anlamda eşit olmaları için çeşitli kararnameer yayınladılar. 11 Kasım 1917 tarihli kararname, 8 saatlik çalışmayı temel kural olarak getirmesinin yanında, kadınların yer altında çalıştırılmalarını, fazla çalışma yapmalarını ve gece çalıştırılmalarını yasaklıyordu. Bunu, doğum öncesi ve sonrası 8 haftalık izin tanıyan kararname ve eşit ücret ilkesini getiren kararname izledi. 18 Aralık 1917'de çıkarılan bir başka kararname ile evlilik ve aile içinde erkeğe ve kadına eşit haklar tanındı. Aile içinde erkeklerin kendilerine bağımlı olanlar üzerindeki egemenliklerine son veren, kadınlara ekonomik, cinsel ve toplumsal açıdan kendi geleceklerini saptama hakkı tanıyan iki kararname yayınlanarak, yaşayacakları yeri, kullanacakları soyadını ve bağlanacakları uyruğu seçme özgürlüğünün doğal hakları olduğu belirtildi.⁴

3 A.g.y., s. 24.

4 Oya Çitçi, a.g.y., s. 55.

Kapitalist üretim ilişkilerinin devamı olarak da yorumlayabileceğimiz Yeni Ekonomi Politikası (NEP) döneminde çalışma zorunluluğunun kaldırılması, sanayiye ağırlık verilmesi için çeşitli işletmelerin kapatılması gibi uygulamalar ile bazı kadınlar çalışma hayatının dışında kalmışlarsa da kadınların üretim hayatının dışına itilmesini engellemek amacıyla kadın işçilerin yaşam ve çalışma koşullarını sürekli izleyen Çalışma Halk Komitesi ve Tümrusya Sendikalar Merkez Konseyi çeşitli önlemler almaya çalışmış ve genelgeler yayınlamıştır. Bu genelgelerle kadın işçilerin işten çıkartılıp yerlerine erkek işçi alınmasının yasaklanması bu önlemlerden biridir. Ancak bu önlemlere rağmen NEP döneminde eğitimden, vasıftan yoksun birçok kadın işsiz kalmıştır. Kadınların üretim hayatına katılımında NEP ile kısa süreli bir geriye gidiş olsa da özel önlemler alınmıştır. Kadınların üretime katılması bağlamında tarım alanındaki sosyalist dönüşüm, yani tarımın kolektifleştirilmesi özel bir anlam taşımaktadır. Kadınların büyük çoğunluğunun tarım işçisi olduğuna ve yine bunların da büyük bir kısmının ücretsiz ev işçisi olduğuna yukarıda değinmiştim. Kırsal kesimdeki kadınların kolektif çiftlikler aracılığıyla üretim hayatına çekilmeleri hem emeklerinin kalifiye emeğe dönüşmesine katkıda bulunmuş hem de ortak mutfak ve kreşler sayesinde kadınların sosyal ve maddi şartlarında iyileşme olmuştur.

Eşit işe eşit ücret yeterli mi?

İşçi kadınların bu en temel talebi Ekim Devrimi ile karşılık bulsa da, bunun kadınların ekonomik anlamda gerçek eşitliği için yeterli olmadığı çok kısa sürede anlaşılmıştır. Gerek devrim öncesinde gerekse devrimin hemen ertesinde çalışma hayatına katılan kadınların büyük çoğunluğunun vasıfsız emek gerektiren, geçici ya da daha düşük ücretli işlerde çalıştığını söylemiştim. Bu somut durumun bir sonucu olarak, eşit işe eşit ücret ilkesi, ücretlerde eşitlik sağlayamamıştır. Örneğin erkeklerin yoğun olarak çalıştığı maden iş kolu ile kadınların yoğun olarak çalıştığı tekstil iş kolu arasındaki ücret farklılığının doğal sonucu, kadınların erkek işçilere göre daha az ücret almaları olmuştur.⁵ Yine sosyalizmin “herkesten yeteneğine göre herkese emeğine göre” ilkesi de soyut anlamda uygulamaya konulduğunda kadınların aleyhine bir durumu ortaya çıkarmıştır. Kadınların eğitimden yoksun şekilde, baskı altında geçirdikleri yıllardan sonra nitelikli iş gücü olamamaları, daha az “yetenekli” olarak vasıfsız işlere mahkum olmalarına

⁵ Gül Özgür, *a.g.y.*, s 50.

sebeptir. Genç sosyalist devlet bu sorunu görmezden gelmeyerek vakit kaybetmeksizin kadınlar arasında mesleki kalifikasyon çalışmalarına başlamıştır.

Mesleki kalifikasyon

Kadınların üretim hayatına çekilmeleri kadar önemli olan ve tüm dünyaya örnek teşkil edecek ilerici bir adım kadınlar arasındaki mesleki kalifikasyonun arttırılmasıdır. Devrimin hemen ertesinde eski düzenin koşulları nedeniyle eğitimsiz ve mesleki formasyondan yoksun olan kadınlar kamu mutfaklarında, kamu çamaşırhanelerinde, kreşlerde vb. çalışmışlarsa da, cinsiyetçi iş bölümü anlamına gelen bu durumun tasfiyesi için önlemler alındı ve kadınların mesleki kalifikasyonunun arttırılması için çalışmalar başlatıldı. Yüzyılın ortasına gelindiğinde dünyanın çok büyük bölümünde kadınlar eğitim dahi alamazken, yüksek öğrenim alarak, mühendis, doktor, bilim insanı, pilot vb. olan kadınların sırrı, devrim sonrasında kadınların gerçek ekonomik özgürlüğü için başlatılan mesleki eğitimlerdir.

Sıklıkla kadın mesleği olarak tanımlanan ve kapitalist devletlerde üretim hayatına katılan kadınların yığıldığı nitelikli sektörler olan eğitim ve tıp dışındaki mesleklerde de kadınların gelişiminin artması cinsiyete dayalı iş bölümüne net karşı çıktıdır. Bazı mesleklerin “kadın mesleği” bazı mesleklerin “erkek mesleği” olarak anılmasının önüne geçilmiş ve kadınlar farklı birçok meslek alanında eğitim alabilmişlerdir. Kadın emeğinin nitelikli hale getirilmesini amaçlayan eğitim ve çalışma politikaları meyvesini ileriki yıllarda vermiş, hem kadın emeğinin niteliği artmış hem de genel anlamda emeğin niteliği artmıştır.⁶ Kadın emeğinin niteliğinin artışıyla birlikte 1973 yılına gelindiğinde Sovyet ekonomisinde çalışan yüksek öğrenim ya da uzmanlığa yönelik orta öğrenim görmüş uzmanların % 59’u kadındı. Kadınlar tarım uzmanlarının, veteriner hekimlerin, canlı hayvan uzmanlarının %40’ını oluşturmaktaydı. Ülkedeki mühendis-ekonomistlerin, planlama uzmanlarının ve istatistikçilerin %82’si kadındı. 1975 yılında yargıçlar arasında kadınların oranı %32,5 idi. Yargıç yardımcılarının ise %50’si kadındı.⁷

Ekim Devrimi ile kadınları toplumsal üretime katma konusunda gösterilen bilinçli çaba ile üretim hayatına kadınların yüksek

6 Tuba Asrak Hasdemir, “Sovyetler Birliği’nde Kadının Durumu”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 24, sayı 3, Eylül 1991, s. 87.

7 Oya Çitçi, *a.g.y.*, s. 63.

katılma oranlarına karşın, yöneticilik konumları eşitliğin gerçekleşmediği bir alan olarak belirginleşmiştir. Mesleki kalifikasyonun sağlanması ve devamı için alınan önlemlerden bahsederken kadınların yöneticilik kademelerine yükselmesine ve mesleki eğitimlerde kota uygulamasına bakmak gerekiyor.

Kota ve dikey örgütlenme

Kadınların çalışma hayatına katılması sürecinde gerek cinsiyetçi iş bölümünün devamını engellemek, gerekse de kadınların yöneticilik pozisyonlarına yükselmesini sağlamak için ayrıca önlemler alınmaya çalışılmıştır. Kadınların “kadın mesleği” olarak bilinen meslekler dışındaki mesleklere katılımındaki belirgin artışı yukarıda paylamıştık. Bu artışa ulaşabilmek için meslek okullarına, fabrika ve işletmelerde açılan çırak okulları ve kurslarına kadınların mümkün olduğunca en büyük oranda katılımı için çalışılmış ve kota uygulaması yapılmıştır. Kotalar o üretim dalında kadın sağlığına zararlı olmayan iş alanlarının genişliği/darlığı dikkate alınarak belirlenmekteydi. Sovyetler Merkez Yürütme Komitesi'nin 3. toplantısında “fabrika çırak okullarında ve kitlesel meslekler için çıraklık kurumlarında üretim kalifikasyonuna tabi tutulan tüm öğrencilerin %50'sinin kadın olması” direktifi verilmiştir.⁸

Burada alınan önlemlere rağmen çözülemeyen sorun kadınların yöneticilik pozisyonlarına yükselememeleridir. Eski düzenin kalıntılarının en kökleşmiş olan erkek egemenliği eğitime, kotaya, yasal düzenlemelere rağmen bir sorun olarak kendisini göstermiştir. Üretimdeki kadın emeğinin ve kalifikasyonunun ciddi derecede artmasına rağmen yöneticilik pozisyonlarındaki kadınların sayısının çok düşük olduğunun, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadının özgürleşmesi için maddi koşulların değiştirilmesinin yetmediğinin tespiti Komünist Parti tarafından da yapılmıştır. Kadınların yöneticilik pozisyonlarına yükselememeleri, aile sorumlulukları nedeniyle yükselmeye olanak sağlayan hizmet-içi eğitim programlarına katılmamaları ve yüksek yöneticilik konumlarına yükselmek istememeleri ile açıklanmaktadır.⁹ Kadınların yöneticilik pozisyonlarına yükselmeleri için çeşitli teşvikler sağlanmış, ancak kadınların mesleki kalifikasyonunda gösterilen irade kadınların yükselmesinde gösterilmemiş, örneğin kota uygulamasının yöneticilik kademelerine yükseliş için kullanılmasına rastlanmamıştır. Kadınların üretim hayatında eskiden

8 Gül Özgür, *a.g.y.*, s. 62.

9 Oya Çitçi, *a.g.y.*, s. 64.

gelen köklü alışkanlıkları yıkmalarına rağmen yöneticilik konusundaki alışkanlıkları yıkamamış olmalarını tek başına kadınların aile sorumlulukları nedeniyle istememelerine bağlamak yetersiz bir açıklamadır.

Kadın ve politika

Çarlık Rusya'sında kadınların siyasal hakları yok denecek kadar azdı. Kadınların seçme-seçilme hakkı yoktu ve birçok meslek kadınlara yasaktı. Ülkedeki kadınların okur-yazarlığı son derece düşüktü ve çarın yüksek öğretimi yasaklaması ile belirli bir seviyede kalmasına da sebep olmuştu. Bunun sonucu olarak yurtdışına eğitime gönderilen kadınlar Rusya'nın aydın kadınlarını oluşturmuş ve bir süre sonra da devrim sürecinde de aktif rol oynamışlardır.

Bolşevik-Menşevik ayrışmasından önce Lenin ve arkadaşları tarafından kurulan Petersburg İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği üyesi Nadejda Krupskaya'nın kaleme aldığı "İşçi Olarak Kadın" broşürü, Bolşeviklerin kadın sorununa ilişkin ilk siyasi tavırları sayılır.¹⁰ Bolşeviklerin programında da kadınların genel taleplerine yer verilir. 8 Mart 1914'te partili kadınlardan N. Kurpskaya, İnessa Armand, Elizarova Ulyanova, Konkodiya Samoiloğlu ve Klavdiya Nikoleva tarafından kadın işçilere yönelik ilk gazete olan *Rabotnitsa* (Kadın İşçi) çıkarılır. Ancak 1914 yazında Birinci Dünya Savaşının patlak vermesi ile gazete çarlık rejimi tarafından kapatılır.

Bolşevikler bir yandan ülke içinde kadın işçiler arasında sistemli örgütlenme faaliyeti yürütürken bir yandan da üyesi oldukları II. Enternasyonal içerisinde ideolojik ve siyasal mücadele yürüterek kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması (oy hakkı) için Clara Zetkin'in önermesini destekliyorlardı.

Döneme ilişkin bir parantez açmakta fayda olduğunu düşünüyorum; o dönem itibarıyla son derece gündemde olan ve salt kadınların oy hakkı için mücadele yürüten "suffragette" kadın hareketi ile komünist kadın hareketi arasında ideolojik tartışmaların yaşandığını ve buna da özellikle Clara Zetkin'in öncülük ettiğini yeri gelmişken belirtmek isterim. *Suffragist*lerin, komünist kadınların işçi kadınların taleplerini de kapsayacak şekilde ortak mücadele etme taleplerini görmezden gelerek sadece kadınlara oy hakkı ve fuhsun yasaklanmasına ilişkin eylem çağrı metinlerinin Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin yayın organında ilan edilmesi

10 Gül Özgür, a.g.y., s. 103.

tartışmayı derinleştirmiştir. Clara Zetkin yayın yönetmeni ile yürüttüğü tartışmada *suffragette* hareketi ile ideolojik mücadele yürüttüklerini vurgular ve işçi kadınların taleplerini kabul ettiremedikleri halde partinin kadın koluna sorulmadan *suffragistlerin* bildirilerinin parti yayın organında yayınlanmasını sert şekilde eleştirir. Avrupa’da çok yankı bulan *suffragette* hareketinin etkisine karşı Alman Sosyal Demokrat Partisi içerisinde Clara Zetkin ve arkadaşlarının tartışma yürüttüğü dönemde Rusya’da da benzer tartışmalar yürütülmekteydi. Bu dönemde burjuva kadınlar bütün kadınların ortak çıkarları doğrultusunda mücadele edilmesi gerektiğini söylerken, işçi kadınlar, işçi kadınları, ev hizmetçisi kadın ile ev sahibesi kadının ortak çıkarları uğruna değil işçi kadının çıkarları uğruna mücadeleye çağırıyorlardı. Zetkin, bir yandan kadınlara oy hakkının sınıf mücadelesi anlamında bir kazanım olmadığını savunanlara karşı kadınlar için genel oy hakkını savunurken bir yandan da sadece işçi erkeklere oy hakkını savunanlar ile sadece mülk sahibi kadınlar için oy hakkını savunanlara karşı da amansız mücadele yürütmüştür. Bu konuda Alman Sosyal Demokrat Partisi içerisinde yürüyen tartışma hakkında Engels’in de Zetkin’i desteklediği bilinmektedir.¹¹

Bu parantezi açmamızdaki amaç özellikle *Rabotnitsa*’nın kapatılmasına sebep olan Birinci Dünya Savaşı sırasında Bolşeviklerin önderliğindeki proleter kadın hareketi ile burjuva kadın hareketi arasındaki ayrılığa ve Bolşeviklerin aldığı tavra değinmek. Zira tüm Avrupa’da olduğu gibi Çarlık Rusya’sındaki burjuva kadın örgütleri de emperyalist savaştan yana tavır aldılar. Bütün kadınların ortak çıkarları uğruna mücadele ettiklerini iddia edenlerle Menşeviklerin “anavatan savunuculuğu” yapması Kollontay’ı Bolşeviklerin saflarına getirmiştir.^{12 13}

Jenotyel

Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin kadınlar arasındaki çalışma kolu olan Jenotyel devrimden sonra bu adı almış ve kapatıldığı 1930 yılına kadar çalışma yürütmüştür. Merkez Komitesi tarafından Jenotyel’in görevleri yönergelerle şu şekilde belirlenmiştir:

11 Ayrıntılı tartışma için bkz. Philip S. Foner (der.), *Clara Zetkin Seçme Yazılar*, Nota Bene Yayınları, İstanbul, Eylül 2012.

12 Gül Özgür, *a.g.y.*, s. 112.

13 Kadınlar İçin Eşit Haklar Ligindeki tartışmalar için bkz. Alexander Rabinowitch, *Bolşevikler İktidarda*, çev: Can Saday, Hakkı Başgüney, Nihan Elmas, Yordam Kitap, İstanbul, Mayıs 2016, s. 78.

En geniş kadın kitleleri arasında etkiye bulunmak ve onları partiye, sovyetlere ve sendikalara çekmek için ajitasyon-propaganda biçimleri geliştirmek, parti, sovyetler ve sendikalar içerisinde kadınların örgütlenmesine ilişkin önerilerin, planların hazırlanması ve kadınların gerçek kurtuluşu ve anneliğin korunmasıyla ilgili sorunların çözümü için mücadelede öncülük etmek.¹⁴

Jenotyel'in kuşkusuz en zor görevi kadınların geleneksel rollerinden sıyrılarak yeni sosyalist devletin siyasal hayatında görev almalarını sağlayacak özgüveni ve birikimi kazanmalarına yardımcı olmaktı. Kurulduğu ilk yıllarda çocuk bakımını, yemek ve ev işlerini toplumsallaştırmaya dönük programlarda önemli başarılar elde eden Jenotyel'in zorlu görevi yüzde sekseni köylü olan Rusya nüfusunda kadınların geleneksel rollerinden kurtulmalarını sağlamaktı. Bunun için de ajitasyon gemileri ve trenleriyle bütün ülkeyi baştan başa gezdiler.¹⁵

Komünist Parti'nin kadınlar arasında özel bir çalışma yapma kararı devrimden önce de vardı. 1917 yılının Şubat ayında Petrograd'lı kadın tekstil işçilerinin savaşa, hayat pahalılığına ve kadın işçilerin durumuna karşı örgütledikleri 8 Mart ile başlayan grev ve gösterilerin kitleleşmesi Bolşeviklerin bu alana hızlıca müdahale etmesini zorunlu kılmıştır. Bunun üzerine daha önce kapatılan *Rabotnitsa* tekrar çıkarılmaya başlamıştır.

İdeolojik, politik ve örgütsel olarak Komünist Parti'ye sıkı sıkıya bağlı olan Jenotyel, görevlerini yerine getirme sürecinde inisiyatif kullanma hakkına ve belirli bir hareket özgürlüğüne sahipti. Jenotyel'in etrafında partili olmayan geniş bir kadın kitlesi bulunmaktaydı. Doğal olarak parti kararları sadece parti üyesi olan Jenotyel üyelerini bağlamaktaydı ve çevredeki geniş kitleler ancak ikna çabaları ile partiye yaklaştırılabilmekteydi. Bu durum sovyetler, sendikalar ve kooperatifler için de geçerliydi. Ancak Jenotyel, kurulduğundan beri parti içerisinde iki uç arasında yürütülen tartışmalara konu olmuştur. Bir grup Jenotyel'in kadınları yeterince partiye çekemediğini ve feminist bir örgüt olduğu için tasfiye edilmesi gerektiğini savunurken diğer bir uç grup da Jenotyel'in tamamen bağımsız bir kadın örgütü olmasını savunmaktaydı.

Komünist partiler içerisinde sık sık tartışma konusu olan kadın çalışmalarının ayrı bir çalışma olup olmaması ve kadınların gerçek

14 A.g.y., s. 129.

15 Sharon Smith, *Kadınlar ve Sosyalizm*, çev: Etkin Bilen Eratalay, Yordam Kitap, İstanbul, 2001, s. 184.

kurtuluşu için yürütülen çalışmaların tüm partinin görevi olup olması hususu Sovyetler'de de tartışma konusu olmuş. Bu tartışmaların devamında ve kuruluş sürecinde üzerine düşen görevi gerçekleştirdiği gerekçesi ile Jenotyel'in kapatılması kararı alınmıştır. Bu karar kadınların kurtuluşu ve üretime çekilmesi için bir üst örgütlenme modeline geçiş olarak gösterilmiştir. Jenotyel'in merkezi yönetim başkanı Artyuşına 8 Mart 1929 tarihli yazısında işçi ve köylü kadınların toplumsal kurtuluşunu sağlama görevinin bütünüyle kadın kollarına yüklenmesini doğru bulmadığını şu sözlerle belirtmiştir:

“Bugünkü yeniden inşa dönemi koşulları altında çalışmalarımızda sadece delege toplantılarına ve kadın bölümlerinin güçlerine dayanmamız halinde, bunun tamamen yetersiz olacağı açıktır. Şimdi kadının kölelikten kurtarılması uğruna sovyetlerden, sendikalardan, kooperatiflerden, iktisat organlarından ve diğer örgütlerden daha fazla yararlanmak gereklidir. Kadının kurtuluşu için alınacak önlemler, kadın işçi bölümlerinin ‘ayrıcılığı’ olmaktan çıkarılmalıdır.”¹⁶

Jenotyel'in tasfiyesinden sonra kadın çalışması tamamen bırakılmamış, partide, sovyetlerde, sendikalarda, kooperatiflerde kadınların sayısını arttırmak amacıyla “kadın örgütleyiciler” diye adlandırılan kadrolar görevlendirilmiştir.

Delege toplantıları

Jenotyel'in ilk önderi İnessa Armand'ın fikirlerinden yola çıkarak Jenotyel ajitatörleri delege meclisleri örgütlediler. Meclislerde görev yapacak olan kadınlar iş yerlerinde işçi kadınları, mahallelerde ev kadınlarını, kırsal alanda köydeki kadınları meclis toplantılarına çağırıyor, gelenler arasında delege seçimleri yaparak ilerleyen süreçlerde delege toplantıları organize ediyorlardı. Partinin, sovyetlerin, sendikaların ulaşamadığı binlerce kadına delege toplantıları ile ulaşan Jenotyel kuruluşunun ikinci yılında Rusya çapında sekiz yüz elli üç işçi-köylü kadın konferansı düzenlemiştir. 1920 yılının ortalarına gelindiğinde beş yüz bin kadın konferans delegesi olarak yetişmiştir.¹⁷ Jenotyel tarafından yapılan delege toplantılarına katılan kadınların sayısı delege toplantıları aracılığı ile

¹⁶ Aktaran Gül Özgür, *a.g.y.*, s. 134.

¹⁷ Sharon Smith, *a.g.y.*, s. 185.

partinin ulaşamadığı kadınlara ulaşıldığını göstermektedir. Bu delege toplantıları sayesinde partinin sesi en uzaktaki kadına ulaştırılmış, yine en uzaktaki kadının da talepleri, rahatsızlıkları, yaşam koşulları partiye aktarılmıştır. Delege okullarında kadınlara verilen meslek edinme kursları, okuma-yazma kursları, kreş ve çocuk bakım evlerinin açılması kadınların toplumsal üretime çekilmesinde ve partiye yaklaşmalarında önemli bir role sahiptir. Delege toplantılarına katılmaları, kadınların özgürlüğe adım atmaları ve yine siyasete katılmaları açısından da son derece değerlidir.

Delege toplantılarında kadın sorununa ilişkin konuların konuşulmadığı ya da yapılan propagandanın kaba parti propagandasının ötesine geçmediği yönündeki eleştirilerin haksız olduğunu belirtmek isterim. Şöyle ki, eski düzenin, çok çeşitli çabalara rağmen kısa sürede sona erdirilemeyen erkek egemen ilişkileri sürerken, kadınları ev işleriyle ilgili olmayan ve üretim çiftlikleri dışındaki toplantılara katmak dahi tek başına kadınların özgürleşmesi konusunda atılan önemli bir adımdır. Özellikle kırsal kesimde birçok erkek sovyet yönetimlerinde yer almalarına rağmen eşlerine karşı eski cinsiyetçi alışkanlıkları sergilemeye devam etmekteydi ve partinin ulaşamadığı kadınlar arasında bu nedenle sosyalizmin yaygınlaşması güçleşmekteydi. Oysa delege toplantıları ve delege okulları aracılığıyla birçok kadın hem toplumsal ve siyasal üretime katılmış hem de partiye üye olmuştur.

Parti yönetim kademelerinde kadınlar ve kota tartışmaları

Kadınların üretim hayatına çekilmesi kadar önemli olan diğer bir konu ise kadınların aktif siyasete katılımlarıdır. Kadınların üretim hayatına katılması yolunda kat edilen mesafe maalesef başta parti üyeliği olmak üzere aktif siyasete katılımında daha düşüktür. Parti hiyerarşisi içerisinde üst kademelere çıkıldığında görevli kadın sayısının azaldığı görülmektedir. Merkez Komitesinde yer alan kadınların komite üyelerine oranı %4,2'yi geçmemiştir. Sadece bir kadın Politbüro üyesi olabilmıştır.¹⁸

Partideki kadın üye oranında sürekli bir artış görünse de bu hiçbir zaman istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Bu konuda başarısız olduğu yönünde acımasızca eleştirilen ve sonrasında tasfiye edilen Jenotyel'in kapatılmasından sonra da artış sağlanamamıştır. Parti kongrelerinde sıkça işçi ve köylü kadınların partiye yeterince çekilemediği yönünde tespitler yapılmıştır. Bunda parti üye

18 Tuba Asrak Hasdemir, *a.g.y.*, s. 96.

kriterlerinde seçici olmanın ve bu seçiciliğin sonucu olarak özellikle ilk yıllarda kadınların eski düzenin kalıntıları nedeniyle geri kalmalarının payının bulunduğu söylenebilecek olsa da aradan geçen yıllara ve mesleki kalifikasyona rağmen bu durumda değişiklik olmamıştır.

Gerek parti yönetiminde gerekse sovyet yönetimlerinde kadınların üst kademelere yükselememeleri kadınların partiye üye olmalarına kadar ciddi sorundur. Kadınların parti üyeliğinin düşük oranda kalması ile parti içerisindeki kadınların yöneticilik pozisyonlarına yükselmesi arasında bağ olduğu gözden kaçmamalıdır. Daha çok kadın partiye üye olmuş olsaydı daha çok kadın yönetici olurdu, denebileceği gibi, daha çok kadın yönetici olmuş olsaydı daha çok kadın üye olurdu, demek de mümkündür. Partideki kadın yönetici oranının, kadın oranının yanında çok düşük kaldığını da belirtmek isteriz. Kadınların parti üyeliği hakkındaki tespitlerin Merkez Komitesi tarafından sık sık yapılmasına rağmen etkili tedbirler alınmamıştır. 1924 yılında Merkez Komitesinin Moskova fonksiyonerleri ve iş yeri temsilcileri ile yaptığı toplantıda Zinovyev şu şekilde seslenmiştir:

“Birçokları kadınlara bir kararla sovyet ve devlet organlarında belli bir oranı garantilemenin gerekliliğini söylüyorlar. En kötü durumda bu araca da başvurmak zorunda kalacağız. Ama böyle bir tedbir arzu edilir değildir: Gönüllü örgütlenme çok daha büyük bir öz-etkinlik sağlar. Bu nedenle bu amaca böyle bir karar olmadan ulaşmak zorundasınız.

Yönetici kadın işçiler, ilk planda, görevlerinin anlamını kavramak için epeyce bir zihinsel çalışma yapmak zorunda kalacaklardır. Ama kapıların size ne kadar istenmeyerek açıldığını gördüğümüzden, şunu da eklemek zorundayız: Sadece kafayla değil, biraz da dirseklerle çalışmak zorundasınız. Siz, kendinize biraz yer açmak zorundasınız! Erkekler kendiliğinden size yer açmıyorsa eğer, o zaman onları dirseklerle itmek mubahtır.”¹⁹

Zinovyev’in kota uygulamasını baştan ilkesel olarak reddetmeyerek, bunu en kötü durumda başvurulması gereken bir tedbir olarak gördüğünü belirtmesine rağmen parti ve devlet yönetiminde kadınlara kota uygulamasının hayata geçirilmemesinden,

19 Aktaran Gül Özgür, *a.g.y.*, s. 162.

en kötü durum saptamasının hiç yapılmadığını anlamaktayız. Kadınların yöneticilik kademelerindeki azlığını tespit edip bu konuda parti örgütlerine sürekli olarak tavsiyelerde bulunan Merkez Komitesinin bu sorunu ortadan kaldırabilecek güçte bir tedbir almadığını görmekteyiz. Üstelik söz konusu sorun bizzat Merkez Komitesi için de geçerlidir.

Kadınların üretim hayatına nitelikli katılımının sağlanması yönünde tedbirlerin alınmasına rağmen, yöneticilik pozisyonlarına yükselememiş olmalarının, yeteneksiz olmalarından değil, bu terfilerinin erkekler tarafından engellenmesinden ya da önlerinin açılmamasından kaynaklandığı Zinovyev tarafından da itiraf edilmiştir. Bu itirafa rağmen “dirseklerle itmektir” sözü ile sadece kadınlara görev biçilmesi ise böylesine ciddi bir sorun konusunda Merkez Komitesinin sorumluluktan kaçmasıdır.

Kadın emeğinden faydalanmak, kadınları üretim hayatına çekmek gibi konular söz konusu olduğunda “en kötü durumda” uygulanması öngörülen kota uygulamasına başvurulurken kadınların yöneticilik kademelerine terfi ettirilmesinde uygulanmaması eleştiriye hak etmektedir.

Bu durum ülkemizdeki birçok sosyalist ve komünist partide de kendisini aynı şekilde göstermektedir. Kadınların parti içerisindeki yönetim kademelerinde daha az görev aldıklarının tespit edilmesine rağmen etkili tedbirlerin alınmaması, kadınların bu görevleri istemedikleri ya da yeterli olmadıkları gerekçelerinin ileri sürülmesi, kapitalizmin yol açtığı eşitsizliği süreklileştirmek anlamına gelecektir. Bu konuda komünist partiye düşen görev iradi davranmak ve kadın kadroların yönetim kademelerine yükselebilmeleri için geçici özel önlemler almaktır. Bu geçici özel önlemlerin neler olduğu, her alanın kendine özgü koşulları dikkate alınarak değerlendirilmeli. Kimi zaman kadınlara yönelik özel kadro eğitimleri verilebilir, kimi zaman doğrudan kota uygulamasına başvurulabilir, kimi zaman da yönetici atamalarının sürekli olarak kadın-erkek oranı çerçevesinde kontrol edilmesi yoluna gidilebilir. Kota uygulamasına geçilmek zorunda kalmaksızın kadınların yöneticilik pozisyonlarına yükselme sorunlarının çözülmesi hedeflenmeli, çeşitli yöntemler denenmelidir; ancak yine de başarısız olunması durumunda kota kaçınılmaz olacaktır.

Ekim Devrimi sonrasında kadınların parti içerisinde yönetim kademelerinde az olmalarının yanı sıra kadın yöneticilerin de çoğunlukla kadın sorunu ile ilgili görevlerde bulunmaları ya da

eğitim, kültür gibi devlet ve parti yönetimi üzerinde dolaylı etkide bulunan alanlarla meslek örgütleri temsilcileri olarak görev almaları da bir sorundur. Ekim Devriminin önde gelen kadın komünistlerinin (Kollontay, Krupskaya, Armand, Artyuşina) hepsi sadece kadın alanında üretim yapmışlardır. Oysa kadın bilim insanı, mühendis ve hatta astronot yetiştiren Sovyet toplumu aynı oranda kadın siyasetçi yetiştirememiştir.

Toplumsal yaşam ve aile

Kadınların gerçek anlamda kurtuluşunun ekonomik, siyasal ve toplumsal anlamda köklü değişikliklerin yapılması ile gerçekleşeceğinin bilincinde olan Bolşeviklerin en zorlandıkları alan, toplumsal yaşamdaki ve aile hayatındaki dönüşümdür. Kadınların üretim hayatına çekilmesinde gösterilen başarıyı kadınların toplumsal hayatta ve aile hayatında yaşadıkları sorunların çözümünde sergileyememişlerdir. Marx ile Engels'in evlilik ve aile üzerine söylediklerini temel alan Bolşeviklerin önlerinde duran önermeleri hayata geçirmeleri çok da kolay olmayan bir görevdi. Zira Marx ile Engels'in evlilik ve aile üzerine söylediklerinin büyük çoğunluğu burjuva ailesinin niteliği ve nasıl ortadan kaldırılacağı hakkındadır. Kısaca, özel mülkiyete dayanan burjuva ailesinin özel mülkiyet ortadan kaldırıldığında kalkacağını söylemiş olsalar da, geçiş sürecinde nelerin yaşanacağına dair önermeleri olmamıştır. Birçok alanda olduğu gibi Sovyetler Birliği bu alanda da önemli bir laboratuvar görevi görmüştür. Devrimden yaklaşık olarak bir ay sonra çıkartılan kararnameleri (boşanma, medeni nikah, evlilik dışı çocukların durumu) 1918 yılında yürürlüğe giren aile yasası izlemiştir. 1918 yasası kadın ya da erkeğin ikamet için birbirine bağlılığını kaldırmış, evlilik süresince mal ayrılığı rejimini kabul etmiş, anne ve babanın aile ve çocuklar üzerinde eşit haklara sahip olmalarını sağlamıştır. Toplumsal hayatı ya da evlilik ve aile hayatını, kadınların iş yaşamına katılımını düzenleyen yasalar çok sık değişmiş ve dinamik bir süreç yaşanmıştır. Çünkü yapılan değişiklikler ilk kez yapılan değişiklikler olup nasıl sonuçlar doğuracakları ancak pratikte anlaşılabilmiştir. Örneğin 1918 yasası ile evlilikte mal ayrılığı rejiminin kadınların aleyhine sonuçlar doğurduğu görülünce mal ortaklığı rejimine geçilmiştir. Örneğin kilise nikahının geçersiz kılınması ile resmi anlamda hiçbir anlam ifade etmemesi NEP'çiler tarafından kötüye kullanılmıştır. Kırsal kesimde kilise nikahı ile evlilikler yapılmış, kadınlar bir süre çalıştırılmış, sonrasında kovulmuştur. Kilise nikahının resmi olarak bir anlam ifade

etmemesi nedeniyle boşanmaya ilişkin nafaka, mal paylaşımı gibi haklardan faydalanamayan kadınlar mağdur olmuştur. Bunun üzerine ilgili yasa, kilise nikahının kaldırılmasının kadınların aleyhine kullanılmaması için 1926 yılında değiştirilmiştir.²⁰

Bunun yanında ev işlerinin toplumsallaştırılması söz konusu olduğunda ekonomik yetersizliklerin bir etken olduğunun bilincinde olan Bolşevikler, kadınların ev içi emeğini görmezden gelmemiş ve ev işlerinde çalışan kadınlar ile işçi kadınlara aynı statü verilmiştir. Ev işlerinin toplumsallaşmasıyla birlikte kadınlar ilk kez kendilerine ve işlerine zaman ayırabilmişlerdir. Bu konuda Lenin 1919 yılında kaleme aldığı broşürde, “*Kadının kurtuluşunu sağlayan yasalara rağmen kadın, içinde bir köle olmaya devam ediyor çünkü ev içindeki anlamsız işler onu yaralıyor, boğuyor, küçük düşürüyor, onurunu kırıyor ve çocuk bakım işleri elini kolunu bağıyor. Kadınlar emeklerini acımasızca verimsiz, sinir bozucu ve küçük düşürücü olan ağır işlerde harcıyor. Kadınların tam kurtuluşunun gerçekleşeceği gerçek komünizm, ancak ve ancak bu anlamsız ev işlerine karşı cepheden bir saldırı (devletin gücünü arkasına almış proletarya diktatörlüğü öncülüğünde) başladığında veya büyük ölçekli sosyalist ekonomik dönüşüm başlayınca gerçekleşecektir*”²¹ demiştir. Kadınların yükünü azaltmak, kadınları özgürleştirmek amacıyla iç savaş yıllarından itibaren ortak yemekhaneler, kreşler ve çamaşırhaneler açılarak ev işleri toplumsallaştırılmaya çalışılmış ise de bu konuda istenildiği oranda başarılı olunamamıştır. Tüm ülke çapında çocuk eğitiminin toplumsallaşması 2/3 oranında sağlanabilmişken ev işlerinin toplumsallaşmasında aynı oran yakalanamamıştır. 1950 yılına gelindiğinde ülkedeki kamusal beslenme oranı ancak %30'lara varabilmiştir.²²

Sovyet ailesi

Ekim Devrimi ile birlikte kadınların kurtuluşu için bir dizi yasal ve toplumsal kural konmuş, kadınların toplumsal üretime katılmaları büyük oranda sağlanmış, yasalar önünde mutlak eşitlik getirilmiş, kimi konularda da kadınları koruyucu ek yasalar yapılmış, kadınların siyasi hayata ve toplumsal yaşama katılmaları sağlanmıştır. Diğer yandan ev işleri ve çocuk bakımı tam anlamıyla

20 Gül Özgür, *a.g.y.*, s. 318.

21 Sharon Smith, *a.g.y.*, s. 183.

22 Gül Özgür, *Rusya'da 1917 Sosyalist Ekim Devrimi ve Kadınların Kurtuluşu "Tavuk, Kadın İnsandır" Olgular-Belgeler-Çözümlemeler*, Cilt: 2, Dönüşüm Yayınları, 1993, s. 165.

toplumsallaşamadığı için bu işlerin aile içi iş olarak kalması kadınların aleyhine sonuç doğurmuştur. Ev işlerinin ve çocuk bakımının hedeflendiği şekilde toplumsallaşamamasında iç savaş sonrasında ekonomik olarak tam toparlanma sağlanamadan patlak veren İkinci Dünya Savaşı etkili olmuştur.

Parti, 1936 yasasının amacının, “ailenin sağlaştırılması, anne ve çocuğun çıkarlarının güvence altına alınması, çocukların başıboş bırakılmaktan korunması” olduğunu vurgulamaktadır. Sovyet ailesinde, ev işleri ve çocuk bakımının, dönemin burjuva ailesinden farklı olarak, kadın ve erkeğin ortak görevleri olduğu vurgusu yapılmıştır. Başta kadınların toplumsal üretime katılması olmak üzere aile ve evlilik ile ilgili çeşitli yasalarla yıkılan eski/burjuva tipi aile yerine konan Sovyet ailesi de tıpkı sosyalist toplum gibi bir geçiş dönemi uygulaması olarak ele alınmalıdır.

Özel alan-kamusal alan tartışmaları

Ekim Devrimi'nin kadınlara yönelik uygulamalarına getirilen acımasızca eleştirilerden biri, uygulamaların salt kamusal alana yönelik olduğu, yani kadınların üretim hayatına çekilmesiyle ve işçi kadınların sorunlarıyla ilgilenildiği, özel alana, yani aile yaşantısına dokunulmadığıdır.²³ Oysa yukarıda toplumsal yaşam ve aile başlığında kısa kısa değinmek zorunda olduğum tartışmalar dahi tek başına böyle olmadığını göstermektedir. Devrimin hemen ardında çıkartılan ilk kararnamelerden birinin kadınların erkekler tarafından ezilmesinin engellenmesi hakkında olması, boşanma, evlilik, çocukların velayeti gibi alanlarda yapılan düzenlemelerin tamamı, Bolşeviklerin bu konudaki arayışlarını göstermektedir. En çok yasa değişikliğinin yapıldığı alan olan evlilik ve aile yaşantısında bir türlü istenilen kazanımların ortaya çıkmamasına rağmen mücadelenin bırakılmadığı ve sürekli olarak yeninin, doğrunun arandığı görülmektedir. İstenilen sonucun elde edilememiş olması varılmak istenen hedefi önemsizleştirmemeli.

“Evlilikte ve aile içinde kapitalizmin kalıntıları özellikle yedi canlıdır. Onlarla mücadele, onların toplum içinde gizli kalması ve esas olarak insanların özel yaşamında dile gelmesi yüzünden özellikle zordur” (Sovyet basını).²⁴

Sovyet ailesinin güçlendirilmesi politikası ile kadınları zayıflattığı

23 Sibel Özbudun, *Marksizm ve Kadın*, Tekin Yayınevi, İstanbul, Nisan 2015, s. 114.

24 Gül Özgür, *a.g.y.*, s. 350.

iddia edilen Sovyetler Birliği'nde, burjuva devletlerin aksine, "özel alan"- "kamusal alan" ayrımı yapılmaksızın kadına şiddet, taciz, tecavüz gibi doğrudan suç olan fiiller, gerçekleştikleri yerlere bakılmaksızın cezalandırılıyordu. Seks işçilerine ya da evli olduğu kadına tecavüzün suç sayıldığı Sovyetler Birliği'nde özel alana müdahale edilmediği ve kadınların aile içerisinde yaşadıkları sorunlara çözüm üretilmediği iddiaları temelsizdir. Ülkemizde seks işçilerine ya da eşe tecavüzün suç sayılması yeni sayılabilecek bir kazanımdır ve birçok Avrupa ülkesinde Sovyetler'den 70 yıl sonra suç kapsamına girebilmiştir. Yine aile içerisinde ya da dışarısında yaşandığına bakılmaksızın kadına yönelik şiddet suç olarak ceza yasasında düzenlenmiştir.

Yine doğrudan ceza yasasında suç olarak tanımlanmayan ancak eski düzenin alışkanlıkları olarak adlandırılabilen çeşitli alışkanlıklara (ortak çocuklara ilişkin sorumluluk almamak, ev içi görevlerini yerine getirmemek gibi) ya da komünist ahlakın oturtulması anlamında hukuken suç sayılmayan ancak kadının yükünü arttırıcı davranışlara karşı da ideolojik mücadele, teşhir ve tecrit araçları kullanılıyordu. Örneğin, 1944 kararnamesinden sonra erkeğin nafaka ödememesi ceza yasası kapsamındaki bir suç olmaktan çıkarılmış ise de çocuğunun sorumluluğunu sadece kadının sırtına bırakma davranışı mahkum edilmekteydi.²⁵

Kürtaj tartışmaları

Ekim Devriminden sonra 18 Kasım 1920'de ilk defa bir ülkede kürtaj devlet eliyle yasallaştırıldı. Kürtajın yasak olması nedeniyle zorunlu olarak gizli yapılmasına ve bunun sonucunda gerçekleşen kadın ölümlerine de değinilen kararname, "İşçi-köylü hükümeti, bu olayın sosyalizmin inşasıyla giderek ortadan kalkacağını öngörmektedir" sözleri ile yayınlanmıştır. 1936 yılında toplumsal bir kötülük olarak görülen kürtaj bir başka kararname ile yasaklanmıştır. Kürtaj kararname ile yasaklanmadan önce basın aracılığı ile halkın katılımının sağlandığı bir tartışma yürütülmüş, ancak yasaklamaya karşı çıkılmasına rağmen kürtaj yasaklanmıştır. Kadınların kendi bedenleri üzerinde söz hakkının olup olmadığı ve sosyalist bir devletin nüfus politikası belirleyip kadınların annelik görevi üzerine tasarrufta bulunup bulunamayacağı tartışmalarına girmeden önce, 1936 yılının koşullarına da bakılmalıdır. Öncelikle, 1936 yılının koşullarında dahi kürtaj yasağının yanlış bir karar olduğunu belirtmek isterim. Şöyle ki, ev işlerinin ve

²⁵ Gül Özgür, *a.g.y.*, s. 352.

çocuk bakımının hedeflendiği oranda toplumsallaşamadığı devlet tarafından da kabul edilmekteydi. Gebelikten korunma yöntemleri hakkında çalışmaların yapılmasına rağmen bunların yetersiz ve az olduğu bilinmektedir. Yine 1936 koşullarında, en azından 1920'ye göre, nüfusu arttırıcı yönde tedbirler alınmasını gerektiren bir durum da söz konusu değildi. Sosyalist devletin nüfus politikası belirleme hakkına gelecek olursak, elbette ki sosyalist bir devletin nüfus politikası belirleme hakkı bulunmaktadır, ancak bunun kürtaj ile karşı karşıya getirilmesi doğru değildir. Nüfusu arttırmak için tek çözüm kürtaj değildir. İkinci Dünya Savaşı döneminde anneliğin yüceltilmesi, madalyalar verilmesi gibi teşvikler de yapılmıştır. Kadınların bedenleri üzerinde söz söyleme hakkının sosyalist toplumun çıkarları ile karşı karşıya konulması da doğru değildir. Kürtajın ilk yasal hale getirildiği süreçte kadınların gizli kürtaj nedeniyle hayatlarını kaybettikleri, sakat kaldıkları tespiti yapılırken, kürtajın yasaklanması kadınların hayatlarını açıkça tehlikeye atmaktır. Sosyalist bir devlet tüm yurttaşlarının sağlıklı bir şekilde yaşamaları için uygun koşulları sağlamakla da görevlidir. Kürtajın yasak olduğu dönemde gizli kürtaj ve düşük yapma yöntemlerinin kadınlar tarafından kullanılması bu yasağın daha uzun ömürlü olmamasını sağlamış ve 1955 yılında kürtaj yeniden yasal hale gelmiştir.

İslam coğrafyasında kadınların durumu

Ekim Devriminden sonra kadınların toplumsal yaşamında ve aile ilişkilerinde yaşanan değişikliklerin İslam dininin hakimiyeti altındaki Doğu'da çok daha ileri bir sıçrama şeklinde gerçekleştiğini söylemek gerekir. İslam dininin yaygın olduğu Doğu, devrimden önce çok eşliliğin, başlık parasının, çocuk yaşta evliliğin, peçe ve çarşaf takmanın yaygın olduğu ve kadınların hemen hemen hiçbirinin okuma yazma bilmediği bir bölgedeydi. Böylesi geri bırakılmış bir bölgede sosyalizmin yayılmasını sağlamak, kadınları partiye örgütlemek gibi zor bir görevin üstesinden Jenotyel'in ajitasyon trenleri, kolektifleştirme çalışmaları ve poligaminin yasaklanması gibi çalışmalar sayesinde gelinmiştir. İslam coğrafyasında kadınları örgütlemek için delege toplantılarının yanı sıra çeşitli dernek çalışmaları da yapılmıştır. Bakü'de kurulan Müslüman kadınlar derneği de bu derneklerden bir tanesidir ve Clara Zetkin'in aktarımıyla, "*Kadın yoldaşlar şehirdeki Müslüman Kadınlar için hiçbir şeyin dernekten daha önemli olmadığını söyledi. Burası, enerjisi en yüksek, en yetenekli ve bilgiye en çok susamış olanların ilk politik ve*

toplumsal eğitimlerini almak için toplandığı yer" dir.²⁶ Birçok Doğu bölgesi delegesinin ya da parti üyesinin dahi çok eşli olmaları bu denli yaygın ve köklü geleneklere karşı mücadeleyi de zorlaştırılmaktaydı. Ancak özellikle Jenotyel'in bölgedeki kararlı çalışmaları ile yol alınabilmiştir.

Sonuç yerine

Marksist yaklaşımın Ekim Devrimi ile uygulama alanı bulması, kadın sorunu alanında "cinsiyet körü" olarak eleştirilen Marksizm'in pratiğe nasıl döküldüğünü de göstermiştir. Kadının kurtuluşu için toplumsal üretime katılımın zorunlu olduğundan hareketle kadınların eski düzenin kalıntılarından kurtulmaları için yapılmaya çalışılanları, eksikleri ve yanlışları ile okuyabilmek önemlidir. Sosyalizmin kazanımlarını sahiplendiğimiz gibi eksik kalan noktaları eleştirirken de devrim sonrası sürecin dinamik bir süreç olduğunu ve pratikte de bunu sıkça gördüğümüzü hatırlamakta fayda var.

Bugün gelineen noktada Sovyetler Birliği'nin dağılmış olmasının sosyalizmin yenilgiye uğratıldığı anlamına gelmeyeceğini, sosyalizm sonrası Rusya'da kadınların yaşamlarındaki geriye gidişe bakarak da rahatlıkla söyleyebiliriz. Bundan yüz yıl önce ilan edilen devrim ile birlikte aile içi şiddetin suç kabul edildiği Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra gelen Rusya'da bugün aile içi şiddet suç olmaktan çıkarılabiliyorsa, sosyalizmin yenilmediğini söyleyebiliriz.

²⁶ Clara Zetkin, *a.g.y.*, s. 228.

Haluk Yurtsever'le Orta Sınıf Efsanesi üzerine

Erkin Özalp: Kitabında, “orta sınıf”ın işçi sınıfını önemsizleştirerek ölçüde büyüdüğü ve/veya önem kazandığı yönündeki tezleri (yani “orta sınıf efsanesi”ni) eleştiriyor ve asıl büyüyen kesimin “toplumsal proletarya” olduğunu savunuyorsun. Bir yerde, küçük burjuvazi için “orta sınıf” yerine “ara sınıf” teriminin aslında daha uygun olduğunu belirtiyorsun (s. 74). Bir başka yerde, küçük burjuvazi teriminin, “iki temel sınıf arasındaki çelişkili ara sınıf konumunu anlatan, kullanışlı bir kavram” olduğunu söylüyorsun (s. 149). Ama bunlara rağmen, kitap boyunca, “orta sınıf” ve “orta sınıf küçük burjuvazi” terimlerini kullanmayı tercih ediyorsun. Neden?

Haluk Yurtsever: Bu biraz konunun karmaşıklığından, biraz da benim bu kavramların farklı ihtiyaçlara cevap verdiğini düşünmemden kaynaklanıyor. Birincisi, “orta sınıf” terimi üzerinden gelen ideolojik saldırıyı göğüslemek için bu terimi kullanmak gerektiğini düşündüm. Çünkü ısrarla “orta sınıf” ve “yeni orta sınıf” deniyor, bu kavramlar yaygın biçimde kullanılıyor. İkincisi, bu kavramı Marksistler de kullanıyor. Tarihsel olarak baktığımızda ise, orta sınıf örneğin Marx tarafından, önce burjuvaziyi, sonra küçük burjuvaziyi anlatan bir terim olarak kullanılıyor. Orta sınıf, belirli bir tarihten sonra artık küçük burjuvazidir. Onun için dikkat edersen kitabın bazı yerlerinde “orta sınıf küçük burjuvazi” ya da “küçük burjuvazi orta sınıf” diyorum. “Ara sınıf” ya da “çelişkili ara konumlar” ifadeleriyle, benimsenen orta sınıf tanımının açıklayamadığı bazı durumlar için kullanışlı geldi bana. Öte yandan, “ara sınıf” da tek başına bu katmanı tanımlamaya elverişli değil. Çünkü, küçük burjuvazi orta sınıf kendine özgü bağımsız bir varlığı, ideolojisi ve programı olmamasına rağmen, bir havuz gibi dolup boşalarak var olmaya devam ediyor. Dolayısıyla, bu katmanlı sınıfsallığın farklı durumlarını anlatmak için farklı kavramlar kullanmanın yerinde olacağını düşünüyorum.

Anlaşamadığımız konulardan birine geleyim. Kitabın başlarında, *1844 Elyazmaları*'ndan hareketle bir yabancılaşma tartışması yürütüyorsun ve bu arada insanın kendi doğasına yabancılaştığını söylüyorsun. Oysa Marx, daha sonra yazdığı *Feuerbach Üzerine Tezler*'de, insanın özünün, toplumsal ilişkilerin bütünü olduğunu vurguluyor. *Alman İdeolojisi*'nde, "yabancılaşma" sözcüğüne, senin de kitabında aktardığın üzere, "filozofların anlayacağı bir dilde konuşmak için" açıklamasıyla ve tırnak içinde yer veriliyor. *1844 Elyazmaları*'nda ücretli emekle ilişkili olarak yürütülen yabancılaşma tartışması, ücretli emek-sermaye ilişkilerinin çok kapsamlı şekilde, deyim yerindeyse tüm boyutlarıyla çözümlendiği *Kapital*'e aktarılmıyor. Asıl önemlisi, insanın kendisine, kendi özüne ya da doğasına yabancılaşması tartışması bir daha hiç yürütülmüyor. Marx'ın henüz teorisini olgunlaştırmadığı bir döneme ait ve yayımlanması da tercih edilmemiş olan bir metinden hareketle "yabancılaşma" kavramını Marksizm içinde merkezi bir konuma yerleştirmek ve asıl önemlisi insanın kendi doğasına yabancılaştığını ileri sürmek ne kadar doğru? İnsanın doğası, onun toplumsal ilişkilerinin bütünüyse, yani tarihsel olarak belirleniyorsa, o zaman insanın kendi doğasına yabancılaştığını ileri sürmek sorunlu bir yan barındırmaz mı?

Bence barındırır. Teori de zaten, sorunlu alanları didikleyle didikleyle ilerler. Bu sadece seninle benim aramda değil, Marksistler arasında epeyce tartışmalı olan konulardan biri. İnsan türünün bir doğası, bir özü var mıdır sorusu, bence meşru bir soru. Marksizmin buna genel olarak verdiği yanıt da senin söylediğin gibi. Ama hem *1844 Elyazmaları*'nda, hem de bu elyazmaları bir kez yazdıktan sonra, Marx'ın örneğin emeği hep yabancılaşmış emek olarak kavradığını düşünüyorum.

İnsanın doğası tartışması sürüyor. Benim farklı vurgum şu: İnsanın yabancılaşma sürecinin, özellikle kafa emeği ile kol emeğinin birbirinden ayrılmasının, Marx'ın o kitaptaki terimleriyle insanın parçalanmasıyla başladığını ve geliştiğini düşünüyorum. Demek ki, parçalanmadan önce, insan emeğiyle gerçekleştirilen üretim sürecinde kafa ile kolun birlikte olduğu, dolayısıyla henüz yabancılaşmanın olmadığı bir dönem de var. Varsa, yabancılaşmaya doğru bir gidiş de olmuştur. Bunun toplumsal ilerleme bakımından ileri mi geri mi olduğu başka bir şey. İkincisi, bu soruyla daha önce karşılaştığım için, *Kapitalizmin Sınırları ve Toplumsal*

Proletarya kitabımda üşenmeden Marx'ın *Kapital*'de "yabancılaşma"yı kaç yerde nasıl geçirdiğinin listesini çıkarmıştım. Marx'ın insanın parçalanmasını, yabancılaşmayı anlatmak için *Kapital*'i yazdığını savunanlar da bulunuyor. Yani *Kapital*'in yabancılaşmadan hareketle yazıldığını da iddia edebiliriz ve bence *Kapital*'de emek hep yabancılaşmış emektir.

Benim yabancılaşma meselesine bu kadar önem vermem sadece bir takıntı meselesi ya da bir kez söylemişken onu tekrar edeyim meselesi değil. Marksizme yöneltilen eleştirilerinden biri nedir? "İnsanı bir madde, sadece üretim yapan bir makine, sadece materyal ihtiyaçları olan bir varlık olarak değerlendiriyorsunuz." Marksizmin, sosyalizmin, hem hümanizmle hem de insan sorunuyla ilgili boyutunu düşünenecek olursak, bu eleştiri karşısında, yabancılaşma teorisi çok kullanışlı, çok gereklmiş gibi geliyor bana. Çünkü aslında insanın manevi yönünü, doyumsuzluğunu, parçalanmışlığını anlatan bir kavramdır. Akılla elin birliği, maddi ve manevi dünyaların da birliğidir. Komünizm, yalnız maddi dünyanın değiştirilmesi, sınıfsal sömürü ve hükmetme ilişkilerinin ortadan kaldırılması değildir. Komünizm, aynı zamanda insanın sevgiye, karşılıksız ve gönüllü hizmete dayanışmaya açılan yeni bir dünyadır. Yeni insandır. Şöyle bağlayabiliriz: Bütün sınıflı toplumlar boyunca insan yabancılaştırılmıştır. Bugün hepimiz yabancılaşmış insanlarız. Bu yabancılaşmadan kurtulmak için de sosyalizme ihtiyaç var. Bizi yabancılaşmadan kurtaracak olan yeni bir toplumsal düzendir; komünizmdir.

Kitabında, Marx'ın yaşadığı dönemde henüz geniş ve katmanlı olan burjuvazinin on dokuzuncu yüzyılın sonlarında çözüldüğünü savunuyorsun. Burjuvazinin yerini, birincisi "egemen" ya da "üst" sınıf konumundaki bir "sermaye sınıfı"nın ya da "kapitalist sınıf"ın, ikinci olarak da yeni orta sınıfı oluşturan bir küçük burjuvazinin aldığını ileri sürüyorsun. Burjuva toplumunun yerini kapitalist toplumun aldığını söylüyorsun. TÜİK verilerine göre, 2013 yılında Türkiye'de yaklaşık 2 milyon 700 bin KOBİ faaliyet göstermiş ve istihdamın dörtte üçünü sağlamış. AB ülkelerinde KOBİ'lerin istihdamdaki payı yüzde 67 civarında. Bunların sahiplerinin büyük çoğunluğu "büyük burjuva" kategorisine sokulamayacaktır. Kitapta da, üretim faaliyetlerinin parçalanmasından, küçük ölçekli işletmelerin ve taşeron firmaların artışından söz ediyorsun. Ayrıca, özellikle büyük ölçekli işletmelerdeki üst

düzyer yöneticileri ve kafa emekçilerinin bir kesimini “kapitalist sınıf”a dâhil ediyorsun. Oysa bunlar “sermayedar” olma anlamında kapitalist değil, ama “burjuva” sınıfına dâhil edilebilirler. Hem KOBİ sahipleri hem de üst düzey yöneticiler ve kafa emekçilerinin ilgili kesimi, burjuvazinin genişlemesine, katmanlaşmasına yol açmıyor mu?

Burada kilit soru şu: Burjuva sınıfın ve burjuva toplumun ayırt edici özellikleri nedir? Tarihsel olarak ve bilimsel/teorik olarak nedir? Kitapta, Fransız Devriminde burjuva sınıf denilen, “*third estate*” denilen kesimin ne kadar büyük bir koalisyen olduğunu, Fransız yazarlardan alıntılar da yaparak ortaya koydum. Bunun içinde herkes var. Yeni kapitalistler var, toprak sahipleri var, rantiyeler var, avukatlar, mühendisler var, orta sınıf dediğimiz kesimlerin hepsi var ve bu büyük bir koalisyen. Sonra Alman yazar Jürgen Kocka’dan yaptığım alıntılar da çok açık bir şekilde bunun aslında bütün Avrupa için geçerli olduğunu gösteriyor. Şimdi ne oluyor? Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, başlangıçta beraber olan “*bildungsbürgertum*”, yani eğitilmiş burjuvazi ile “*wirtschaftsbürgertum*”, yani ekonomik burjuvazi ayrışıyor. Belki ekonomi politik açılarından daha iyi bir şekilde temellendirilmesi gereken bir tez olabilir ama, ayrışmanın esası şu: Burjuvazinin içinde bir kapitalist çekirdek, yani sermaye ve sermaye türevleri üzerinden gelir elde eden bir sınıf ortaya çıkıyor ve bu sınıf, eski burjuva koalisyen sınıfının tamamını değil, öne çıkan bir kesimini, ekonomik burjuvaziyi temsil ediyor. Gittikçe daralan ve sermaye fonksiyonları üzerinden gelir elde eden bu sınıfa kapitalist sınıf demenin doğru olduğunu düşünüyorum.

Tabii senin sorunda çok önemli bir nokta var: KOBİ’ler örneği. Bence küçük burjuvaziyle küçük kapitalisti ayırırsak soruyu yanıtlamış oluruz. Nedir o ayırım noktası? Kanımca şudur: Kendisi çalışmadan, başkalarının emeği ve yarattığı artık değeri üzerinden gelir sağlayan, küçük kapitalisttir. KOBİ olması hiç fark etmez. Küçük kapitalisttir. Kapitalist dünya böyle bir şey. Tekelci kapitalizmin varlığıyla çelişmiyor, çünkü tekelci kapitalizm bir yandan yan endüstri yaratıyor, bir yandan da neoliberal dönemde işyerinin parçalanmasını getiriyor. Dolayısıyla bu rakamlar bence bu tezi çürütmüyor. Aslında çok küçük bir azınlık olan CEO’lar, üst düzey yöneticiler evet “kapitalist sınıfın” yeni öğeleridirler.

Burjuva toplumunun yerini kapitalist toplumun aldığı tezini açarken şunları da söylüyorsun: “Feodalizmde ve olduğu hâliyle burjuva toplumda, kimse temel insan gereksinimleri bakımından ekonomik düzen karşısında tümüyle yalnız ve korunmasız değildi. *Kapitalizmde yalnız ve korunmasızdır*” (s. 82). Marx, daha 1848’de, *Komünist Parti Manifestosu*’nda, “bir sınıfı ezebilmek için, en azından kölece var oluşunu sürdürmesine yetecek koşulların sağlanmış olması zorunludur”, dedikten sonra, burjuvazinin bu koşulları bile sağlayamadığını belirtiyor. 19. yüzyıl, “vahşi kapitalizm”in egemen olduğu yüzyıl olarak da anılıyor ve *Kapital* bunun çarpıcı betimlemeleriyle dolu. Marx, buna rağmen, “burjuva toplumu” ile “kapitalist toplum” kavramlarını eş anlamlı olarak kullanmıştı. Bunları ayırmak bize ne tür yararlar sağlayabilir?

Buradaki fark göreceli bir fark. Yani herhangi bir toplumun, o toplumdaki insanların yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamayı tümüyle reddettiğini söylemek de, tam olarak karşıladığını iddia etmek de doğru olmaz. Ama burjuva toplum ile kapitalist toplum arasında böyle bir fark var.

Alman İdeolojisi’ndeki ünlü sözle, iktidara gelmek isteyen her yeni sınıf, bütün toplumun ortak çıkarlarını temsil iddiası taşır. Burjuvazi ilk sahneye çıktığı zaman sahiden de böyle bir fonksiyon görüyor. Ayrıca, mesela 1945 ile 1975 arasındaki 30 yıl, kapitalizmin altın yılları denilen yıllar... Bu dönemde Avrupa’da basbayağı sosyal devlet var, sistem de kapitalizm. Ama unutmamak gerekiyor, orada başka bir şey daha var: Sovyetler Birliği’nin varlığının yarattığı denetim mekanizması, onun basıncı...

Bugünkü neoliberal döneme baktığımız zaman, burjuvazinin, çıkışındaki toplumsal temsil yeteneğinden önemli ölçüde uzaklaştığını görüyoruz. Örneğin, bugün dünyanın hemen hemen her yerinde temsili demokrasinin toptan bittiğini söylemenin hiçbir abartma içermeyeceğini düşünüyorum. Güncel tartışmalarımız açısından da bunun önemi var. Örneğin CHP, anayasa referandumuna karşı çıkarken, neredeyse şu işlemeyen, hiçbir anlam ifade etmeyen, hiçbir demokrasisi olmayan parlamenter sistemi savunmaya kalkıyor. Böyle bir savunmanın hiçbir karşılığı yok, çünkü parlamenter veya değil, burjuva temsil sistemi, içinde yaşadığımız neoliberal dönemde tümüyle iflas etmiştir.

Karl Polanyi, 1930’larda yazdığı *Büyük Dönüşüm*’de, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadarki burjuva toplum ile kapitalizm

arasındaki farklardan birinin, kapitalizmde insanın temel gereksinimleri bakımından yalnız ve korunmasız olduğunu söylüyor. Sorun ondan aldığım bu görüşle ilgili. Bu fark, ak kara keskinliğinde değil elbette; ama burjuva toplumdaki kapitalist topluma geçiş süreci, bu toplumsallığın giderek zayıflamasını getiriyor. Kapitalizmin, sosyalizmin denetiminden de arınıp tam aslına rücu ettiği bugünkü dönemde bunun artık yok düzeyine geldiğini düşünüyorum. Güvencesiz çalışma olgusu, insanların yakın ve orta vadeli gelecekleriyle ilgili hiçbir güvenlik duymamaları bunu gösteriyor. Tunus olaylarını başlatan Muhammed Buazizi'nin durumu çok tipik bir örnek. Adam mühendis, 25 yaşlarında, işsiz, hayatını kazanmak için işporta arabasıyla faaliyet gösteriyor, zabıta onu alıyor, kendisini yakıyor. Kapitalist dünyadaki giderek artan sayıdaki insanın çaresizliğini yansıtıyor.

Tabii, tümüyle bitmiştir, hiçbir toplumsal sorumluluk gösterilmiyor, dersek doğru olmaz, çünkü bu bir geçiş dönemi. Mesela bütün Batı Avrupa'da sosyal devletten neoliberal politikalara, neoliberal uygulamalara geçiş, sınıf hareketlerine bağlı olarak ülkesinden ülkesine değişen oranlarda. Ama eğilim bu yönde ve kapitalist sınıf bütün toplumun ortak çıkarını temsil etme sorumluluğundan uzaklaşmış durumda. 5 milyon Suriyeli ortaya çıkınca Avrupa kapitalizminin bacaklarının bu kadar titremesi de bunu gösteriyor bence. Böylece hedefi daraltmak da mümkün. Wall Street'teki yüzde 1'e karşı yüzde 99 hikâyesi de biraz o anlama gelmiyor mu? Yani kapitalist sınıf dediğimiz zaman, düzenin işçi sınıfı düşmanı kurucu gücünü daha net, arı ve toplumsal bakımdan gerçekte olduğu kadar daralmış şekilde göstermiş oluyoruz.

Sonuç olarak, burjuva toplum ile kapitalist toplumun, burjuva sınıf ile kapitalist sınıfın ayrı şeyler oldukları tezinin önemli olduğunu, bunun politik mücadele açısından da önemli bir ayrım olduğunu düşünüyorum. Çünkü, burjuvazinin, tarihsel gelişiminden kaynaklanan çok önemli değerleri vardı. Kapitalist sınıf, bu değerlerden soyunmuştur, sıyrılmıştır; onları atmıştır. "Kapitalistsiniz, burjuva falan değilsiniz" demek, bana politik olarak da daha doğru geliyor.

Peki, burjuvazinin örneğin 19. yüzyılın ortalarından itibaren gericileştiği saptaması da yapılıyor. Marx da yapıyor. 1848 Devrimlerinde proletaryanın tarih sahnesine çıkması sonrasında burjuvazinin gericileşmiş, aydınlanma değerlerinden kopmuş, eşitlik, özgürlük, kardeşlik ideallerine ihanet etmiş bir sınıf olduğunu söylemek bir seçenek, burjuvazinin

ortadan kalkmış ve bir kapitalist sınıfın onun yerini almış olduğunu söylemek bir başka seçenek...

Bu iki seçenek benim kafamda aynı. Yani bir yandan burjuva sınıfı gericileşmiştir, ama bunun öyle bir nitelik değiştirme, renk değiştirme aşaması vardır ki, artık buna burjuva sınıfı demek daha doğru olur. Eğer burjuva sınıfı, burjuva devrimleri döneminin geniş koalisyon sınıfı olarak algılıyorsak, işte bu dönüşmüştür, daralmıştır, kapitalist sınıf olmuştur. Ve bu kapitalist sınıf olma süreci aynı zamanda burjuvazinin eski değerlerinden kazanımlarından uzaklaşması anlamına gelmiştir. Böyle yaklaşmak konuyu berraklaştırıyor bence. Öbürü kafa karıştırıyor. Kendim, yazarken çoğu zaman tereddüt etmişimdir, “burjuva” mı diyeyim “kapitalist sınıf” mı diyeyim. Çünkü “burjuva” kavramının içinde daha geniş bir şey var; burada ise hedefi daraltıyorsun. Böyle siyasal bir nedeni de var. Ayrıca, Jürgen Kocka’nın burjuva toplumunun özellikleriyle ilgili olarak aktardığı veriler ve eğitilmiş burjuvazi-iktisat burjuvazisi ayrımı, önsel olarak zaten düşündüğüm konuda beni ikna etti. Alman dilinin zenginliğiyle ilgili bir taraf da var. Bu kavramlar orada gelişmiş ve Marx da Almanca yazmış. Kısacası, bunlar birbirlerinden çok ayrı seçenekler değil. Burjuvazi önce gericileşmiştir ve sonra da bir nitelik değiştirme noktasında bizim ona burjuvazi demememizin daha doğru olacağı noktaya gelmiştir; daralmış, toplumsal sorumluluklardan uzaklaşmış, tarihsel birikimine ya da değerlerine yabancılaşmıştır. Ben bu kapitalist sınıfın aydınlanmanın değerlerini temsil ettiğine inanmıyorum. Böyle bir dertlerinin olmadığını düşünüyorum.

“Kent ve megakentler nüfusunun çok önemli bir bölümünü ücretli işçilerin, güvencesizlerin, kent yoksullarının, toplumsal proletaryanın oluşturduğuna kuşku yoktur. Sorun bu toplumun sınıf mücadelesi istem ve yöntemleri, eylem ve örgütlenme yönlerinden ‘yeni’ bir tarza gereksinim duymasıdır. Eski tipte siyasal ve sendikal örgütlenmelerin karşılaştığı sıkıntı ve tıkanıklıkların önemli bir nedeni bu yeni tarza geçişin gecikmesidir” diyorsun (s. 140). Bu “yeni tarz” konusunu kitapta pek açmamışsın. Devamında, proletaryanın en alttaki, en yoksul kesimleriyle “entelektüel proleterler”in birliğini sağlamak gerektiğini vurguluyor ve bunun için de yeni araçlara ve yöntemlere gereksinim duyulduğunu söylüyorsun. Ama bunu da pek açmıyorsun. Açmama tercihinin nedenleri hakkında bilgi verebilir misin? Ayrıca, bu vesileyle biraz açmak ister misin?

Bir tercihten çok, açamayacağım için. Bunun düşünsel olarak açılabilir bir sorun olduğunu, yani bütün bu değerlendirme ve eleştirileri yapan bir insanın “şöyle bir tarz geliştirilirse bu olur” diyebileceğini düşünmüyorum. Tarz derken, son derece somut, uygulamaya, pratiğe yönelik bir şey algılıyorum. Ama kitapta politik ya da ideolojik görev ya da öncelikleri formüle etmeye çalıştım. Bu çok geniş, katmanlı, homojen olmayan sınıfın hareket birliğini sağlamanın yolu sınıfın siyasallaşmasından, politik proletarya olmasından geçiyor bence. İşin esası, siyasettir; ideolojik mücadeledir.

İkincisi, toplumsal proletarya dediğim geniş sınıf, iki şeyi tarihsel olarak birleştiriyor. Bir tanesi, plebyen diyebileceğimiz, mülksüzleşen, yoksul, geleceksiz büyük kitle. Ama bir yandan da entelektüel emek dediğimiz, bilginin üretici güç olmasıyla birlikte olağanüstü bir önem kazanan ve bilinç durumları ne olursa olsun düzenle, sistemle çelişkileri olan bir kesim var. Bu katman, toplumsal proletaryanın kurucu potansiyelini oluşturuyor.

Tarz konusuna dönersek, hatırlarsan kitapta kentler, semtler ve işyerleri tartışması var. İşyerlerinde örgütlenmenin eskisinden zor olması; ayrıca işyerleri artık çok parçalanmış olduğundan, özellikle kent proletaryası söz konusu olduğunda, yüz binlerce küçük işletmedeki insanların işyeri temelinde örgütlenmesinin zorluklar barındırması... Başka bir şey daha var. Türkiye’de özellikle 15-16 Haziran 1970’ten sonra sermaye sınıfı çok önemli bir pratik ders çıkarmıştır. Büyük işyerlerine sınıf öncülerini sokmamak konusunda başarılı da olmuştur. Buna bizim soldan örgütlerin bazı yöntemleri de yardımcı olmuştur, çünkü “şanlı direnişimiz” diye başlayan eylemlerin pek çoğu oradakilerin deşifre edilmesi ve mevzilerin de kaybedilmesi anlamına gelmiştir.

Ama öte yandan, yaşam alanlarının, semtlerin önem kazandığını söylüyoruz. Harvey ile Ursula Huws’ın tartışmalarına kitapta kısaca değindim. Peki işyeri önemsiz mi? Önemli, çünkü üretimin durdurulacağı yer. Bu nedenle şöyle bir tarz önerdim kitapta: Yaşam alanlarının, semtlerin önemi artmıştır, buralarda çalışmak gerekir, ama buradaki çalışmaların bir amacı da, işyerlerine doğrudan girememe durumunu buralardan girerek aşmaktır. Hedeflerden biri hâlâ işyeri olmak zorundadır, çünkü üretimden gelen müthiş güç başka türlü kullanılamaz.

Bunun dışında, bu kitapta değil İleri Haber’deki bir yazımda, özellikle örgütlenmeyle ilgili ve geliştirilebilecek bir yaklaşım getirmeye çalışmıştım. Öteden beri, bizim klasik komünist partilerin

merkezî örgütlenme tarzına, Sovyet tipi merkezî planlama uygulamalarına kimi açılardan eleştirel yaklaşmak gerektiğini düşünüyorum. Örgütlenme ve planlama konularına, yaşanmakta olan pratiklerden de dersler çıkararak farklı açılardan da yaklaşabilmeliyiz. “Modül”, “modüler örgütlenme” gibi kavramlar üzerinden düşünerek yeni tarz için ipuçları yakalayabiliriz. Modül, bağımsız varlıkları, iç motorları olan, ama bir bütünün de parçaları olabilen oluşumları anlatıyor. Bence çok kullanışlı bir kavram olabilir, bu yeni tarz örgütlenme için. Aslına bakarsan bu bize yabancı bir düşünce değil. Aşağı yukarı bütün tüzüklerde şu yazar: Yerel örgütlerin özerkliği. Ama uygulamada yerel örgütlerimiz pek az özerktir, çünkü merkezîyetçilik egemendir. Bu iki kavramı, yani modüler örgütlenme ile yerel örgütlerin özerkliği kavramlarını sentezlemeyi denersek, ben yeni dönemin örgütlenmesinin ipuçlarından birini elde edebileceğimizi düşünüyorum.

Birçok başlıkta, en başta sınıf mücadelesinin temel başlıklarında, ama aynı zamanda kadın mücadelesi, ekolojik mücadele gibi başka başlıklarda, şunu görüyoruz: Toplumda bir yandan kapitalizmin egemenliği var, bir yandan da buna itirazlar var. Ve bu itirazlar zaman zaman hareketlere, zaman zaman örgütlenmelere kaynaklık ediyor. Örneğin Karadeniz köylüleri doğal eğilimleri açısından AKP yanlısı bir siyasete daha yakınken, HES’ler ve Yeşil Yol gibi gündemler onları belki farkında olarak belki olmayarak sistemin kendisine karşı eyleme de sürüklüyor. O zaman, merkezî bir örgütlenmeyi reddetmeden, bu yerel örgütlerin, yerel dinamiklerin (hatta “konu dinamiklerinin” diyelim, çünkü ille de coğrafyayı kastetmiyoruz; örneğin ekoloji dediğimizde bu bütün coğrafyaları ilgilendiriyor), bu birimlerin kendi modüler örgütlenmelerinin eşgüdümünün sağlanmasıyla yeni örgütlenme modellerine geçilebileceğini düşünüyorum. Zaten hayat da biraz bunu gösteriyor. Birleştirilebilirler. İlle yukarıdan aşağıya kurmak gerekmiyor. Var olan, alttan gelen şeylerin birleştirilmesidir bu. Buna daha önce bir kitabımda “bileşke” demiştim. Yani bütün bunların bir bileşkesi olarak bir devrimci hareketin ortaya çıkarılması...

Geleneksel örgütlenmelerin biçim ve tarz açısından bir sıkıntı yaşadığı bence açık. Türkiye’de 2013 Gezi eylemlerinden sonra, apolitik olmadıklarını artık herkesin kabul etmeye başladığı gençlerin, CHP de dâhil hiçbir örgüte gitmeyişlerinin ardında, bu örgütlerin tarzıyla genç kuşakların politika yapma tarzı arasındaki farkın olduğunu düşünüyorum. Benim yaşındakiler, orta yaştakiler bazen hâlâ şunu tartışıyor: Gençler apolitik. Ben de hep şunu

söylüyorum: Arkadaşlar, bizim politik dilimizle genç kuşakların politik dili aynı değil. Biz başka türlü konuşuyorduk, onlar başka türlü konuşuyor. Ama o da politika. Dolayısıyla bizim de o dili biraz öğrenmeye ihtiyacımız var, ki iletişim kurabilelim. Bana sorarsan Gezi'nin en önemli toplumsal mesajlarından biri şudur: Bir yönetme durumuna, bir tek adamın yaşamın her alanına müdahalesine karşı bir isyandır. "Benim hayatıma kimse karışmasın, ben kendi hayatımla ilgili kararları kendim vereyim" diyorlar. Kendi hayatlarıyla ilgili karar vermelerinin bir yanı bireysel, bir yanı toplumsal. İşte biz o toplumsallığı ortaklaştıracak bir dil ve onların kendi yaşamlarını belirleme haklarına saygı gösterilmesini içeren bir tarz, aynı zamanda kendilerini gerçekleştirirken toplumsal mücadeleye katkı yapmalarını sağlayacak bir yöntem bulabilirsek, bu sorun çözülür. Bu tarzın özü, tek cümleyle, eyleyenlerin özne olduğu bir tarzdır. Herhalde biraz açmış olduk, ama reçete de vermeyelim. Gerçek cevaplar, gerçek hayatta verilecektir.

Gezi Direnişi üzerinde özel olarak durmuyorsun. Oysa Türkiye'deki orta sınıf tartışmalarında bu direnişin sınıfsal niteliğiyle ilgili iddialar önemli bir yer tuttu. Direnişe katılanların somut sınıfsal konumlarından bağımsız olarak, Gezi Direnişine, orta sınıf ideolojilerinin ya da küçük burjuva ideolojisinin damga vurduğunu söylemek sence yanlış olur mu? Kitabında, devrimcilerin, komünistlerin orta sınıf karşısındaki tutumlarını tartışırken, "orta sınıf görüşleriyle ideolojik mücadele esastır" diyorsun (s. 198). Önümüzdeki dönemde Gezi Direnişine şu ya da bu ölçüde benzeyecek toplumsal çıkışların yaşanması olasılığı yok sayılamaz herhalde. Sence, devrimcilerin, komünistlerin, bu tür toplumsal çıkışlar karşısındaki tutumları ne olmalı?

İdeolojik bakımdan, damgadan çok onun renklerini de taşımıştır, demenin daha doğru olacağını düşünüyorum. Evet, burada bildiğimiz geleneksel proletaryanın damgası yok, ona katılıyorum. Ama nesnel konumlarıyla aynı zamanda toplumsal proletaryanın içinde olan ya da ondan etkilenen kesimler de var. Şöyle dersek senin formülüne katılırım: Orta sınıfın kendisinden çok ideolojisi etkili. Yani kendisinin nesnel sınıf ağırlığından çok, ara sınıf olmasından dolayı işçi sınıfını da etkileyebilmesi önemli. Ama, eylemin içeriğine, taleplerine çok katışıksız, net bir şekilde orta sınıf ideolojisi mühür vurdu, denebilecek gibi de değil. Karmaşıklıktan ve bir bileşkeden söz edilebilir. Çünkü orada başka siyasi aktörler de vardı. Başka bir

açından bakarsan, PKK bayrağı ile Türk bayrağının birbirine sarılmış iki insan tarafından kaldırılması da var. Demek ki, herhangi bir itiraz ve isyan toplumsal ölçek kazanıyorsa, kitlesel ölçek kazanıyorsa, burada artık bu kadar kategorik sınıf belirlemeleri yapmak anlamsız oluyor. Mesela yıllar önce Türkiye solundan farklı olarak Cumhuriyet Mitingleri için de benzer bir değerlendirme yapmıştım. Yüz binleri, milyonları kucaklayan kitle eylemlerinin tek bir sınıf kategorisine eşitlenmesinin mümkün olduğunu düşünmüyorum. Burada politik etkiler de var ideolojik etkiler de var. Evet, plazalardan gelenlerin varlığı, gündüz çalışıp akşam üzeri oraya geldikleri de biliniyor. Ama Türkiye sosyalist hareketinin hemen hemen bütün militanları da oradaydı. Kürtler bile orada kısmen vardı.

Hayatın, tarihin kendini çok mekanik bir şekilde tekrarladığını düşünmüyorum. Yeni bir çıkışın kendine özgü renkleri ve dinamikleri olacaktır. Bence yeni bir çıkış olacak; hep birlikte muhalefet enerjisinin biriktiğini hissediyoruz. Bugün demoralizasyon nedeniyle bu enerji biraz dağılmış, sessiz, kendisine öfkeli, küskün. Ama birikiyor. Çünkü her cephede o kadar önemli şeyler yaşanıyor ki Türkiye’de... Özgürlüklerin kısıtlanması, OHAL yasası... Yaklaşan ve artık kendisini duyurmaya başlayan kriz nedeniyle insanların yaşamlarındaki, sofralarındaki problemler de can acıtmaya başlıyor. Dolayısıyla bu kaçınılmaz. Ben dünyada da Türkiye’de de mevcut tepkileri yeni yöntemlerle soğurup yatıştırabileceklerini zannetmiyorum. Buradaki kritik sorun şu: Bunlar spazmodik, kendiliğinden çıkışlar olarak mı kalacak, yoksa bu çıkışlar, topluma yeni bir yön ve heyecan veren katalizörlerin eşliğinde mi gerçekleşecek? Bence örgütlenmeden de önce gelen budur. Onun için bu “hayır” kampanyasının içinde bir gelecek projesinin olabilmesi, “hayır”dan sonra ne olacak sorusuna “hayır” kampanyasının disiplinini bozmadan cevapların verilebilmesi gerekiyor. CHP lideri kalktı dedi ki, “hayır” da çıksa Türkiye toplumunda hiçbir şey değişmeyecektir. Biz bunun tersini savunmalıyız çünkü “hayır” çıkarsa bu toplumda ruh hâli değişecektir, toplumsal psikoloji değişecektir. Bu, hazır olanlar için, kendisini hazırlayanlar için topluma yeni bir yön ve heyecan vermenin, sosyalizm projesini yeniden toplumsallaştırmanın çok önemli fırsatı olabilir. Bunu yapmazsak çıkış olur, patlar, geriye gider...

Türkiye’deki orta sınıfı üç kesime ayırıyorsun: seküler-cumhuriyetçiler, İslâmcılar ve kentli Kürtler. Türk milliyetçiliğini başa koyan muhafazakâr kesimi de ayrıca anmak gerekmez

mi? Diğer taraftan, “kentli Kürtler”i de üçe ayırmak, bunların bir bölümünün seküler-cumhuriyetçi bir bölümünün de İslâmcı kesimde yer aldıklarını eklemek gerekir herhalde... Asıl soruma gelince: Devrimciler, komünistler açısından bakıldığında, orta sınıfın bu bölünmüşlüğü ne tür sorunlara yol açıyor ve ne tür olanaklar barındırıyor?

Bence şöyle bir soruna yol açıyor: Bu, etkisi varlığından daha fazla olan, biraz güdümlü bir sınıf olduğu için, mesela liberal umutların, barış ve çözüm süreçlerine ilişkin beklentilerin yükseldiği dönemlerde, sınıf mücadelesi açısından çok uyuşturucu olabiliyor. Ama bu çözümlerin geçerli olmadığı anlaşılıp umutsuzluk gündeme geldiğinde ayrışabiliyorlar. Yani birinci durumda biraz daha yaklaşıyorlar. Mesela liberal havanın egemen olduğu, AKP eliyle vesayetin kaldırıldığının düşünüldüğü bir dönemde Türkiye'deki kent sükûleleriyle Kürtler, orta sınıf unsurları yakınlaşabiliyor. Ama hem “çözüm süreci”nin sona erdirildiği hem de şeriat yönündeki adımların atıldığı dönemde bunun tersi olabiliyor. Aslında sadece sınıflar arasındaki ilişkiler üzerinde değil, aynı zamanda politik oluşumlar üzerinde durmak gerekiyor, çünkü sınıflar da kendilerini politik oluşumlar biçiminde ifade ediyor... Mesela Tayyip Erdoğan bu durumu şöyle değerlendiriyor: Dönemsel olarak koyduğu daha daraltılmış, somutlaşmış hedeflere göre yeni ittifaklar oluşturuyor. AB'yle yakınlık, cemaatle yoldaşlık ve liberallerle nişanlılık diyebileceğimiz bir dönem yaşandı. Bu dönem herkese göre değişik bir tarihte, diyelim 2011'de ya da 2012'de bitti. Bu bittikten sonra, bu sefer Ergenekon'dan yargılanan generallerle, İşçi Partisi (şimdi Vatan Partisi) örneğinde olduğu gibi (önemli olduğu için değil onu temsil ettiği için söylüyorum), “vatan bölünüyor, PKK ABD'nin kara ordusu oldu” diyen bir kesimle ittifak yapabiliyor. Bu ittifakların mümkün olabilmesi biraz da orta sınıfın peltemsiliğiyle ilgili. İttifaklar böyle kuruluyor ve bu ittifakların toplumu daha fazla etkileyen sonuçları da olabiliyor. Mesela bugün evet-hayır kamplaşmasında bir kesim şöyle söylüyor: Eğer “evet” gelmezse toplum bölünür. Bir kesim de diyor ki, “evet” gelirse toplum bölünür. Ama toplumun bölünme tehlikesi üzerinde bir hemfikirlik var. Biri diyor ki, Tayyip kalırsa iyi olur, çünkü vatanın bölünmesini önler. Diğeri de diyor ki, hayır, vatan ya da toplum esas o zaman bölünecek...

Türkiye toplumu şu anda bir toplum olarak varlığını sürdürüp sürdürmeyeceğinin de sorgulandığı bir dönem yaşıyor ve bu toplumun toplum olarak devam etmesini sağlayacak görüş, gerçekten de sol

ve sosyalizm dışındaki herhangi bir yerden gelmiyor. Milliyetçilik de böler, dincilik de böler, dar anlamdaki bir Kemalist yaklaşım da böler. Sınıf meselesinin merkeze yerleştirilmesinden söz ediyorum. O da başka türlü bir kamplaşma yaratıyor, ama aynı vatan-da yaşamayı engelleyen bir şey değil. Öbürleri bir toplum olarak birlikte yaşamayı engelliyor. Bence büyük tehlike ve büyük olanak burada.

“Devrimci karşı-siyaset” örgütlemek için, “(...) devrimci karşı-siyasetin kendisini gündelik hayat içinde alışkanlıklar düzeyinde yeniden üretebilmesi, yani kültürleşebilmesi”nin gerekli olduğunu söylüyorsun (s. 201). Ne tür alışkanlıklardan söz ediyorsun? Somut örnekler verebilir misin?

Binlerce örnek verilebilir, ama bence bunun esası, olduğun ve yaptığınla söylediğin arasındaki tutarlılıktır.

Bu kavrama ilk defa Hans Magnus Enzensberger’in İspanya’yla ilgili *Anarşinin Kısa Yazı* isimli bir kitabını okurken ulaşmıştım. Orada anarşistlerin köylerdeki, yaşam alanlarındaki alışkanlıklarını, kiliseye gitmediklerini, evlenmediklerini falan anlatıyor. Somut örnek olarak ne verilebilir? Bizim, toplumu değiştirmeden önce, kendi partilerimizde, örgütlerimizde, sendikalarımızda, bürokratik yozlaşmanın, yabancılaşmanın geriletildiği, kendi aramızda daha kardeşçe, daha komünal ilişkilerin kurulduğu, kadın-erkek ilişkilerinde pratik davranışta da bazı şeylerin aşıldığı, yahut Gezi’nin 1-15 Haziran arasındaki 15 gününde gösterildiği gibi, çevre temizliği yapan, orada parasal ilişkiler dışında ilişkiler kuran, dayanışmayı geliştiren bir tarzın olması gibi. Bunlar işte kültürleşme örnekleri.

Haziran Hareketi, adı üstünde, Haziran’dan esinlenmiştir, ama kendi ilişkilerinde bu yeni kültür öğelerini hemen hemen hiç yaşamadı bence. En önemli noktalardan bir tanesinin bu olduğunu düşünüyorum. Kendi içinde düzgün tartışmadı, görüşlerin ortaya çıkartılmasına bir zemin yaratmadı, hemen kamplaşmalar oldu, herkes bir tarafa çekmeye başladı, ortak çıkar işin başına konulmadı, örgütsel kaygılar ve hesaplar ön plana geçti.

Kültürleşme biraz da karşılıklı bir şey. Hani “eğitim değil eğitim” deniyor ya... Kültürleşmeyi tek yönlü, birinin ötekilere kültür öğrettiği bir şey olarak değil, yaşanarak, etkileşim içinde sağlanacak bir şey olarak düşünüyorum. Bu kültürleşme konusunun, devrimci hareketin, komünist örgütlenmelerin az önem verilmiş,

özünde çok önemli bir konusu olduğunu düşünüyorum. Tabii bin türlü kültür tanımı yapılabilir, ama kültür, yaşamla ilgili her şeydir. Ne amaçla savaştığın kadar savaşırken nasıl yaşadığın, insanlarla nasıl ilişkiler kurduğun da önemlidir; işte kültür bu sorunun cevabını verir ve kültürün farklılığı, yani “bizim mahallede işler başka türlü yaşıyor, bizim aramızdaki ilişkiler başka türlü kuruluyor”u göstermek bazen bin tane kitabın yaptığı ideolojik etkiden daha fazla etki yapar. Bence Türkiye sosyalist hareketinin en önemli zaaflarından biri bunu pek az gösterebilmiş ya da hiç gösterememiş olmasıdır.

“Eşitlikçi ve özgürlükçü bir dünyanın mümkün olabileceğini, henüz bu düşüncede olmayanlara anlatmanın en etkili yöntemlerinden biri, daha şimdiden var olan komünal-komünizan ilişkilerin tohum düzeyinde de olsa yaşanabildiğini gösterebilmektir” diyorsun (s. 201). Bunun ütopyacı sosyalizmle ilişkisini ve/veya ondan farkını nasıl tarif edebilirsin?

Ütopyacı sosyalistlerden birinci farkımız şu: Engels'in ünlü bir sözü var; yaşadıkları dönemde yeni bir toplumu kurmanın öğeleri hazır olmadığı için ütopyayla yetindiklerini söylüyor. Bugünkü dünyanın farkı, ütopyayı gerçekliğe dönüştürecek elemanların, birikimlerin, üretici güç hazinesinin daha gelişkin olmasıdır. Wikipedia belki de bunun bir örneğidir. Wikipedia, anonim, para ilişkilerinin olmadığı, sabit yazarların olmadığı, gönüllü 26 bin kişinin yazdığı bir İnternet ansiklopedisi. Ama kapitalist ansiklopedi sektörünü önemli ölçüde yok etti. Kapitalizmin özüne dönerek iyice vahşileştiği bir dönemde böyle bir örnek yaşanabiliyorsa, demek ki yeni teknolojiler ve üretici güçler bunları olanaklı kılıyor. Burada tehlike şurada: Avrupa'da (Almanya'da bir dönem yaşamıştım, oradan biliyorum) “*Gemeinschaft*”lar (topluluklar) filan vardı. Adacıklar kurarak değil, ama örnekler üzerinden göstermek. “Örneğin gücü” diye bir kavramı çok kullanıyorum, çünkü örneğin gücü gene teorik laflardan fazla etkili oluyor. Dolayısıyla bu komünal/komünizan ilişkileri kurabildiğin kadar kurmalısın; şöyle bir hayale hiç kapılmadan: kapitalist toplumda bunlar asla tam olarak kurulamazlar, bunu bilerek... Ama tohumları var toplumda. Mesela bilginin, ya da tam terimiyle konuşursak bilgi-enformasyonun bu kadar kolay ve ek maliyet olmadan çoğaltıldığı bir dünyada bunlar üzerinde piyasa fiyatları üzerinden özel kapitalist mülkiyetin hükmünü icra etmek artık zorlaşıyor. Zaten bu konuda bir komünal dayanışma da oluyor. Diyelim bir müzik CD'si

çıkıyor, bunu biri Youtube'a koyduğu zaman öteki insanlar bunu parasız dinlemiş oluyor...

Şöyle tartışmalar da var: Mesela Wikipedia aynı zamanda istihbarat teşkilatlarının, sermaye sahiplerinin müdahalelerine fazlasıyla açık bir ortam. Başlangıçta belki değildi, ama böyle bir platform bir kez ortaya çıktıktan sonra daha sistemli müdahale edenler, orada yön belirleme şansına sahip oluyor. Ya da mesela Youtube videoları olayında işler biraz ilginç bir noktaya doğru evriliyor. Google orada reklam geliri paylaşımı yoluna gidiyor. Orası da farklı bir ticari nitelik kazanmış oldu ve sistematik bir şekilde video yükleyerek gelir elde etme modelleri de var...

İki yanı keskin bıçak diyorsun yani...

Ben de genel olarak yeni olanakların altını çizme yanlısıyım. Ama bir mevzi olarak görülmeye başlayan her şey, bir süre sonra, eğer anlamlı ve etkili olursa, yine kapitalist ilişkiler tarafından kuşatılabilir ve yeni kapitalist modellerin ortaya çıkmasına yol açabiliyor.

Buna kesin olarak katılıyorum. Senin söylediğine ek olarak, işte bu sosyal medya. Bir dönem ne oldu? Bazı insanlar, "artık bundan sonra varsa yoksa sosyal medya" dediler. Ama orasının çok çabuk kirletildiğini, çok çabuk yönlendirildiğini ve tek başına, tek yönlü olarak işlev görmediğini söyleyebiliriz. Ama gerçekten de iki ucu keskin bıçak. Bir taraftan da hâlâ bir olanak sağlıyor. Çünkü başka yollarla kuramayacağın iletişimi sağlıyor ya da örneğin adamlar bir sürü şeyi kesiyor ama İnternet'i kesmek elektriği kesmek gibi bir şey olduğu için bunun sınırları var. O zaman sen de orayı iyi kullanabilirsen buradan sonuçlar yaratabilirsin.

Bugünkü Türkiye soluna baktığında, senin deyimle "devrimci karşı-siyaset" in örgütlenmesi konusunda ne tür zorluklar ve ne tür olanaklar görüyorsun?

Bence zaten konuşmamızdan çıkıyor. Birinci zorluk, düşünce yaratıcılığı ve kültürle bağlantılı özgüven eksikliği. Ben Türkiye sol hareketinin, artık kapitalistlerin bile kendi geleceklelerini tartıştıkları bir dünyada, sosyalizmi, yeni bir toplumu, hem bilimsel verileriyle hem ütopyasıyla ortaya koyma cesaretsizliğinin en önemli zaaf olduğunu düşünüyorum. İyi taraf ise şu: Türkiye sol hareketinin özverili, cefakâr, yılmayan, inatçı bir damarı var. Bence bu

damarın düşünsel donanımının geliştirilmesi durumunda bugün olduğundan çok daha güçlü bir katalizör rolü oynaması mümkündür, muhtemeldir. Dikkati buna yöneltmemiz lazım. Onun için o karşı-siyaseti yaratmak vs. diyorum. Çünkü benim siyaset anlayışım, özellikle de devrimci siyaset söz konusu olduğunda, çok basit olarak şu: Devrimci siyaset antagonizma üzerinden kuru-
lur. Antagonizma olmadığı zaman, bir şeyin yakınında olursunuz, onun tarafından asimile edilirsiniz, ara akım olursunuz. Türkiye sol hareketi şu son 25-30 yıllık dönemde ara akım olmakla ana akım olmak arasında gidip geliyor; bütün mesele işte bu karşı-siyasetin örgütlenmesi; buna, "sistemin ve düzenin karşıt kutbu olmak" da diyorum. Mesela Türkiye'deki neoliberal kapitalist düzenle Tayyip Erdoğan'ın bir olduğunu görebilmek... İşte bu görülebildiği zaman, hem AKP iktidarına ya da Tayyip Erdoğan'a karşı muhalefet güç kazanmış olur hem de sosyalizm mücadelesi ile bu muhalefetin gücü birleştirilmiş olur. En önemli konunun bu olduğunda ısrarlıyım. Çünkü siyaseten çözülmeyen sorunları pratik örgütçülükle ya da pratik eylemlilikle çözenin mümkün olmadığını düşünüyorum.

Haluk Yurtsever, *Orta Sınıf Efsanesi*, Yordam Kitap, İstanbul, Eylül 2016.

Yerelleşme ve dayanışma çalışmaları ekseninde Bir çıkış stratejisi

İLYAS TORLAK-ENGİN DENİZ

(Yazarlar olarak, bu yazıyı ortaya çıkaran düşüncenin süzül­düğü pratiğin taşıyıcıları olan Çekmeköy Dayanışma Derneği ve Sarıgazi Gezi Kültürevi emektarı yoldaşlara teşekkürü borç biliyoruz.)

Giriş

Türkiye adım adım emperyalizmin bataklığa dönüştürdüğü Ortadoğu'ya çekildi. Bir süredir dünyaya klasik bir Ortadoğu ülkesi görüntüsü vermeye başlamış olan Türkiye, Suriye'nin kuzeyinden fiilen Ortadoğu bataklığına girmiş durumda. İçte ve dışta başka sorunlar üretecek olan bu maceracı politikanın büyük krizleri tetiklemesi kaçınılmaz görünüyor.

İçeriye baktığımızda ise AKP'nin, 15 Temmuz darbe girişimini dikta rejimini yerleşik hale getirmek için bir tür manivelaya dönüştürdüğünü görüyoruz. Muhalefeti sindirmek için hukukun KHK'lar yoluyla devre dışı bırakılması; binlerce insanın yargı­lama olmadan işten atılması, kapatılan dernekler, susturulan muhalif basın, hukuksuz tutuklamalar, belediyelere el koyma vs. gibi uygulamalarla toplumda oluşturulan basıncın (kısa vadede bir patlamayı tetiklemese bile) sürdürülebilirliği zayıf, kriz üretme potansiyeli yüksektir.

Türkiye'nin ilerici birikimi yeniden çıkışını arıyor.

Son bir yıl içerisinde meydana gelen gelişmeler bir yandan umutsuzluk üretirken diğer yandan devrimci siyaset açısından sürekli yeni yeni müdahale olanakları üretiyor. Öte yandan ilerici kesimlerde ortaya çıkan umutsuzluk hali olanakların hakkıyla değerlendirilip kazanıma dönüştürülmesinin önündeki en büyük engeli oluşturuyor. Çelişkimiz budur.

Umutsuzluk temelde üç faktöre bağlanabilir. Büyük beklentiler yaratan Haziran ayaklanmasıyla ortaya çıkan toplumsal enerjinin Türkiye'de yerleşik dengeleri sarsacak bir siyasal ağırlık merkezi yaratamaması bugünkü umutsuzluğun temel kaynağı olarak ilk

sıraya yazılmalıdır. İkinci sıraya, bu süreçte ayyuka çıkan Cemaat-AKP kavgasının ilerici kesimler üzerinde aktör olmaktan seyirci olmaya doğru götüren edilgenleştirici etkisini yazabiliriz. Son olarak da özellikle Suruç katliamından itibaren son bir buçuk yıl içerisinde gerçekleşen kanlı saldırıların sokak üzerindeki yarattığı travmatik etkiyi not edebiliriz.

Son durumda umutsuzluk halinin referandum çalışmalarını da etkilediğini görüyoruz. Yükselen Hayır dalgasına paralel olarak ilerici kesimlerde oluşan seçim kaygıları giderek artıyor. Artan provokasyonlar, seçime hile karıştırılması ihtimali, seçim sonuçlarının tanınmaması olasılığı... Sol/sosyalist özneler tüm baskılara rağmen hem Hayır sesini yükseltmek hem de kaygıların üstesinden gelmenin yolunun örgütlenmekten geçtiğini göstermek göreviyle karşı karşıya. Referandum sonucundan bağımsız olarak bu süreçte ilerici kesimlerin umudu büyütmesi ve “çaldırmayacağız” kararlılığıyla örgütlenmesi sonrası için belirleyici olacaktır.

İçinden geçtiğimiz dönemin kazanılması, yeni bir başlangıç ve yeni olanaklar anlamına gelecektir. Halkın ihtiyaç duyduğu gelecek umudu bu olanaklardadır. Arayışımız, bu umudu ortaya çıkarabilecek güçlü bir devrimci iradenin siyasal ve toplumsal görevlerini belirginleştirmek ve başarmaktır.

Toplumsallaşma, yerelleşme ihtiyacı

Yakın tarihimize baktığımızda, sosyalist solun birçok örnekte doğru tavır almış ya da öngörülü davranmış olmasının sonuçlar üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını görüyoruz. Birçok mekanizmayla kuşatma altına alınmış halk üzerinde sosyalist siyasetin etkisi, ancak kendi sınırlı güç alanında karşılık bulabildi.

Bu durumda güç olmak, belirli bir toplumsal ölçekte siyaset yapabilir duruma gelmek öncelikli görev olarak önümüze çıkıyor. Peki ama nasıl?

Siyasi öznelerin daha çok söylem ve genel propaganda araçlarıyla yürüttüğü faaliyetlerin artık etkisizleştiği, kendi başlarına halkta bir karşılık bulmadığı bir süreçten geçiyoruz. Afiş asmanın, bildiri dağıtmanın, sosyal medya üzerinden propaganda yapmanın ya da çevre çeperine miting çağrısında bulunmanın siyasal ve toplumsal etkisi nesnellik tarafından oldukça sınırlanmış durumda. Bu siyaset tarzının biraz yaratıcılık yardımıyla ve belirli koşullar altında etkili olması muhtemel olsa da, bunun kalıcı olması beklenemez.

Yine de, bir siyasi özne normal koşullar altında etkisinin uçucu olmasını göze alarak kendisini diri tutmak adına bu tarza ağırlık verebilir. Ancak bugünün koşullarında bu da mümkün değildir. Zayıf bir pompa aracılığıyla pompalanan siyaset basınç altındaki halk yığınlarına ulaşamıyorsa eğer, yapılması gereken direkt kılcal damarlara müdahale etmektir.

Sınıfın örgütlenmesi üzerine, geçmişte sol içerisinde faklı gelenekler arasında yürütülen eski bir tartışma olan iş yeri mi, mahalle mi önce gelir, konusu bugünün koşullarda anlamsızlaşmıştır. Bölgesel savaş ve iç savaş dahil her tür senaryonun güncel olduğu koşullarda emekçilerin örgütlenmesinin ve sürece müdahil olmasının kanallarını açmak acil bir görevdir. Mahalle-semt ölçeğinin güncel veriler ve ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Girişte yaptığımız güncel tespitlerle birlikte, bugün mahalle-semt ölçeğine özel bir ağırlık verilmesinin sol ve ilerici kesimler için yaratabileceği olanakları şöyle sıralayabiliriz:

1) Ülkenin içine girdiği-girebileceği her tür siyasal toplumsal gelgitlere karşı yerelliklerde oluşturulacak mücadele kültürü, toplumsal muhalefetin sürekliliği, beslenme kaynakları açısından vazgeçilmezdir.

2) Yerelliklerin eylem ve örgütlenme pratikleri açısından daha güven verici ve esnek bir alan sağladığı düşünülürse son bir yıl içerisinde meydana gelen katliamların yarattığı korku atmosferinin mahallelerde dağıtılması mümkündür.

3) Gezi direnişinde ortaya çıkan kültürün (forum, tartışma, ortak karar alma gibi pratiklerin) canlandırılması için zemin oluşturabilir. Böylece güçlü, birleşik bir toplumsal mücadele hattının oluşturulmasının temelleri de atılmış olur.

4) Örgütlenme olanaklarının ve mücadele araçlarının elinden alındığı işçi sınıfı üzerindeki kuşatmanın kırılması kısa vadede doğrudan iş yerleri üzerinden çözülebilecek bir sorun değilse eğer, bu durumda mahalle-semt ölçeğinin bu çerçevede yeniden ele alınması kaçınılmazdır. Sınıfın örgütlenmesinin önüne iş yerlerinde konan engellerin aşılması için yerelliklerde siyasal ve örgütsel birikim yapılması ilerleyen süreçlerde önemli olanakları beraberinde getirebilir. Öte yandan yerelliklerin, sınıf üzerindeki gerici kuşatmanın kırılması açısından da kritik bir rol oynadığı unutulmamalıdır.

5) Sağ siyasetin etki alanında bulunan ancak etkilenmesi görece daha kolay kesimlere ulaşmanın olanaklarını yaratabilir.

6) Dinselleşmeyle baskılanmaya, eve kapatılmaya çalışılan kadınlara ulaşmayı kolaylaştırabilir, güçlü bir kadın hareketinin oluşumuna katkıda bulunabilir.

7) Yok edilmeye, tek tipleştirilmeye çalışılan ilerici toplumsal-kültürel zenginliğimizin yeni kuşaklara aktarılmasının olanaklarını yaratabilir.

8) Örgütlü dayanışma bilinci ve alternatif kültürel sosyal faaliyetlerle birlikte başka bir toplumsal yapının olası olduğu fikrini güçlendirebilir.

9) Sosyalist siyaset açısından ise yeni bir anlayışla mücadele yürütülen yerellikler, dönemin ihtiyaçlarına uygun yeni bir kadro kuşağının doğum yeri olabilir.

10) Her durumda güç alınabilecek kalıcı direniş mevzileri yaratılabilir.

Eğer bu olanaklar konusunda bir ihtilaf söz konusu değilse belirli alanlarda sıkışmış sosyalist sol ve ilerici kesimler için yeni bir yerel çalışma formunun ortaya konması çıkışın anahtarı olabilir demektir. Güncel ihtiyaçlara cevap verebilecek yeni bir yerel çalışma pratiğinin oluşumu ise, doğası gereği, öncesindeki tartışmalar kadar sürecin kendisine bağlı olacaktır.

Bu durumda başlangıç noktalarının belirlenmesi, başarılı modellerin ortaya konması ve bazı örnek projelerin yaratılması tüm ülke sathında çarpan etkisi yaratabilir.

Fatsa ve Ovacık: Modelin çarpan etkisi

Ovacık'dan önce tarihimizin tek sosyalist belediyeçilik deneyimi sayılan Fatsa, sol tarihimiz açısından önemli bir mirastır. Dev-Yol geleneğinden gelen doğal bir halk önderi Terzi Fikri basit ama somut sonuç alıcı çalışmalara önem vermiş ve nihayetinde ölçeğini çok aşan bir etki yaratmıştır. Halkla beraber yönetim pratiğinin önemli örneklerinin sergilenmesi, "Çamurason" gibi basit, yamsal, sonuç alıcı çalışmaların ortaya konması Fatsa'yı ülke gündemine sokmuş ve ezen sınıfın temsilcilerine büyük rahatsızlık vermişti. Fatsa tam da bu yüzden 12 Eylül'ün arifesinde bir askeri operasyona uğramıştı. Ancak bu deneyim bilinçlerden silinmemiş, sonrasında birçok çalışmaya konu olmuştur.

2014 yerel seçimlerinde ise DHF'li bir halk önderi olan Fatih Mehmet Maçoğlu, Dersim'in Ovacık ilçesinde DHF ve TKP'nin ortak

belediye başkan adayı olarak seçimleri kazandı ve Türkiye'nin ilk komünist belediye başkanı olarak kamuoyunda büyük yankı uyandırdı. Bugünkü ağır gündem koşulları altında bile yaptığı çalışmalarla hâlâ gündemden düşmeyen Maçoğlu, halk yararına halkla birlikte basit ama sonuç alıcı çalışmalar ortaya koymaya devam ediyor. Ve, küçük bir ilçede yaptıklarıyla, başka bir ülkenin, başka bir dünyanın mümkün olduğunu göstermeye devam ediyor.

Farklı geleneklerden, iki farklı "küçük" pratiğin yarattığı etkinin tüm sosyalist solu da aşarak, ülke ölçeğine yayılması, somut, sonuç alıcı pratik çalışmaların çarpan etkisi yarattığını gösteriyor. Özellikle Ovacık pratiği gösteriyor ki, karanlık arttıkça meşalemin ışığı daha da belirginleşiyor. Daha fazla meşaleye sahip olmanın yolu ise şatafatlı sözlerden değil, somut, sonuç alıcı "küçük" işlerin önemszenmesinden geçiyor.

Dayanışma ve sol

Siyasal İslam ve genel olarak sağın insanların dini duygularına, milliyetçi zaaflarına hitap ederek kolayca örgütlendiği söylenir. Bu kadar mı?

Özellikle Cemaat-AKP kapışmasının son perdesinde ortaya dökülen yaşam hikâyeleri bir kez daha gösterdi ki bu açıklama yetmiyor. Ezilenler, kolaylıkla din ya da milli duygularla gericiğin örgütlü mekanizmalarına bağlanmıyor, daha çok yoksulluktan bağlanıyor. Din ve milliyetçi söylemler iletişim için başlangıçta kolaylaştırıcı oluyor belki ama görülüyor ki, asıl mesele yoksulluk. Ezilenlerin emeklerine iş yerleri üzerinden el konurken, bilinçlerine de yoksullukları üzerinden el konuyor. İş yaşamından eğitime, evlilikten cenaze hizmetlerine kadar her alanda sosyal örgütlenme faaliyeti yürüten gerici kurumlar insanlara sadece seslenmiyor, yaşamlarına nüfuz ediyor ve orada kendilerini yeniden üretiyorlar.

Sol ise bu başlıkta ikiye bölünmüş durumda. Solun bir bölümü iktidar perspektifine ve siyasal bilinçlenmeye odaklanmanın öncelikli olduğuna, sosyal faaliyetlere odaklanılmasının reformizme ve hatta liberalizme kapı aralayacağını düşünüyor. Bir kısım sol ise sosyal çalışmaların öncelikli olması gerektiğini, bu alanın dar grupçu bir mantıkla değerlendirilmesinin ilerici toplumsal mücadeleye zarar verdiğini düşünüyor. Bu durumda, Türkiye'de ve dünyada iki tarafı da haklı çıkaran örnekler olduğuna göre, ya iktidar perspektifinden, ya da toplumsal bağlar kurmaktan vazgeçeceğiz (!).

Sonuca baktığımızda ise Türkiye’de farklı bakış açılarını temsil eden bu iki tarafın da başarısız olduğunu görüyoruz. Bir taraf kendi küçük dünyasında “büyük siyaset” yaparken diğer taraf dağınık ve bütünlüklü siyasal hedefleri olmayan dar bir pratik sergiliyor.

Peki neden?

Örneğin, bir yerel dayanışma faaliyetinin bütünlüklü bir siyasal stratejide yeri olamaz mı? Ya da bunlar arasında hem doğru hem de dürüst bir ilişki kurmak imkânsız mıdır?

Eğer mümkündür denebiliyorsa, içinden geçtiğimiz süreçle birlikte değerlendirildiğimizde çok fazla olanağı da beraberinde getirdiği görülecektir.

Kapitalizmin tek tek insanların yaşamında yarattığı maddi tahribatın azaltılması sosyalistlerin işi değil elbette. Sosyalistler, bu tahribatın sistemi yıkacak örgütlü bir tepkiye dönüştürülmesinden sorumludur. Ancak bu tepkinin ortaya çıkarılmasının önünde kırılması gereken başka mekanizmalar söz konusudur. Sistemin mahalleler üzerinde kurmaya çalıştığı tahakküm Erdoğan’ın muhtarlara yaptığı hamaset dolu konuşmalardan ibaret değil. Yoksulluğun birinci derecede sorumlusu olan sınıf, onun temsilcileri olan dernek, vakıf gibi sosyal ağlar veya belediyeler aracılığıyla insanları bir kez de yoksulluklarından yakalamaktadır. Mahallelerde kurulan sosyal ağlarla tek tek insan avlanmakta, iş, eğitim, sosyal yardım vb. gibi vaatlerle sömürülenler üzerindeki tahakküm süreklileştirilmektedir. Bu tahakküme boyun eğmeyen ilericiler kesimlerse her şekilde dışlanmakta, umutsuzluk sarmalında etkisizleştirilmeye çalışılmaktadır.

Sosyalistlerin tek başına genel propagandayla bu mekanizmayı kırması mümkün görünmemektedir. Bu mekanizmaları etkisizleştirecek, yer yer onu kıracak bir yaklaşıma ve onun araçlarına ihtiyaç var. Söz konusu olan şey, mahallelerde yardım dağıtmak veya AKP’yle yarışmak değil, başka bir bilincin ortaya çıkarılmasında dayanışma faaliyetlerinin ilericilere sağlayabileceği olanakları değerlendirmek.

Dayanışma faaliyetlerinin içinden geçtiğimiz süreçte sağlayabileceği olanakları daha somut ifade edecek olursak: İlk elden ilericiler kesimleri arasında bağlar kurarak mahallerdeki “yalnızlık” duygusunun bertaraf edilmesine hizmet edecektir ki, belki de şu anda en çok ihtiyacımız olan şey bu.

Dayanışma faaliyetleri kapsamında, öğretmen kolektifleri aracılığıyla niteliksiz-gerici eğitim sistemine karşı ücretsiz, bilimsel, laik eğitim

örgütlenmesi gerçekleştirmek, yoksul çocukların ulaşamayacağı kültürel faaliyetlerin mahallere taşınması, insanların ucuz doğal ürünlerle ulaşabilmesi için tüketim kooperatifi çalışmaları örgütlenmesi, fazla eşya depoları kurularak mal paylaşımı yapılması vb. mümkündür.

Yerelliğin ihtiyaç ve olanakları ölçüsünde geliştirilebilecek bu tarz sayısız çalışmanın, tek başına bir dayanışma faaliyeti olmanın ötesinde, alternatif bir toplumsal yaşam düşüncesini de bilince çıkarılması imkânsız değildir.

Toplumsal değerler, dayanışma ve sol

Toplumsal değerler ve sol başlığı altında açılacak bir tartışmanın çok su kaldıracığının farkındayız. Öte yandan yerel faaliyetlerin ve dayanışma faaliyetlerinin önemine vurgu yapan yazının bu başlıktan imtina etmesinin pek *dürüstçe* olmayacağını *düşünüyoruz*.

Bir yanda sağ popülizmin sığ milliyetçi söylemlerle, hurafelerle, yalanlarla kurduğu dünyada yaşayan geniş yığınlar, diğer yandan eşitlik özgürlük idealleriyle mücadele eden, zayıf toplumsal ilişkiler içerisinde devrimi arayan sosyalistler! Hal buysa ya teoride ya da teorinin pratiğe uygulanmasında bir sorun var demektir.

Dünyayı ve içinde bulunduğumuz toplumsal yapıyı dönüştürmek istiyorsak öncelikle sorunlarımızı doğru teşhis etmek, doğru araçlarla birlikte doğru müdahale yöntemleri geliştirmek zorundayız. Sınıfsal bakış, tek tek her ülkede o ülkenin toplumsal yapısının iskeletini ortaya koyuyor olsa da, ancak her ülkenin tarihsel kültürel öğeleriyle birleştirildiğinde renkli ve tam bir görüntü elde edilebiliyor.

Bize gelirsek, kapitalist yapısının ötesinde ülkemiz hangi farklı özellikleri taşıyor, bu özellikler mücadeleye hangi farklı görevleri yüklüyor, üzerine düşünmek zorundayız.

Örneğin, Vedat Türkali, Güven romanında Sahir Hoca araçlığıyla bize şunları söyler:

“Çocukların odasında asılı duran Türkiye haritasına baktık yanıtını bulmuş gibi durup kaldı bir gün. Harita gösteriyordu işte! Trakya kadar batılı, Anadolu kadar doğuluyduk!”¹

1 Vedat Türkali, *Güven*, Birinci Cilt, 8. baskı, Gendaş Kültür, İstanbul, Kasım 2001, s. 195.

Türkali'nin coğrafi yapı üzerinden yaptığı bu benzetme, bir bakıma, Türkiye'deki sol ve sağ seçmen tabanındaki dağılımı da çağrıştırıyor sanki!

Devamında, "İtri'yi de dinleyeceksin, Bach'ı da. Marks'ı da bileceksin, Bedrettin'i de" derken sanki bize bir çözüm önermektedir Türkali.

Türkiye'de güçlü bir sosyalist hareket olmanın yolu, ancak Türkiye'li bir sosyalist devrim stratejisine sahip olmaktan geçiyor. Milli olmaktan değil, özneliğin nesnellikle diyalektik bir ilişki kurması gerektiğinden söz ediyoruz. Hem bu konuda, bugünlerdeki yaygın görüşün aksine, şansız olduğumuzu da düşünmüyoruz. İçinde yaşadığımız coğrafya, sağ siyasetin bütün gücüne rağmen tekleştirilmesi zor, bilince çıkarılmayı bekleyen tarihsel ve kültürel bir zenginliğin üzerine kurulu. Bunca yıldır iktidarın kutuplaştırıcı, nefret üreten diline ve bütün provokasyonlarına rağmen hala Aleviyle Sünni aynı apartmanda oturuyorsa, Kürtle Türk aynı semti paylaşıyorsa veya Haziran direnişinde olduğu gibi el ele başkaldırabiliyorsa, başka açıklaması yok, bundandır.

Abdülhamit'ten dindar lider modeli üretmeye çalışan, yazın alanında ancak iktidar beslemesi Necip Fazıl'a yaslanabilen, Vahabi kültürünü milli kültür diye yutturmaya çalışan iktidarın toplumu dönüştürmek konusunda daha zengin enstrümanlara sahip olduğu çok tartışmalıdır. Zaten öyle olsaydı, toplumsal yapıyı dönüştürmek için tepeden inme düzenlemeler bu kadar fazla gündemimizde olmazdı.

Toplumsal değerler ve sol arasındaki ilişkiye baktığımızda, sağın sıkça telaffuz ettiği gibi, sosyalistler Müslüman mahallesinde salyangoz mu satıyor gerçekten? Buradan başlayalım. Türkiye'deki toplumsal yapıyı yüzde doksan dokuz yekvücut bir yapı olarak kabul eden bu iddia hiçbir bilimsel veriye dayanmayan bir hurafeden başka bir şey değil. Milyonlarca Alevi'yi ve milyonlarca seküler Sünni'yi yok sayan bu sistemin kendi içerisinde belirli bir değerler bütününe yaslandığını söylemek ne kadar zorsa, dincilikle, hırsızlığın, tecavüzcülükle ahlaklılığın, cemaatçilikle darbencililiğin sık sık bir arada anıldığı bu dönemde tutarlı bir toplumsal değerler bütününden söz etmek o kadar zordur. Yozlaşma budur! Bu durumda karşı karşıya kaldığımız, zaman zaman çeliştirdiğimiz, aslında toplumsal değerler değil, siyasal egemenlik ilişkileri içerisinde yozlaştırılan toplumsal kesimlerdir. Yozlaşmanın kaynağında dinsel inançlar değil, bu inançlar üzerinde kurulan siyasal

hegemonya yatmaktadır. *Çözümün yolu* ise sağ siyasetin toplumsal ve kültürel değerler üzerindeki hegemonyasını sağlayan araçlarının incelikli bir politikayla etkisiz hale getirilmesinden geçiyor.

Dayanışma faaliyetleri bu noktada yozlaşmaya karşı önemli bir müdahale ve mücadele aracı olabilir. İlerici değerler çerçevesinde örgütlenen dayanışma faaliyetlerinin yeni bir kültürün, yeni bir kimliğin inşası yönünde sağlıklı bir zemin yaratması mümkündür. Sermaye düzeninin dinci gericilikle kol kola insan aklına ve emeğine yaptığı tüm saldırılara karşı, dayanışma faaliyetleriyle birlikte paylaşımın, eşitliğin, özgürlüğün öne çıkarılması sağlanabilir.

Kendiliğinden değil elbette!

Devrimci komünist öznenin rolü

Şüphesiz toplumsal dayanışma örgütlenmesi bir devrimci komünist öznenin (kısaca devrimci özne diyeceğiz) biricik görevi olmaz. Bugünkü koşullarda devrimci öznenin görevlerini üç başlık altında toplayabileceğimizi düşünüyoruz:

1. Devrimci öznenin mevcut koşullarda kendini yeniden inşası.
2. İlerici güçlerin birleşik mücadele zemininin inşası.
3. Dayanışma faaliyetleri temelinde toplumsal bağların inşası.

Bu üç başlığın bir taraftan birbiriyle koparılamaz bağlarla sahip olduğu ancak birbirini ikame edemeyeceği açıktır. Birbirini tamamlayan bu görevlerin kesişen alanlarını da gözeterek devrimci öznenin dayanışma ağları alanındaki görevlerine odaklanalım önce.

İlk olarak, devrimci öznenin dayanışma başlığında mümkün olan en geniş çevreyle birlikte ilk itkiyi yaratması gerekir. İkinci olarak, sürekliliğin sağlanması ve örnek çalışmaların ortaya konması için çaba harcanması gerekir. Devrimci özne olmadan dayanışma faaliyetlerinde süreklilik sağlanması zor olacaktır. Son olarak ise dayanışma faaliyetleri arasındaki bağların kurularak giderek ülke sathına yayılan büyük bir toplumsal ağı kurulması görevinden söz edebiliriz.

Bu üç aşamada farklı sorunlarla ve olanaklarla karşılaşılması muhtemeldir. Bazı deneyimler gösteriyor ki, bir yerellikte başlatılan yeni bir dayanışma faaliyeti hiç beklemediğimiz olanakları da beraberinde getirebiliyor ve daha ilk aşamada "Hazıranıcı" bir grup insanı etrafımızda buluşturabiliyor. İlk aşamada, doğru bir tarzla yaklaşıldığında beklenmedik bir ölçüğe sıçrama yapmak

mümkündür. Bu durumda, bir risk olarak, ilk kabuğunu kıran kadro toplamının temas ettiği ilk kesimlerle birlikte yeni bir kabuk oluşturma eğilimine girmesi ve kendisini sınırlaması bir risktir. Ancak asıl kavga ikinci aşamada, sürekliliktedir. Tanımlanmış sınırlı bir faaliyet alanında gericiliğin etki alanını sınırlayan, giderek geriletken süreklileşmiş bir faaliyetin sağlanabilmesi asıl başarıdır. Bunun için devrimci özne bir yandan özveri, çalışkanlık ve yaratıcılıkla dışına sürekli enerji verirken diğer yandan korkmadan kendi dışındaki en geniş kesimleri faaliyetin asli bileşeni yapmaya çalışarak dayanışma faaliyetlerindeki sürekliliğin garantisi olabilir. Kendi yerelliğinin sorunlarını bilen ve müdahale eden, çekim merkezi haline gelmiş bir dayanışma faaliyetinin, üçüncü aşama olarak, benzer çalışmalarla koordinasyon kurması ise nicel ve nitel olarak yeni bir aşamaya sıçrama yapması anlamına gelecektir.

Eğer bugün sol toplumsal yapıda belli alanlara sıkışmışsa öncelikle yapması gereken toplumsallaşmanın yollarını aramak, olmu-yorsa açmaktır. Toplumsal dayanışma faaliyetiyle yeni bir kimlik ve kültür kazanan bir mahallede birleşik siyasal mücadeleye alan açılması, direniş mevzileri yaratılması pekâlâ mümkün ve gereklidir.

Bu görevin yerine getirilmesi kuşkusuz alışkanlıklarımızın ötesinde farklı bir çalışma tarzını ve kadro tipini gerektiriyor. Kendisine kapalı bir doğrular kalesi kuran, insanları bu kalenin bayrağı altında toplanmaya davet eden dar anlayış yerine, içinde yaşadığı toplumsal formu değiştirme iradesiyle bütünlüklü olarak kavrayan farklı bir yaklaşıma ihtiyaç var. Böyle bir dönüşüm zordur ancak imkânsız değildir, pratik içerisinde, zamanla sağlanabilir. Marx'tan hareketle söylersek mücadele biçimindeki değişimler zaman içerisinde bilinci de belirleyecektir. Süreç içerisinde karşılaşacağımız muhtemel soru(n)lar ise sürecin sağlıklı işlediğinin kanıtı olarak kabul edilmelidir.

Bir yerelkte çalışma yürüten devrimci özne, dayanışma faaliyetleri, Haziran çalışması ve kendi örgütsel pratiği arasında nasıl bir ilişki kurulmalıdır; nerede dayanışma çalışması, nerede Haziran çalışması, nerede öz siyasal çalışmasını yapmalıdır; pratik olarak ayırım nasıl yapılmalıdır? Örneğin bu soru(n)lar gerçekleşse, bu gerçekliğin temelinde geleneksel yaklaşım ve alışkanlıklar yatmaktadır. Oysa devrimci özne, çevresini obsesiflik derecesinde belirleme çabasını göstermek yerine, doğru şekilde tanımlayabilir ve hedefleriyle ilişkilendirebilirse, bu tarz sorunları da rahatlıkla aşabilir.

Dayanışma faaliyetleriyle sınırlı bir ölçekte en geniş kesimlerin ilerici değerler etrafında buluşmaları ve dönüşmeleri hedefleniyorsa, Haziran çalışmasıyla faşizme karşı ortak bir cephe etrafında buluşulması öngörülüyorsa, devrimci özne de bu alanların ihtiyaçlarına göre kendi görev ve sorumluluklarına odaklanmalıdır. Devrimci özne özveriyle dayanışma faaliyetlerini besleyip geniş bir toplumsal hareket alanının oluşmasına çalışacak, bu alanda ilerici değerler etrafında örgütlü hareket bilinci serpilip gelişecek, bu bilinç birleşik toplumsal mücadeleyi ve bir motor güç olarak (yeni hamleler için) devrimci özneyi en ileri unsurlarıyla besleyecek! Sırayla değil, diyalektik olarak!

* * *

Dayanışma faaliyetlerini, Türkiye'de sosyalist hareketinin örgütsel gücünün zayıf ancak oynayabileceği rolün büyük olduğu bir momentte gündemimize alıyoruz. Süreci kazanmak, ülkeyi içerisine sokulduğu karanlıktan kurtarmak ve daha fazlası için toplumsallaşmaya; toplumsallaşmak için yerelliklerde belirli bir strateji doğrultusunda durmadan güç biriktirmeye ihtiyacımız var. Sonuna geldiğiniz bu yazının, bu stratejinin tartışılması ve geliştirilmesi için bir girizgah olmasını umuyoruz.

Kuvvetler tekleşirken bize düşenler

ÖZGÜR URFA

15 Temmuz gecesi başlayan darbe girişimi sonrasında ortaya atılan tezlerin, teorilerin ve varsayımların sayısı çok fazla. Bu yazıda, yaşanan gelişmelerin hem yakın geçmişle benzerlik ve farklılıklarını hem de gelecek hakkında sundukları çeşitli ipuçlarını değerlendirmeye çalışacağız.

Şu son dönemde yaşananların 2007 sonrası dönemde yaşananlarla çok fazla karşılaştırıldığını ve televizyon programlarında o dönemin mağdurlarının çok daha fazla yer aldığı bir kenara not ederek devam edelim. Darbe girişiminin bastırılması sonrasında başlayan operasyonlarda aralarında çok sayıda asker, hakim/savcı ve kamu görevlisinin bulunduğu yaklaşık 90.000 kişinin gözaltına alındığı, 60.000 kişinin tutuklandığı bir tabloda akıllara ilk önce Ergenekon, Balyoz ve diğer davaların/operasyonların gelmesi bir yanıyla doğaldır. Ülkenin içerisinde bulunduğu şartlardan ve aktörlerden bağımsız olarak düşünüldüğünde, gözaltı sayılarının fazlalığı, yoğun tutuklamaların yaşanması, darbe soruşturmasıyla başlayan operasyonların muhaliflere ve ilgisiz insanlara yönelerek cadı avına dönüşmesi, benzerlikler taşıyan faktörler olarak sıralanabilir.

Biraz geriye dönmek ve kısaca özetlemek gerekirse, 2007 Türkiye'sinde, AKP iktidarının geleceğe dair belirli bir programı, bu programı hayata geçirmek için ittifak kurduğu unsurlar ve emperyalizmden aldığı tam boy destek vardı. İktidarın sahip olduğu program elbette köşeleri belirli, siyasi, ideolojik, ekonomik anlamında bütünlüklü bir gelecek kurgusu değildi. AKP açısından öncelikli hedef 1923'te kurulan Cumhuriyetin gerek felsefesinin, gerekse yargı, üniversite, bürokrasi ve ordu gibi temel kurumlarının tasfiye edilmesiydi. Ergenekon, Balyoz ve diğer siyasi davaların temelinde de bu amaç vardı. Bugün yaşadığımız süreci o dönemden ayıran en büyük farkı da aslında bu eksen oluşturmakta. Siyasi iktidarın, 2007 yılı itibarıyla, belirli bir amaç doğrultusunda ittifak kurduğu unsurlarla (cemaat) tasfiye programını hayata geçirdiğini görüyoruz.

Bugün yaşanan süreçle geçmiş dönemin farkı, o dönemde belirlenen bir program çerçevesinde hareket edilirken, cemaatin merkezinde durduğu darbe girişiminin bastırılmasıyla başlayan süreçte siyasi iktidarın yanıt verme ve iktidarını koruma güdüsüyle hareket etmesi. Hali hazırdaki uygulamalar siyasi iktidarın net bir programının ve planının olmadığını, tersine günlük reflekslerle hareket ederek cemaat tehlikesini bertaraf etmeye odaklandığını gösteriyor.

15 Temmuz sonrasında ortaya atılan tezlerden birisi de AKP ve Erdoğan'ın aslında kendi programlarını hayata geçirmek için darbe girişimini "tiyatro" olarak tezgahladığı ve ortaya çıkan tablonun işlerini kolaylaştığı yönündeydi. Darbe girişiminin teatral bir düzmece olduğu iddiası son derece soyut ve komplocu; buna dair hiçbir sağlıklı ve siyasi veri de bulunmuyor. Darbe girişimi, cemaatin gerek içeriden gerekse dışarıdan destekli kalkışması, son derece gerçekçi ve kanlı bir denemeydi.

Bu kanlı denemenin öncesindeki bir yıl da içinden geçtiğimiz günleri pek aratmayan gelişmelerle doluydu. 7 Haziran seçimlerinde AKP'nin tek başına iktidar olamamasıyla başlayan süreçte, Suruç katliamı ile yeni bir konsept devreye sokulmuştu. Suruç katliamı sonrasında Ankara, İstanbul ve diğer yerlerde yaşanan canlı bomba saldırılarında yüzlerce yurttaş hayatını kaybetmiş ve yaralanmıştı. Bu süreç başka bir anlamda olmakla birlikte tüm yurttaşlar açısından bir çeşit olağanüstü haldi.

Her an her yerde patlayan ve patlaması muhtemel bombalarla ülke siyasetine yön verilmesi, sokakta yapılan siyasetin geriye çekilmek zorunda kalması, düzen siyasetinin restorasyon tercih ve yöneliminden ziyade kaos düzlemindeki tercihlerinin öne çıkmasının sonuçlarıydı. Sadece muhaliflere yönelik baskı ve zor kullanımının artması değil düzen içi güçlere yönelik müdahalelerin de bu çerçevede değerlendirilmesi gerekir. Darbe girişiminin hemen öncesine denk gelen MHP içerisindeki tartışma süreci, kurultay öncesi karşılıklı hamleler; yargıyı yeniden dizayn etmeye yönelik düzenlemeler; emniyet içerisindeki tasfiyeler, hem siyasi iktidarın hem emperyalizmin tercihlerinin bu yönde olduğunun güçlü birer göstergesi olarak okunabilir.

15 Temmuz sonrası

15 Temmuz gecesi İstanbul'da köprülerin askerlerce kapatılmasıyla kamuoyunun gündemine oturan darbe girişimi sabah saatlerinde bastırılarak engellendi. Askeri girişimin silahlı kısmının

bastırılmasıyla birlikte başlatılan soruşturma kapsamında birkaç gün içerisinde binlerce kişi anayasal düzeni yıkmaya çalışma ve FETÖ üyeliği suçlamalarıyla gözaltına alındı ve birçoğu tutuklandı.

Darbe girişiminin muhataplarına yönelik olarak başlatılan operasyonlar sırasında ortaya çıkan görüntüler ise darbe dönemlerindeki aratmayan türdendi. Gözaltında işkence ve kötü muameleye maruz kalmış, spor salonlarına doldurularak elleri arkadan kelepçeli yere çıplak olarak dizilmiş kişilerin görüntüleri 12 Eylül günlerindeki fotoğraflardan farksızdı. İlk günlerde ortaya çıkan bu görüntüler sonraki gelişmelerin habercisiydi.

Gözaltı ve tutuklamaların ardından ikinci büyük dalga kamuda açığa almalar, özel sektörde ise işten çıkartmalarla devam etti. 16 Temmuz sabahı 3.000'e yakın hakim/savcı, sonrasında kamuda yüz bine yakın memur önce açığa alındı sonra ihraç edildi ve özel sektörde binlerce kişi işten çıkartıldı.

Askeri darbe girişiminden birkaç sonra bu kadar kişinin anında tespit edilip yakalanması, tutuklanması ve görevlerinden uzaklaştırılması birçok soruyu da beraberinde getirdi. Çeşitli isim listelerinin bu süreç öncesinde hazırlanmış olmasından, bu isimlerin hangi delillerle ve kriterlerle hazırlandığına kadar pek çok konu tartışıldı. FETÖ örgütü soruşturmasında muhalif ve sol görüşlü kişilerin de listelere dahil edilerek tasfiye edilmesine varan birçok keyfi ve hukuksuz uygulama hayata geçirildi.

Olağanüstü Halde yasama ve yürütme

20 Temmuz akşamı yapılan MGK ve Bakanlar Kurulu toplantıları sonrasında 3 ay süreyle ülkenin tamamında geçerli olmak üzere OHAL ilan edilmesine karar verildi. OHAL daha sonra iki kez daha 3'er aylık sürelerle uzatıldı. Anayasanın 120. Maddesinde, "demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olaylarının kamu düzenini ciddi şekilde bozması" durumlarında Olağanüstü Hal ilan edilebileceği düzenlenmiştir.

OHAL kararının ilk olarak alındığı tarih olan 20 Temmuz'a kadar darbe girişimi fiilen engellenmiş, gerek darbeye fiilen katılanların gerekse FETÖ soruşturması kapsamında haklarında yakalama kararı çıkartılanların çok büyük kısmı yakalanmıştı. Buradan çıkarılacak ilk sonuç, OHAL ilanının esas amacının darbecileri yakalamak ve darbe tehdidini engellemek olmadığıdır. Bu durumda OHAL ilanıla amaçlanan neydi ve neler yapıldı kısmına bakmak gerekecek.

OHAL ilanıyla birlikte getirilebilecek yasaklara bakıldığında, darbenin olası sonuçlarından aşağı kalır yanının olmadığı görülmekte. Sokağa çıkmak, gazete/dergi/kitaplar, film ve oyunlar, toplantı ve gösteri yürüyüşleri, dernek faaliyetleri Bakanlar Kurulunun alacağı kararla OHAL süresince yasaklanabilmektedir. OHAL ilanının alameti farikası ise OHAL süresince Bakanlar Kurulunun ülkeyi Kanun Hükmünde Kararnamelerle (KHK) yönetebilmesidir.

AKP'nin ve Tayyip Erdoğan'ın, son dönemdeki başkanlık sevdasının öncesinde de, 14 yıllık iktidarları boyunca, parlamenter sistemi mümkün olduğunda bypass ettikleri, etkisizleştirmeye ve işlevsizleştirmeye çalıştıkları herkesin malumu. Bir yandan çoğunluğu elde tutmaları sayesinde her istediklerini yasalaştırırken, diğer yandan torba yasalarla, çeşitli KHK'larla, yasama organını fiilen yürütmenin içerisinde eritme eğilimini ve pratiğini ortaya koymuşlardı. Darbe girişimi sonrasında ilan edilen OHAL ile birlikte parlamento tamamen etkisizleştirilmiş oldu.

Aralık ayında meclis genel kurulunda görüşülmeye başlanan ve Ocak ayı içerisinde kabul edilen Anayasa değişikliği ile birlikte fiili başkanlık uygulamalarının anayasal güvenceye kavuşturulması ve resmileşmesi süreci de başlamış oldu. 7 aylık süreçteki OHAL ve KHK pratikleri, getirilmek istenen yeni rejimin kapsamını açıkça ortaya koyar nitelikte.

OHAL ilanı sonrasında çıkartılan Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) incelendiğinde de yürütme organı olan Bakanlar Kurulunun kendisini parlamentonun yerine koyduğu ortaya çıkmaktadır.

23 Temmuz tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan ilk kararnamelerle çeşitli haber ajansları, gazeteler, TV kanalları, radyolar, dergiler ve yayınevleri kapatıldı, çeşitli rütbelerden toplam 1673 askerın TSK ile ilişkileri kesildi. Her ne kadar bu kararlar belli grup ve kişileri ilgilendirmekte ise de gerek bu kararnamedeki gerekse sonraki KHK'lardaki diğer düzenlemeler toplumun tamamını ilgilendiren, temel hak ve özgürlükleri askıya alan niteliktedir.

Hakimlerin yetkilerinin birçoğunun savcılara devredilmesi, gözaltı süresinin 30 güne kadar uzatılabilmesi, gözaltındaki kişilerin avukatlarıyla görüşmesinin 5 gün boyunca engellenebilmesi, cezaevlerinde avukat görüşmelerinin görevliler eşliğinde yaptırılarak ayrıca sesli ve görüntülü kayıt altına alınması gibi 12 Eylül şartlarında dahi uygulanmayan sınırlamalar ve yasaklar hayatımıza girmiş oldu.

Bu kararnamelerde diğerleri kadar öne çıkmayan ancak son derece önemli olan düzenlemeler ise, Kanun Hükmünde Kararname kapsamında karar alan ve görevleri yerine getiren kişilerin bu görevleri kapsamında hukuki, idari, mali ve cezai sorumluluklarının olmaması ve yine KHK'lar kapsamında alınan kararlar ve yapılan işlemler nedeniyle açılan davalarda yürütmenin durdurulmasına karar verilememesi yönündeki düzenlemeleridir.

KHK kapsamında görevli kişilerin sorumluluğunun ortadan kaldırılması, gerek Anayasaya gerekse uluslararası bütün sözleşmelere açıkça aykırı olup, hukuken yok hükmündedir. Burada amaçlanan, OHAL süresince yapılacak hukuksuz işlemler ve işlenecek olası suçlar bakımından kamu görevlilerinin koruma altına alınmasıdır. Öncelikle, KHK düzenlemeleri, belirli dönemlere ve işlemlere özgü tedbirleri alma yetkisi ile sınırlı düzenlemeler olup, yasaları ve Anayasayı işlevsiz hale getirip ortadan kaldıramaz. Kamu görevlilerine cezasızlık koruması getiren bu düzenlemeyle Anayasa ve Türk Ceza Kanunu başta olmak üzere birçok yasal düzenleme açıkça ihlal edilmektedir. Kişilerin kanunlarla getirilen sorumluluk ve cezalardan Kanun Hükmünde Kararnamelerle kurtulması söz konusu olamaz. Kamu görevlilerinin bu dönemde işleyeceği suçlar bakımından cezai sorumlulukları da, diğer hukuka aykırı işlemleri dolayısıyla ortaya çıkacak hukuki, idari ve mali sorumlulukları da aynen devam edecektir.

KHK'lar kapsamında alınan kararlar ve yapılan işlemler nedeniyle açılan davalarda yürütmenin durdurulmasına karar verilemeyeceği düzenlemesi de hem OHAL kanununa hem de hukuka aykırıdır. Yürütmenin işlemlerinin yargı denetimi dışına çıkartılması hiçbir hukuk düzeninde kabul edilemez niteliktedir. Siyasi iktidarın keyfi ve hukuksuz işlemlerinin denetlenmesi olanağının KHK ile ortadan kaldırılması, yargının yok sayılması anlamına gelip, tamamen bir dikta rejimi uygulamasıdır. OHAL kanununda eskiden yer alan bu düzenlemenin, Anayasa Mahkemesince 1991 yılında Anayasaya aykırı bulunarak iptal edilmiş olup, 25 yıl sonra KHK ile yeniden uygulamaya sokulması, AKP'nin 12 Eylül'ün çocuğu olduğunun en somut örneklerinden.

Bir diğer önemli gelişme de OHAL süresince Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) askıya alınması oldu. Hükümet sözcüleri, darbe girişimi gerekçesiyle AİHS'nin askıya alınacağını açıklayarak, bu süre zarfında yapılacak işlemler açısından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) yolunun kapandığını ileri sürüyorlar.

Ülkedeki keyfilik ve hukuksuzluklar nedeniyle AİHM nezdinde en çok hak ihlali yapılan ikinci ülke olarak kayıtlara geçmemiz bir yana, OHAL süresince yapılacak hukuksuzlukların tescillenmesini engellemek amacıyla böyle bir tercihte bulunulmuştur. Her ne kadar sözleşmede taraf ülkelere askıya alma hakkı tanınmış ise de somut durumda askeri darbe girişimi bastırılıp, on binlerce kişi tutuklandıktan sonra böylesi bir tedbirin hiçbir izahı bulunmamaktadır. Darbe tehlikesi bertaraf edilip, durum kontrol altına alındıktan sonra AİHS'nin askıya alınması OHAL süresince keyfilik ve hukuksuzlukların süreceğinin itirafı niteliğindedir. Kaldı ki AİHS askıya alınsa dahi yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı, kölelik yasağı ve kanunsuz suç olamayacağı gibi hakların ihlal edilemeyeceği açık olarak düzenlenmiştir.

Olağanüstü Halden önce yargı

AKP'nin 14 yıllık iktidar sürecinde yargıyla ilişkisini üç ana döneme ayırarak incelemek mümkün. Birinci dönem 2002-2007 yılları ve ilk iktidar dönemi olarak tasnif edilebilir. Bu süreçte yaptığı iki esaslı şey, her siyasi iktidarın yaptığı gibi kendi kadrolarını yerleştirmek ve verili kadrolar üzerinde gerek ittifaklarla gerekse baskı kurmak suretiyle etki arttırmaktı. Bu dönemdeki iktidar-yargı ilişkilerinin, gelecek dönemlere yönelik hazırlık süreci olduğu görülüyor.

İkinci dönemi 2007-2014 yılları olarak tasnif edebiliriz. AKP iktidarının, 1923 Cumhuriyetini tasfiyede somut olarak gaza basması 2007 yılında, Ergenekon, Balyoz ve türevi olan davalarla gerçekleşmiştir. Yargıda, hem kadrolaşmanın belli bir olgunluğa erişmesi hem de bugün "hesaplaşılan" cemaatle kurulan ittifakla birlikte düğmeye basılmıştır. Çok farklı kurumları hedef alan operasyonlarla birlikte binlerce kişi gözaltına alınarak tutuklanmış, yıllarca sürecek torba davalar dönemine girilmiştir. Bu dönemde siyasi iktidarın tasfiye operasyonlarının tamamı yargı eliyle yürütülmeye başlanmış, yargı bağımsızlığı sağlanmak bir yana, yargı erki AKP'nin hukuk komisyonu gibi işlev görmeye başlamıştır. Bu süreçte yandaş basın veya iktidar mensupları kişileri hedef gösteriyor, emniyet operasyonu ile kişiler derdest ediliyor ve tutuklama kararlarıyla kişiler yıllarca Silivri'de hapsediliyordu.

2007 yılında başlayan ve Ergenekon süreci olarak kodlanan dönemde operasyonların hedefinde ulusalcı/Kemalistlerin yanı sıra, eli kanlı katillerin ve çetecilerin ve çeşitli muhaliflerin doludur olduğu bir torba bulunuyordu. Bu süreçte yaşanan hukuksuzluklar, yaratılan deliller, mahkeme kararlarının TV kanallarından

öğrenilmesi vb. uygulamalar, sonraki davalarda yaşanacakların habercisi niteliğindedir.

2009 yılında geldiğinde ise Ergenekon sürecinde ulusalcılara uygulanan pratik bu kez KCK operasyonlarıyla Kürt siyasi hareketine uygulanmaya başladı. Binlerce siyasetçi örgüt üyeliği suçlamasıyla gözaltına alınarak tutuklanmaya başladı. Ergenekon sürecinde torba dava pratiğini edinen yargı, deneyimlerini bu sefer farklı bir toplumsallığı etkisizleştirmek için yeniden ortaya koydu.

2010 yılı ise hem ülke siyasi tarihi hem de yargı mekanizması açısından dönüm noktalarından biri oldu. 12 Eylül 2010'daki Anayasa değişikliği, yani sözde "12 Eylül'le hesaplaşma" hamlesiyle yargı alanında birçok yapısal değişiklik tamamlanmış oldu. Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay üye seçim sistemi ve Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu'nun (HSYK) yapısı, üye seçim sistemi ve karar alma süreçleri tamamen değiştirildi.

Fethullah Gülen'in "gerekirse ölüleri diriltip oy kullandırın" dediği referandum sonrasında cemaatin yargı içerisindeki etkinliği arttı. Yüksek yargıdaki kritik noktalarda önemli görevlere atanan cemaat kadroları, 2007-2010 arası operasyonel faaliyetleri sebebiyle siyasi iktidar tarafından ödüllendirildi.

2013 yılı sonunda yargıdaki AKP-cemaat ittifakının 17/25 Aralık süreciyle birlikte çatlama, yargı içerisinde yeni bir mücadele döneminin başlangıcı oldu. Bu mücadelenin en somut örneği ise 2014 yılı Ekim ayı içerisinde yapılan HSYK seçimleri oldu. Seçimlere 3 farklı liste giriyordu. Birinci liste, içerisinde AKP'lilerin, MHP'lilerin ve çeşitli sosyal demokratların yer aldığı Yargıda Birlik Platformu (YBP) listesi, ikinci liste cemaatin desteklediği adaylardan oluşan liste, üçüncü liste ise ilerici ve solcu adayların yer aldığı YARSAV ile Yargıçlar Sendikası'nın ortak listesiydi. Seçimlerde kullanılan 14.000 oyun 6.500 civarı AKP'nin desteklediği listeye, 5.500'ü oy cemaat adaylarına, 2.000 civarı ise YARSAV-Yargıçlar Sendikası ortak listesine verildi.

Bu sonuçlara göre HSYK'nın seçimlerle belirlenen 10 üyesinden 8'i AKP-MHP ittifakının, 2'si ise cemaatin adayları olmuştu. AKP'nin 12 yıllık iktidar olanaklarına, kurduğu/desteklediği geniş ittifak listesine rağmen seçimi büyük sayılmayacak bir oy farkıyla kazanmış olması ve cemaatin ilk kez bağımsız ve açık olarak girdiği seçimlerde aldığı 5.500 blok oy en az seçimin sonuçları kadar önemliydi. Bu seçimle birlikte yargı içerisindeki güç dengeleri ilk kez gözle görülecek açıklıkta ortaya çıkmış oldu.

2014 HSYK seçimlerinden 15 Temmuz darbe girişimine kadar olan dönemi, AKP'nin cemaatçi yargı mensuplarını kritik noktalardan alarak pasif görevlere sürgün ettiği bir dönem olarak özetlemek mümkün. Cemaatçi hakim/savcıların anayasal güvenceleri nedeniyle meslekten atılmalarının mümkün olmaması sebebiyle siyasi iktidarın temel stratejisi bu kadroları pasifize etmek yönünde oldu. Cemaat kadrolarının özellikle yüksek yargıda (Yargıtay ve Danıştay) sayıca fazla ve etkin olması nedeniyle bir başka adım daha atılmıştı. AKP'nin yüksek yargıda değişiklik öngören bir kanun tasarısı Temmuz 2016'da meclis komisyonundan geçmişti ve genel kurula gelmesi bekleniyordu.

Olağanüstü Halden sonra yargı

Darbe girişiminin bastırılmasından iki gün sonra 2.300 ve bugüne kadar toplamda 4.000 civarında hakim/savcı görevden ihraç edilerek gözaltına alındı ve birçoğu FETÖ üyeliği suçlamasıyla tutuklandı. Darbenin bastırılmasıyla birlikte, cemaatle süren kavgada iktidarın arayıp da bulamadığı bir durum ortaya çıkmıştı.

Yargı içerisindeki cemaat örgütlenmesi zannedildiği gibi çok gizli ve bilinmeyen bir durum değildi. Özellikle 2014 HSYK seçim süreciyle birlikte yargı içerisinde herkes kendi pozisyonu net şekilde ortaya koymuştu, herkes kimin ne olduğunu net olarak biliyor ve buna uygun davranıyordu. Darbe girişimi sonrasında TV programlarında TSK içerisindeki örgütlenmenin gizliliğinin ve bilinmemesinin anlatılmasına karşılık yargı içerisindeki örgütlenmenin çokça tartışılmama sebeplerinden birisi de herkesin malumu oluşudur.

Darbe girişimi sonrasında görevden uzaklaştırılıp gözaltına alınan hakim/savcılara yöneltilen suçlama darbe girişimi değil FETÖ üyeliği oldu. Soruşturma dosyalarında bulunan tek delil ise HSYK tarafından hazırlanmış bir isim listesi. Binlerce cemaat mensubu hakim/savcının yıllardır görev yaptıklarının ortada olmasına karşın, sadece hazırlanan bir isim listesiyle binlerce yargı mensubunun gözaltına alınması darbe dönemlerinde dahi görülmemiş bir uygulamadır. Masumiyet ilkesinin açıkça ihlali anlamına gelen bu durum sadece o kişileri değil tüm yurttaşları ilgilendiren sonuçlar doğurmaktadır. Dün ulusalcıları/Kürt siyasetçilerini hedef alan keyfi ve hukuksuz uygulamalar, bugün o uygulamaları hayata geçirmiş olan cemaatin mensubu olduğu ileri sürülen kişileri hedef almakta.

Yargıya yönelik operasyonlardaki en keyfi müdahale ise Yargıçlar ve Savcılar Birliği'nin (YARSAV) kapatılması oldu. Yıllardır yargı içerisinde hem siyasi iktidarın müdahalelerine hem de cemaat faaliyetlerine karşı mücadele eden bir örgüt olan YARSAV'ın darbe girişimi gerekçe gösterilerek kapatılması siyasi iktidarın tek amacının cemaatle hesaplaşma olmadığına en somut örneği. Yargıdaki cemaatçi unsurları temizlemek için yola çıktığını iddia eden siyasi iktidarın daha ilk kararnameyle herkesin solcu-ilerici kimliğiyle tanıdığı bir kurumu FETÖ suçlamasıyla kapatması, darbe torbasının genişleyeceğinin ipucunu vermiş oldu.

Siyasi iktidarın yargıdaki tasfiye süreci kısa zamanda tamamlanmış olacak. Hükümet yetkililerin açıklamalarına göre meslekten çıkartılanların yerine 5.000 civarında yeni hakim/savcı alımı yapılacaktır. İlk bakışta yargıdaki cemaatin sayısal etkinliğinin ciddi oranda azalmasıyla birlikte daha homojen ve siyasi iktidarın kontrolünde bir yapının oluşacağı düşünülebilir olsa bile, bunun o kadar kolay olmadığı kısa sürede ortaya çıkacaktır. Şöyle ki, AKP'nin hali hazırdaki gücüne rağmen, elinde ilk atamada görev yapabilecek binlerce hakim/savcı olabilecek kadrosu bulunmuyor. Gerek yeni mezunlar arasında gerekse avukatlar arasında bu sayılara erişmesi mümkün değil. Bu somut gerçeklik önümüzdeki süreçte yargı içerisinde yeni ittifakların kurulacağı, pazarlıkların yapılacağı ve kriz yaşanma olasılığının süreceği anlamına geliyor.

2014 yılı HSYK seçimlerinde "cemaate karşı mücadele" için kurulan, AKP ile MHP'nin yanı sıra sosyal demokratların bir bölümünün desteklediği Yargıda Birlik Platformu (YBP), cemaatçilerin tasfiyesiyle birlikte %60'lık bir ağırlığa ulaşmış durumda. Genel anlamda cemaat karşıtlığı üzerinden bir arada hareket eden bu toplamın, cemaat tehlikesinin ortadan kalkması ve 5.000 yeni hakim/savcı alımıyla birlikte yeni güç dengelerinin oluşması sonrasında nasıl hareket edeceği belirsiz. Yeni güçler dengesinin oluşmasından sonra belirli bir mutabakatla yol alınması ihtimal dahilinde olmakla birlikte, Türkiye'deki düzen içi güçlerin ittifaklarının çıkar ve güç zemininde kurulması sebebiyle böylesi bir mutabakatın uzun olma ihtimali oldukça düşük.

Cemaatin tasfiyesi ve YARSAV'ın kapatılması sonrasında yargıda siyasi iktidarın ittifakı olan YBP dışında kalan tek özne ise Yargıçlar Sendikası. Bugüne kadar siyasi iktidar ve cemaatin dışında YARSAV ile birlikte bağımsız ve sol ilkeler çerçevesinde mücadele eden Yargıçlar Sendikası'na önümüzdeki dönemde hem

büyük görevler düşüyor hem de olası kriz başlıkları yargı içerisindeki adalet, eşitlik ve özgürlükten yana olan hakim/savcılarının etkisinin artması ve güçlenmesi için çeşitli olanakları da içinde barındırıyor.

Sonuç yerine

Darbe girişiminin üzerinden geçen 7 aylık süreçte yaşanan gelişmeler, eğilimler ve söylemler bir arada düşünüldüğünde siyasi iktidarın yönelimlerine dair ancak ipuçlarını görebiliyoruz. AKP ve Erdoğan rejimi, her ne kadar 14 yıldır tek başına iktidar olarak ülkeyi yönetiyor ise de her dönem belirli başlıklarda kendisi dışındaki çeşitli siyasi öznelerin desteğini alarak siyaset yapan bir yapı.

AKP'nin Ergenekon ve KCK operasyonlarında cemaatle, çözüm sürecinde Kürt siyasi hareketiyle, 2010 Referandumu sürecinde liberallerle, cemaate karşı bazı ulusalcı öznelerin desteğiyle politika yaptığı herkesçe bilinen bir gerçek. Siyasi iktidarın, 15 Temmuz sonrası dönem için de benzer politik desteğe ihtiyacı olduğu ve bunun işaretlerinin bulunduğu açıkça görülüyor. Cemaat mağduru Balyoz davasındaki askerlerden, Barolar Birliği Başkanı Metin Feyzioğlu'na kadar bir toplam da bu okumayı yaparak siyasi iktidarla ilişkilenebilir durumda. Anayasa değişikliği sürecinde Devlet Bahçeli merkezli MHP yönetiminin desteğini de bu çerçevede değerlendirmekte sakınca bulunmuyor.

AKP ve sarayın, darbe girişimi sonrasındaki temel hareket noktasının 2014'ten beri kavgalı olduğu cemaati tamamen tasfiye etmek olduğu tartışmasız. Siyasi iktidarın buraya odaklı bir siyasi çizgiyi benimsemesi, bu süreçte muhaliflere yönelik baskının dönemsel olarak da olsa azalmayacağını kısa sürede göstermiştir. Yargıda ve kamuda birçok muhalif ismin görevden uzaklaştırılması, Aralarında HDP eş genel başkanlarının da bulunduğu birçok milletvekili, belediye başkanı ve parti yöneticisinin tutuklanması, gazetelerin kapatılması, sosyal medya paylaşımları sebebiyle insanların tutuklanması, basın açıklamalarının ve etkinliklerin yasaklanması, "cemaate karşı mücadelenin" iktidarla uzlaşmayan her kesime uzandığının kanıtları niteliğinde.

Darbe girişimi sonrasında yaşananlar siyasi iktidarın planlı ve programlı bir siyasi projeyi hayata geçirmesine neden oldu, şeklindeki yorumların ise yüzeysel ve fazlasıyla akıl atfedici olduğunu söylemek mümkün. Her ne kadar kapsamlı ve yaygın bir siyasi ve hukuki tasfiye operasyonu yürütülüyor ise de süreç detaylıca

incelendiğinde hareket tarzının daha çok refleksif olduğu ve gündelik hamlelerin yapıldığı (TSK kısmı ayrı tutulmak kaydıyla), orta vadeli bir plan ya da programa sahip olunmadığı açıkça görünüyor. Anayasa değişikliğiyle başkanlık rejiminin getirilmek istemesi ilk bakışta buradaki tespitle çelişkili görünse de, istenen değişikliğin orta vadeli bir kurgunun değil, günü kurtarmanın ve olası kriz başlıklarını ötelemenin bir aracı olarak işlev görme ihtimalini de göz ardı etmemek gerekir.

7 aylık sürede yapılan atamaların bazılarının geri alınması, darbe sonrasında çeşitli kademelerde görevlendirilenlerin sonradan gözaltına alınmaları, muhalif veya müttefik unsurların tepkileri uyarınca çeşitli başlıklarda geri adımların atılması siyasi iktidarın elinde net bir hareket planının olmadığını ortaya koyuyor. Bu belirsizlik ve kaos halinin önümüzdeki süreçte de ulusal ve uluslararası ölçekteki gelişmelerle birlikte süreklileşmesi ihtimali önemsiz sayılmamalıdır. Kriz başlıklarının süreklilik kazanması, yeni dönemde kurulması muhtemel ittifakların doğuracağı yeni siyasi kriz başlıkları ve ekonomik kırılmanın sürüyor oluşu solun mücadelesi açısından çeşitli olanakları da içinde barındırıyor.

Geleceğe dair bunca kriz olasılığına değindikten sonra, solun edilgen kalmayacağı, korumacı değil mücadeleci bir siyasi hattın tarifi ve bunun araçlarının yaratılması hakkında tartışmak ve bunları hayata geçirmek asıl işimiz olmalı.

Düzen içi tüm siyasi öznelerin arayış ve yeni ilişkilenecekleri içerisinde olduğu bir dönemde, solun hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam etmesi mümkün değil. Burada kastedilen yepyeni şeyler yapmak veya bulmak değil, aslında uzunca zamandır söylenen şeyleri hayata geçirme noktasında somut adımlara ve cesur olma-ya ihtiyaç olduğudur.

Darbe-dikta geriliminde sokaklarda cemaatçilerin sürdüğü tankların ve karşısındaki şeriatçı yobazların olduğu bir nesnellikte gelişmeleri sadece internetten takip eden, elinden bir şey gelmez halde evde oturmak zorunda kalan sosyalist solun bu ülkede bir tarihsel olaya daha hazırlıksız yakalanma lüksü kalmamıştır. Buradaki mesele 15 Temmuz gecesi ne yapılabildiği meselesi değil, o geceye kadar güç biriktirememiş olan sosyalist solun bir şey yapma gücü olmadığı için yapamaması olup sorunumuz özetle yine hazırlıksız yakalanmış olmamızdır.

Sosyalistlerin önümüzdeki dönemde yapması gereken şey, çeşitli dönemlerde geliştirilen cephe, ortak mücadele zemini ve benzeri

araçlar hakkında, siyasi mücadele başlıklarını, kriz olasılıklarını ve olanakları bir arada değerlendiren bir yaklaşımla somut ve net önerilerin oluşturulmasıdır. Olağan zamanlarda sürekli sol içi dengeleri, kriz dönemlerinde ise dar grup çıkarlarını korumayı gözeten yaklaşımlarla mesafe açarak ve buraya doğru çekilme tehlikesini hep göz önünde bulundurarak bir mücadele hattının örülmesi zorunluluğu kendisini açıkça ortaya koymaktadır.

Referandum süreci, bir süredir geri çekilmiş olan kesimlerin yeniden somut bir mücadeleye girmesi için çeşitli olanakları içinde barındırıyor. Bu dönemin pozitif değerlendirilmesi referandum sonrası dönem için güç biriktirilmesi anlamında da önem taşıyor. Referandumda “evet” çıkması yasama-yürütme-yargı güçlerinin tekleşeceği bir dikta rejiminin resmileşmesi sonucunu doğuracak. “Hayır” çıkması halinde ise ciddi siyasi krizlerin ve hatta çeşitli kırılmaların yaşanması ihtimali de düşünüldüğünde, bugün bir yandan “hayır”ı örgütlerken diğer yandan 16 Nisan sonrası dönem için kafa yorulması gerekiyor. Siyasi iktidarın 7 Haziran seçimlerindeki yenilgisinden sonra yaşananlar ortadayken olası bir “hayır” sonucunda da benzer süreçlerin yaşanması kuvvetle muhtemel.

Ülke nesneliliği bir kez daha hem krizlerin hem de mücadelenin azalmaksızın süreceğine dair kuvvetli işaretler vermeye devam ediyor. Bir yandan saray rejimi ülkemizi uçuruma doğru sürüklemeye devam ederken, diğer yanda toplumsal muhalefet dönemsel duraksamalar yaşasa da teslim alınmıyor. Toplumsal muhalefet, sosyalist solun önemli anlarda yapacağı cesur ve doğru hamlelerle toparlanabiliyor ancak bunun sürekliliği sağlanamıyor. Sosyalistlerin kafa yorması gereken, bu mücadelenin sürekliliğini sağlayabilecek araçların yaratılması veya var olan araçların/yapıların bu çerçevede yeniden yapılanmasının sağlanması olmalıdır.

AKP'nin tarihsel misyonu: İslâmcı burjuvazinin zaferi mi, rejim değişikliği mi?

DENİZ ALİ GÜR

Yordam Kitap, 2014 Mart'ında Neşecan Balkan, Erol Balkan ve Ahmet Öncü'nün editörlüğünde önemli bir derleme yayımladı: *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP*.¹ Burak Gürel, Kurtar Tanyılmaz ve Sungur Savran gibi Türkiye'de Marksizmin belirli bir ekolünü temsil ettikleri bilinen yazarların da katkı koyduğu bu derlemenin eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerekiyor.

AKP'li yıllarda demokratikleşme, sivilleşme, muhafazakâr demokratik devrim (ne demekse!) vs. arayan unsurları bir kenara bırakırsak, Türkiyeli sosyalistler arasında AKP Türkiye'sine dair iki çerçeve öne çıkmaktadır. İlk çerçeveye göre, son yıllarda Türkiye'de tanık olduğumuz dönüşüm, temel olarak "sınıf içi çatışma"² ortamında burjuvazinin İslâmcı kanadının zaferidir. AKP'yi temel olarak İslâmcı burjuvazinin temsilcisi olarak gören bu yaklaşım, İslâmcı ve laik burjuvazi arasındaki çelişkinin uzlaşmaz bir çelişki olmadığına hemfikir olmakla birlikte, TÜSİAD'ın merkezinde durduğu laik burjuvazi, TSK, CHP ve Doğan Medya Grubu'nun başını çektiği laik basının oluşturduğu ittifakı, İslâmcı hegemonya projesi karşısındaki laik-Kemalist blok olarak görmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'de gerçekleşen dönüşüm, burjuvazinin iç savaşının ürünü olup iç savaşın tarafları da laik ve İslâmcı sermaye gruplarıdır. Savran, burjuvazinin iç savaşını reddetmenin, AKP karşıtlığı adına iki burjuva fraksiyonundan birinin destekçiliği anlamına geldiğini savunmaktadır.³

Bizim de taşıyıcıları arasında yer aldığımız ikinci çerçeveye göre ise AKP iktidarı, İslâmî sermayeyi ayrıcalıklı bir konumda görmeye gelmekle birlikte, salt ilgili sermaye fraksiyonunun değil, Türkiye burjuvazisinin bütününün temsilcisidir. Dolayısıyla sürecin temel

1 Neşecan Balkan, Erol Balkan, Ahmet Öncü (ed.), *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP*, Yordam Kitap, İstanbul, 2014.

2 Sungur Savran, "İslamcılık, AKP, Burjuvazinin İç Savaşı", *a.g.y.*, s. 53-141, s. 54.

3 *A.g.y.*, s. 116.

karakteri, İslâmî sermayeye tanınan ayrıcalıklar değil, neoliberalizmin daha etkin bir biçimde yerleştirilmesi yoluyla burjuvazinin bütününe emekçi sınıflar karşısında daha avantajlı bir konuma yükseltilmesi ve 1923 Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinin terkidir. Bu yaklaşıma göre AKP iktidarı, ekonomik yapıyı “verili ideolojik-siyasal yönelimleri belirli dozlarda harmanlayan bir “*üstyapıyla*” bütünlüştürmeye koyulmuştur.”⁴ AKP'nin ekonomik yapıyı buluşturduğu üstyapıda 1923'te kurulan Cumhuriyet temel referans olmaktan çıkarılmış, dolayısıyla Türkiye sermayesi Türkiye üzerindeki egemenlik hakkından vazgeçerek uluslararası sermayenin içinde erimeyi tercih etmiş, özelleştirme ve piyasalaştırma yoluyla sosyal devlet ve göreceli ekonomik bağımsızlık ortadan kaldırılmış, “Yurtta sulh, cihanda sulh” sözünde karşılık bulan görece barışçıl dış politika yerine Yeni Osmanlılık adı altında bölgesel liderlik misyonuna soyunan ve ateşle oynamaktan kaçınmayan bir dış politika benimsemiş, laiklik fiilen rafa kaldırılarak dinselleşme devletin temel politikası haline getirilmiştir. Bu yaklaşım, özet olarak Türkiye'deki dönüşümün “iktidarın el değiştirmesi” değil, rejim değişikliği olarak tanımlanması gerektiğini savunmaktadır.⁵

Bu noktada Fatih Yaşlı'nın siyasal rejim tanımı, tartışmanın geri kalanı açısından önem taşımaktadır:

“Bir siyasal rejim, egemenliğin kaynağının ne olduğuna, egemenliğin kim tarafından ve nasıl kullanıldığına, erkin devlet aygıtı içerisinde nasıl dağıtıldığına, devletle yurttaş arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğuna dair bütünlüklü bir yapıya işaret eder. Bununla birlikte her siyasal rejimin bir devlet, toplum, egemenlik ve yurttaş tasavvuru vardır ve bu tasavvuru rejimin kurucu paradigması, kurucu felsefesi belirler.”⁶

Bu tanım, rejim kavramının kapsamının sınırlarına işaret etmektedir. Bu vurgu önemlidir, zira rejim değişikliği tespitimiz sermaye egemenliğinin ortadan kalkmadığı gerekçesiyle geçersiz sayılabilmektedir. Oysa düzen ve rejim kavramları, farklı olgulara işaret

4 Metin Çulhaoğlu, “AKP'nin Yürüdüğü Yer: Bir Model ve Açıklama Denemesi”, Çağdaş Sümer, Fatih Yaşlı (ed.), *Hegemonyadan Diktatoryaya AKP ve Liberal-Muhafazakar İttifak*, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010, s. 225-235, s. 231.

5 Fatih Yaşlı, *AKP ve Yeni Rejim*, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012, s. 13-24.

6 Fatih Yaşlı, “Aile, Devlet, Özel Mülkiyet: ‘Tape’lerin Aynasında Yeni Rejim”, *Sol Portal*, 19 Mart 2014, <https://goo.gl/NMZpOz> (erişim tarihi: 1 Eylül 2014).

ederler. Düzen kavramı hangi toplumsal sınıfın iktidarda olduğuyla, rejim ise egemenliğin nasıl tanımlandığıyla ilgilidir.

Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP başlıklı derleme, yukarıda da belirttiğimiz gibi, ilk çerçeveye yaslanmaktadır ve bu nedenle eleştirilmelidir. Bu çalışmada üç tema öne çıkmaktadır:

1. Burjuvazinin iç savaşı;
2. Alternatif kalkınma modeli;
3. Laik-İslâmci medya kategorizasyonu.

Burjuvazinin iç savaşı: İslâmcılık devlete rağmen mi yükseldi?

Bu tema, Savran tarafından belirgin bir biçimde işlenmektedir. Cumhuriyet'in Batıcı bir modernleşmeye dayanan bir uygarlık transplantasyonu olduğunu ve kısmen tutan bu transplantasyonun İç Anadolu ve Kürt illerinde kabul görmediğini isabetli bir biçimde ortaya koyan Savran, sonrasında ise İslâmcılığın yükselişindeki ana etkenin sınıf içi çatışma olduğunu savunmaktadır. Savran, işçi sınıfını ve gençliği kontrol etme yönündeki olanaklarının yanı sıra yayılmacı eğilimlerinin Türkiye kapitalizmi için vaatkâr olduğunu teslim etmekle birlikte, İslâmci hareketin yükselişinin temelde devlete rağmen gerçekleştiğini ve halk ile devletin gözünde ancak zamanla meşrulaşabildiğini ileri sürmektedir.⁷

Savran'ın İslâmcılığın yükselişine ilişkin görüşleri tartışmalıdır. 12 Eylül'de yönetime el koyan TSK, Türk milliyetçiliğinin İslâmî simgelerle tahkim edilmesini içeren Türk-İslâm sentezini resmi politika haline getirmiş ve "aile, cami, kışla" sacayaklarına dayanan bir *state-controlled Islamization from above* (devlet kontrolünde tepeden inme İslâmlaştırma) politikası izlemiştir. Angel Rabasa ve F. Stephen Larrabee, bu durumu "İronik biçimde ordu, Türkiye'de siyasal İslâm'ın güçlenmesine katkıda bulundu" şeklinde yorumlamaktadırlar.⁸ Nitekim Yaşlı, seküler milliyetçiliğin komünizmle mücadelede yeterli olmadığını gören devletin 1970'li yıllarda laiklikten taviz verme yoluna gittiğini ve Aydınlar Ocağı çatısı altındaki milliyetçi-muhafazakâr entelektüellerin başta Atatürk Kültür, Dil

7 Sungur Savran, *a.g.y.*, s. 54-72.

8 Angel Rabasa ve F. Stephen Larrabee, *The Rise of Political Islam in Turkey* [Türkiye'de Siyasal İslâm'ın Yükselişi], RAND, Pittsburgh, 2008, s. 37. 12 Eylül rejiminin dinselleştirme politikası ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Orhan Gökdemir, *Öteki İslâm, Destek Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 23-83.*

ve Tarih Kurumu ve üniversiteler olmak üzere bürokrasinin kritik noktalarına yerleştirildiği 12 Eylül rejimi altında “sağ entelijansiyanın devletleştiğini” belirtmektedir.⁹

İslâmcılığın yükselişini “devlete rağmen” sayma yanlışı, çalışmanın editörleri tarafından da paylaşılmaktadır. Nitekim Erol Balkan ve Ahmet Öncü, 12 Eylül rejimini “ordunun gözetimi altında olmak kaydıyla, laik burjuvazinin denetimi” olarak değerlendirmekte ve İslâmî sermayenin yükselişini de “egemen sermaye birikim tarzının (...) neoliberalizme evrilmesinin beklenmedik bir sonucu” olarak yorumlamaktadırlar.¹⁰ Oysa dönemin Genelkurmay Başkanlığı ATASE (Askeri Tarih ve Stratejik Etüd) Başkanı Tümgeneral Mahmut Boğuşlu'nun 1985 yılında *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi'*ne yazdığı “Türkiye’de Laiklik ve İrtica Üzerinde Psikolojik Harekat” başlıklı yazı, darbenin dinselleşmeye bakışı hakkında tüm soru işaretlerini ortadan kaldıracak niteliktedir:

“Din adamı tipinde değişikliğe gidilmeli, her türlü meslekten, hakimden, savcıdan, avukattan, lise öğretmeninden, doktordan, gemi kaptanından yeni din adamları yetiştirilmelidir. Bu arada sayıları son yıllarda artan imam-hatip okulları reorganize edilmeli, bu okullara endüstriyel, ticari, turistik vesaire hüviyetler de kazandırılmalıdır.”¹¹

Demek ki, İslâmî sermayenin yükselişi de, İslâmî orta sınıfın yaygınlık kazanması da, neoliberalizmin beklenmedik sonuçları olarak değil, bir devlet projesi olarak ortaya çıkmışlardır.

Türkiye burjuvazisinin İslâmî ve seküler unsurlarının ayrımına ve mücadelesine yapılan vurgu büsbütün anlamsız değildir. Tanyılmaz'ın Koç Holding Yönetim Kurulu üyesi Ali Koç'a referansla aktardığı “TÜSİAD olarak etkimizi kaybediyoruz. Gerektiğinde yumruğumuzu masaya vurmamız lazım” sözleri ve MÜSİAD, TUSKON ve ASKON gibi İslâmî sermaye örgütlerinin büyümesine dair aktardığı veriler¹² ya da Özgür Öztürk'ün aktardığı 10 kadar MÜSİAD

9 Fatih Yaşlı, “İmam-Hatiplerden Işık Evleri'ne, Aydınlar Ocağı'ndan MTTB'ye Dindar Nesiller Nasıl Yetiştirildi?”, *Bilim ve Gelecek* (97), Mart 2012, s. 7-20, s. 14-16.

10 Erol Balkan ve Ahmet Öncü, “İslâmî Orta Sınıfın Yeniden Üretimi”, Neşecan Balkan, Erol Balkan, Ahmet Öncü (ed.)..., *a.g.y.*, s. 251-290, s. 262-263.

11 Cengiz Özakıncı, *Türkiye'nin Siyasi İntiharı Yeni-Osmanlı Tuzağı*, Otopsi Yayınları, İstanbul., 2013[2005], s. 459.

12 Kurtar Tanyılmaz, “Türkiye Burjuvazisinde Derin Çatlak”, Neşecan Balkan, Erol Balkan, Ahmet Öncü (ed.)..., *a.g.y.*, s. 143-179, s. 150-174.

üyesi AKP'nin kurucu üyesi iken 20'ye yakın MÜSİAD üyesinin de 2002'de AKP'den milletvekili oldukları gibi gerçekler¹³ elbette yabana atılamaz. Yaşlı da, 17 Aralık operasyonunu takip eden süreçte ce-maat tarafından sızdırılan tapelerin bir aile devletine işaret ettiğini belirtmekte, "Ülke, başında hem gerçek hem de sembolik anlamda bir 'baba'nın (sultan) bulunduğu, aile bireyleri ve akrabaların da dâhil olduğu ve buna aileyle iç içe geçmiş danışmanlarla kimi işa-damlarının da eklendiği bir klik tarafından yönetilmektedir dola-yısıyla" diyerek Erdoğan ailesinin iktidar olanaklarını kullanarak rant elde etmelerine hizmet eden yeni devleti "politik aile şirketi" olarak tanımlamaktadır.¹⁴ Ancak genelde İslâmî sermayenin, özel-de ise Erdoğan ailesine yakın sermaye gruplarının ayrıcalıklı ko-numu, burjuva iktidarların burjuva sınıfının bütününün temsilcisi oldukları doğrusunu unutturacak ölçüde abartılmamalıdır. Nitekim Türkiye'nin en fazla kâr eden işletmesi olan TÜPRAŞ'ın 2005'te yak-laşık dört yıllık kâr karşılığında (4 milyar 140 milyon dolar) Koç-Shell ortaklığına satılması, hükümetle arasını düzeltme eğilimin-de olan TÜSİAD'ın Ocak 2013'te muhafazakâr eğilimli olduğunun bilinmesinin yanı sıra Süttaş gibi görece küçük bir şirketin patronu olarak alışılmış tarzın dışına çıkan Muharrem Yılmaz'ı başkanlığa seçmesi gibi olgular (Yılmaz'ın sonrasında Erdoğan'la ters düşmesi başkanlığa yükselişinin AKP'ye zeytin dalı anlamına geldiği gerçe-ğini değiştirmemektedir), sermaye fraksiyonları arasındaki geri-limlerin analizin merkezine konmaması gerektiğine işaret etmek-tedir. Verilen örneklerin geçmişe ya da TÜSİAD'ın AKP'ye bakışına ilişkin olduğu, ancak bugün için AKP iktidarının TÜSİAD'a çok da dostane bakmadığının iddia edilmesi olasıdır. Ancak Recep Tayyip Erdoğan'ın 26 Mayıs 2014 tarihinde basına yansıyan sözleri, bu id-diayı boşa düşürmektedir:

"Geçmişte Koç Grubu'nun birçok açılışına katıldım. Ama Gezi sürecinde bizi üzdüler. Tabii kabullenmiyorlar. 'Biz, böyle bir şey yapmadık, etmedik' diyorlar, Şu andaki yatırım 500-600 milyon dolarlık bir yatırımdır. Böyle bir yatırı-mı özellikle açmak ülkemizin çıkarı için önemli bir şeydi. Ben, ülkemizin Başbakanı olarak, ülkemde yatırım yapacak bir gruba, bir kişiye karşı kin tutacak halim yok. O benim için yanlış olur. Böyle bir yatırımı yaptığı için, özellikle Bill Ford'un da gelmesi karşısında... Hatta bize, 'Programınız

13 Özgür Öztürk, "Türkiye'de İslâmî Büyük Burjuvazi", *a.g.y.*, s. 181-213, s. 206.

14 Fatih Yaşlı, "Aile...", *a.g.y.*

yoğunsa Bill Ford'u size getirelim' dediler. Biz dedik ki programımıza bakarız. Açılışa gittik. Hem güzel bir program hem de güzel bir lansman yapıldı. Orada yüzlerce eleman istihdam edilecek. Yatırım, büyük bir yatırım. Bundan dolayı oraya gitmem gerekirdi. Gittik ve açılışı birlikte yaptık.”¹⁵

Erdoğan, Türkiye burjuvazisinin bütününün temsilcisi olduğunun farkındadır. Zaten AKP gibi emperyalist merkezler ve Türkiye burjuvazisinin katkılarıyla tasarlanmış bir partinin bu bilinci yitirmesi zor, yitirdiği halde iktidarını koruması ise olanaksızdır.

Sermaye fraksiyonlarının siyasetle ilişkisi, İslâmî sermayenin İslâmcı olmayan iktidarlara ilişkileri bağlamında da ele alınabilir. İslâmî sermaye geçmiş iktidarlarda döneminde de büyüme olanaklarına sahip olmuş ve serbest piyasa ekonomisi adına desteklenmiştir. Nitekim FKB'lerin (Faizsiz Kazanç Bankaları) pazar payı 1993'te %1,59'dan %2,56'ya çıkmış ve 2001'e kadar bu düzeylerde kalmıştır. Yine FKB'lerin 1991'de beş olan şube sayıları 2001'de 120'ye çıkmıştır. 1990'lı yılların sonlarında FKB'ler aracılığıyla 3 milyondan fazla göçmen Türkiyeli işçinin Avrupa'dan Türkiye'ye 5 milyar dolar gönderdiği tahmin edilmekte olup, bu kaynak ağırlıklı olarak sanayi yatırımlarında kullanılmıştır.¹⁶ Dolayısıyla İslâmî sermayenin büyümesi, salt bir sermaye fraksiyonunun ya da onun taşıdığı ideolojik yönelimlerin güçlenmesi değil, aynı zamanda Türkiye kapitalizminin gelişmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, farklı sermaye fraksiyonların “iç savaş” düzeyinde bir karşıtlık içinde bulduklarını öne sürerken ihtiyatlı davranmak gerekmektedir.

Alternatif kalkınma modeli: İslâmcılar ne kadar farklı?

Türkiye'de İslâmcılık Cumhuriyet öncesine dayanan bir akım olmakla birlikte, bugün bildiğimiz anlamda İslâmcılık ve güncel İslâmî akımlar, Cumhuriyet döneminin ve bilhassa DP iktidarı ve sonrasında dönemin ürünleridir. Bu dönemde biçimlenen İslâmî akımların fitratında antikomünizm ve Amerikancılık vardır ve bu durum, Mehmet Şevket Eygi tarafından itiraf edilmektedir: “*Biz Müslümanlar ülkemizdeki düzenin kötü bir düzen olduğunu kabul*

15 “Erdoğan'la Koç'u 'para' barıştırdı”, Sol Portal, 26 Mayıs 2014, <https://goo.gl/FXF4q7> (erişim tarihi: 10 Haziran 2014).

16 Evren Hoşgör, “İslâmî Sermaye”, Neşecan Balkan, Erol Balkan, Ahmet Öncü (ed.)..., a.g.y., s. 215-249, s. 221-222.

*ediyorduk. Lakin (...) imkanlar elimize geçinceye kadar ehven-i şer-reyn yani Amerikan nüfuzu bölgesinde bulunmak zorundaydık...*¹⁷

Ancak bu itirafı yeterli bulmadığı anlaşılan Savran, Milli Görüş hareketinin AB'yi "Batı Kulübü" olarak aşağılamasına ve "onlar ortak, biz Pazar" yaklaşımına değinerek, hareketin Batı karşıtlığını ikirciksiz bulur. AKP'nin Batı ile ilişkilerini Koç, Eczacıbaşı ve Sabancı'nın stratejik Batıcılığından ayrı, taktik bir Batıcılık olarak gören Savran, Milli Görüşçülerin NATO hakkında seslerinin daha az çıkmasını ise TSK'dan çekinmelerine bağlamaktadır.¹⁸ Nitekim Evren Hoşgör de iki fraksiyon arasındaki mücadeleyi alternatif kalkınma modelleri (Batı tipi kalkınma ve Doğu Asya Modeli) ve toplumsal projeler (*homo economicus* ve *homo Islamicus*) bağlamında okumaktadır.¹⁹

Bu başlıkta Eygi'nin itirafını yeterli sayabiliriz, ancak CIA Türkiye Masası eski şefi Graham Fuller'ın AKP dönemi dış politikasına dair tespitini es geçmeyelim: "*Bu kitapta, Türkiye'nin dış politikada bağımsızlığa yönelik yeni arayışının (...) Türkiye'nin, Orta Doğu'nun, hatta Batı'nın çıkarlarına daha iyi hizmet edeceği ileri sürülmektedir.*"²⁰ Yani Fuller, Savran'dan ziyade Eygi'nin görüşünü paylaşmaktadır.

Alternatif kalkınma modelleri ve toplumsal projeler arasındaki rekabet konusunda da derlemede çizilen çerçeveyi sorgulamamızı gerektiren incelemeler yapılmıştır. İlk olarak, RP'nin (Refah Partisi) Adil Düzen açılımının tarihsel gelişimi ele alınabilir. 1990'lı yılların pragmatist ve neoliberal siyasal ortamında ideolojik yanı ağır basan ve kapitalizm ile sosyalizm dışında, İslâmî bir yol olarak geliştirilen Adil Düzen, adı anılan ekonomik sistemlerin her ikisine de referans ve eleştiriler barındırmaktadır. 1991 yılında ilk baskısı yapılan *Adil Düzen* broşüründe bu eklektizm hissedilmektedir. Ancak broşürün 1994'te, yani RP'nin büyük başarı kazandığı yerel seçimlerin hemen öncesinde yapılan ikinci baskı, Adil Düzen'in serbest piyasa ekonomisini uygulamanın en gerçekçi yolu olduğu vurgusuyla başlamakta, küresel pazarla bütünleşme hedefini daha net bir biçimde ifade etmekte ve neoliberalizm ile uyumsuz ifadelerden

17 Merdan Yanardağ, *Türkiye Neden Feda Edildi?*, Destek Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 176.

18 Sungur Savran, *a.g.y.*, s. 83, 111.

19 Evren Hoşgör, *a.g.y.*, s. 240.

20 Fuller, Graham E Fuller, *Yeni Türkiye Cumhuriyeti*, çev: Mustafa Acar, TİMAS Yayınları, İstanbul, 2011, s. 31-32.

arındırılmış görünmektedir.²¹ Burada muhtemel muhatapları ABD, AB, TSK, TÜSİAD ve ana akım medyadır. Bu çaba RP'nin iktidarda kalması için yeterli olmamakla birlikte, iz bırakmadığı söylenemez. Bir dizi işarete ek olarak, ESI (European Stability Initiative) adlı düşünce kuruluşunun 2005 yılında yayımladığı *Islamic Calvinists: Change and Conservatism in Central Anatolia* (İslâmî Kalvinistler: İç Anadolu'da Değişim ve Muhafazakârlık) başlıklı raporda İslâmî sermayeye yapılan övgüler, RP'nin başlattığı girişimin Batı nezdinde ikna edici olduğunu göstermiştir.²²

RP'den AKP'ye kadar gelen İslâmcı partilerin benimsediği görülen neoliberal ideoloji, İslâmcı sermaye örgütü MÜSİAD açısından da vazgeçilmezdir. Eski MÜSİAD Başkanı Erol Yazar'ın derneğin kuruluş amacını "içine kapalı olan sanayicinin kabuğundan çıkarak genel sanayici kesimle girdiği ilişkiler ve bu ilişkilerde karşılaştığı sorunların aşılabilmesi için gerek teknolojik gerekse pazar konularında birçok bilginin elde edilebilmesini sağlamak" olarak tanımlaması, küresel bir "Müslüman iş ağı" kurmayı hedeflemekle birlikte faaliyetini Avrupa, Latin Amerika ve ABD'yi de içine alacak biçimde genişletmesi²³, MÜSİAD'ın tipik bir sermaye örgütü olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu başlık altında incelediğimiz yanılığlar, yine sermaye fraksiyonlarını belirli bir ideoloji, siyasal ajanda ve siyasal parti ile özdeş tutma eğiliminin sonucudur. Nitekim Balkan ve Öncü de ulusal kalkınma modelini "ulusalcı kalkınma modeli" olarak adlandırmayı tercih etmekte, burada "laik burjuvazinin tepede olduğu bir toplumsal hiyerarşi" olduğunu savunmakta ve bu modelde eğitimin amacının da "ulusal kalkınmayı gerçekleştirecek ve (...) ulusal birliği sağlayacak elit kadroyu yetiştirmek" olduğunu iddia ederek²⁴ tek parti dönemi ile özdeşlik kurmakta, adeta ulusal kalkınma modelini CHP ile özdeşleştirmektedirler. Oysa ulusal kalkınma modelinin geçerli olduğu 1970'li yılların genelinde CHP'den ziyade AP, MHP ve MSP'nin oluşturduğu MC (Milliyetçi Cephe) hükümetleri iktidardadır. Üstelik MSP, koalisyon ortağı olarak, en uzun süre iktidarda kalan partidir. Peki, bu durumun açıklaması nedir?

21 Bkz. Ruşen Çakır, *Ne Şeriat Ne Demokrasi Refah Partisi'ni Anlamak*, Metis, İstanbul, 1995 ve Haldun Güllalp, *Kimlikler Siyaseti: Türkiye'de Siyasal İslâm'ın Temelleri*, Metis, İstanbul, 2003.

22 Bkz. *Islamic Calvinists: Change and Conservatism in Central Anatolia*, ESI, 2005, <https://goo.gl/uNJqOt> (indirilme tarihi: 12 Ocak 2014).

23 Evren Hoşgör, *a.g.y.* s. 227-228.

24 *A.g.y.*, s. 274

Bu durumun açıklaması, sermaye fraksiyonlarının belirli bir ideoloji, siyasal ajanda ve siyasal parti ile özdeş olmadıklarıdır. Dolayısıyla sermaye fraksiyonları ve siyasal partiler ile birikim rejimleri arasında da özdeşlik yoktur. Ulusal kalkınmacı dönemin burjuva partileri ulusal kalkınmacı, neoliberal döneminkiler neoliberaldir. AKP/Saray rejimi ise, Cumhuriyet'in kazanımlarının bütünüyle tasfiye edilmesiyle paralel olarak neoliberalizmin ifradı da vardırıldığı bir rejimdir ve kurucu iktidar olarak AKP, ifradın doruğunu temsil etmektedir.

Laik-İslâmcı medya kategorizasyonu açıklayıcı mı?

Derlemede burjuvazinin laik ve İslâmcı fraksiyonları arasında olduğu varsayılan iç savaşın medyaya yansımaları, Anita Oğurlu ve Ahmet Öncü tarafından ele alınmıştır. Oğurlu ve Öncü, günlük gazeteleri laik ve İslâmî gazeteler olarak tasnif etmiş ve bu gazetelerin hangi tarihlerde ne şekilde el değiştirdikleri ve tirajları üzerinden iki farklı sermaye fraksiyonunun ilişkilerini analiz etmişlerdir.²⁵

Medya kuruluşlarını laik ve İslâmî olarak tasnif ederek analizin merkezine bu ayrımın yerleştirilmesi, bir dizi sorunu beraberinde getirmektedir. Bu sorunların ortaya konması adına, makaleden iki önemli örnek vermek mümkündür. İlk olarak, 2009'da Ethem Sancak tarafından satın alınan *Star* laik bir gazete olarak tanımlanmış ve İslâmcı bir geçmişten gelmeyen Sancak'ın, ancak İslâmcılara karşı muhalefetten kaçınarak iktidarın baskısından kurtulabildiği söylenmiştir. Bunun dışında, 2012'de *Milliyet* ve *Vatan* gazetelerini satın alan Demirören-Karacan Holding'in laik bir sermaye grubu olduğu halde hükümetle iyi geçinme eğiliminde olduğu saptanmış ve "tanınmış laik gazeteci" Hasan Cemal'in 2013 başlarında istifaya zorlanmasının, bu eğilimin sonucu olduğu savunulmuştur.²⁶

Hasan Cemal'in istifaya zorlanmasının, belirli bir konjonktürde AKP iktidarını, tahammülünün ötesinde eleştirmesinin ürünü olduğu söylenebilir, ancak bunu Cemal'in "tanınmış laik gazeteci" olması ile ilişkilendirmek doğru değildir, zira Cemal, uzun yıllar boyunca AKP'nin Batı yanlısı ve Kürt sorununda açılımcı politikasını destekleyen, AKP iktidarını demokratikleşme için şans olarak gören yazılar kaleme almıştır. Ancak Sancak ile ilgili söylenenler çok daha sorunludur, zira Sancak, İslâmcılara muhalefet yapmaktan

25 Anita Oğurlu ve Ahmet Öncü, "Türkiye Egemen Sınıfında Laik/İslâmî Hizipleşme ve Medya", Neşecan Balkan, Erol Balkan, Ahmet Öncü (ed.)..., *a.g.y.*, s. 383-407.

26 *A.g.y.*, s. 400-401.

kaçınarak baskıdan kurtulan değil, aksine, İslâmcı iktidara destek olmak için medyaya yatırım yapan bir iş adamı olduğunu açıkça belirtmektedir:

“Yeni bir ses vardı Türkiye’de, yeni bir siyaset anlayışı vardı. Fakat bunların dillendirildiği bir mecra yoktu. Biz buna soyunduk. O gün dedim ki, ‘Bir mevzi almam lazım. AK Parti’ye ve Tayyip Erdoğan’a destek vermem lazım.’ En ihtiyaç duyduğu yer neresi? Medya, medyada zayıftı. ‘Ben ona zayıf olduğu noktadan destek vereceğim, onun fikriyatına ve hareketına destek verecek şekilde medyada yatırım yapacağım’ dedim. Ve yaptım. Kanal 24’ü açtık, Star’ı aldık. Ciddi bir fonksiyon da mecra ettik. Sonra benzeşlerimiz arttı, güçlendik, Sabah katıldı. Daha büyük ölçekte Tayyip Erdoğan’a destek veren bir medya ortamı oluştu çok şükür. Benim gibi birine ihtiyaç kalmadı, çıktım medyadan. Benimkisi bir misyondur. Ben orada safımı belli ettim.”²⁷

Yani, AKP iktidarını destekleme misyonunu üstlenmek için, İslâmî burjuvazinin mensubu olmak şart değil. Nitekim Türkçeye “pen-guen medyası” deyimini kazandıran kanal CNN Türk, Haziran Direnişi’nin ilk günlerinde plaza emekçilerinin hedefi olan kanal ise NTV’dir ve başta Doğan Medya Grubu olmak üzere ana akım medya, ya da derlemede anıldığı biçimiyle “laik medya” 15 Temmuz darbe girişimi sırasında bütünüyle iktidar yanlısı yayın yapmıştır. Yine Doğan Medya’nın 16 Nisan’da “Evet” oyu vereceğini açıklayan gazetecileri el üstünde tutarken “Hayır” oyu vereceğini açıklayanların işlerine son verdiği bilinmektedir. Özetle, medyayı ve iktidarla ilişkisini sermaye fraksiyonlarını merkeze alarak analiz etmek sağlıklı olmamaktadır.

Sonuç

AKP’li yıllar toplumsal formasyonun bütününde sarsıntılı ve geri dönüşsüz bir dönüşüme vesile oldu. Sosyal devletin kazanımlarının budanması, kamu işletmelerin yağmalanması, laikliğin devlet katından tasfiyesi ve resmiyete dökülmemiş bir İslâmî rejimin yürürlüğe konması, cemaat ve tarikatların görünürlüğüne ve siyasal ağırlığının artması ve bu ağırlığın meşrulaşması, tek adam diktatörlüğü, siyasi davalar yoluyla 1923 Cumhuriyeti’ni simgeleyen unsurların sert biçimde tasfiyesi, yeri geldiğinde açılım yeri

27 “Ethem Sancak: Medyadaki Misyon Tamamlandı”, Sol Portal, <https://goo.gl/iuW-Poy> (erişim tarihi: 10 Haziran 2014).

geldiğinde ise savaş tercih edilerek resmi Kürt politikasının da aynı bağlama oturtulması, Orta Doğu'da jandarmalıktan yayılmacılığa geçiş, İslâmî bir hükümet eliyle Orta Doğu'da model ülke ve bölgesel lider rollerine soyunan bir dış politika... Hepsi ve daha fazlası 14 yıllık AKP iktidarında gerçekleşti. Bunlar sermaye fraksiyonları arasındaki mücadeleden ya da mevcut iktidarın el değiştirmesinden ibaret olmayıp rejim değişikliğine işaret ediyordu.

Bildiğimiz Türkiye'nin sona erdiği süreçte birçoklarının pusulası şaşarken, bu dönüşümün karşı devrimci karakterini tespit eden ve çıkışı eldekinin korunmasında ya da eskiye dönüştürme değil, eskinin ilerici kazanımlarının hakkını teslim eden bir sosyalist cumhuriyette olduğunu savunan bir komünist çizgi de olgunlaştı. Bu çizgi karşı devrimi durduramadı, ama liberal-muhafazakâr hegemonyanın solu esir almasını ve yeni rejimin oturmasını engelleyen unsurlardan biri oldu. Bir başka yazıda ele alınması gerekirken birlikte, geçmişte kullandığımız "İkinci Cumhuriyet" kavramını terk etmemizin, rejimin hiçbir biçimde "Cumhuriyet" olarak adlandırılmayı hak etmeyecek düzeyde gerileşmesinin yanı sıra solun bu başarısının eseri olduğunu söylemeden geçmeyelim. Saray rejimi, bir yanıyla İkinci Cumhuriyet girişiminin ideolojiler alanındaki yenilgisine verilmiş gerici bir yanıt ve bu yenilgide sosyalist solun payı önemsiz değildir.

Günümüzün devrimci görevi, Saray rejimini sonlandırmaktır. Buradaki tartışmayı önemli kılan da budur, çünkü AKP'li yılların karşı devrimci niteliğine ilişkin kafa karışıklığı, sosyalizmin son yıllardaki ideolojik kazanımlarının terki demektir. Saray rejimini sonlandırmaya yetecek bir enerjiyi yaratmak için bu kazanımlar vazgeçilmezdir.

AKP'li yılların iktidarın el değiştirmesinden ziyade bir rejim değişikliği olduğu gerçeği, günümüzde daha net bir biçimde görülmektedir. Örneğin 16 Nisan'da hep birlikte "Hayır" diyeceğimiz paket, iktidarın bir sermaye fraksiyonundan diğerine geçişini değil, adlı adınca padişahlık rejimine geçişi hedeflemektedir. Bu görüşümüze, 15 Temmuz sonrası "istibdat rejimi" olarak adlandırılan dostlarımız da muhtemelen hak verecektir.

Künye: Neşecan Balkan, Erol Balkan, Ahmet Öncü (ed.), *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP*, Yordam Kitap, İstanbul, 2014.

Erkan Baş: ‘TKP gelecektir’¹

Politika: Öncelikle sizi daha yakından tanıyalım Erkan yoldaş.

Erkan Baş: 1979’da ailemin işçi olarak bulunduğu Berlin’de doğmuşum. İlkokula başladığımda Türkiye’ye geldim, ailem Yugoslavya göçmeni ve Alibeyköy’de yaşıyor, hem çocukluğum hem ilk gençliğim orada geçti.

İstanbul Üniversitesi’nde önce Veteriner Fakültesi’nde okudum, politik gerekçelerle aynı üniversitenin Beyazıt’taki Edebiyat Fakültesi’ne geçtim ve orayı bitirdim. Bilim Tarihi alanında yüksek lisans yaparken aynı zamanda İTÜ ve YTÜ’de dersler veriyordum ancak 2008’de yemekhane özelleştirmesine karşı işçi arkadaşlarla birlikte yaptığımız eylemler nedeniyle aldığım disiplin cezasıyla ayrıldım.

15-16 yaşımdan bu yana devrimciyim. SİP ve ardından kurulan TKP’de aday üyelikten genel başkanlığa kadar mücadelenin önümüze koyduğu çeşitli sorumlulukları üstlendim. TKP’de 2014 yazında yaşanan ayrışmadan sonra Halkın Türkiye Komünist Partisi’nin kuruluşunda yer aldım.

Geçtiğimiz haftalarda bir gözaltı olayı yaşadınız ve basına da yansıdığı kadarıyla gözaltına alınırken şiddete maruz kaldınız. Daha sonra Emniyet’teki sorgu nasıl yaşandı?

Daha önce ifade ettim ama tekrar edeyim, Türkiye’nin hem devrimci mücadele tarihi hem ülkenin içinden geçtiği durum düşünüldüğünde, adice bir saldırının sonucu bile olsa, topu topu 48 saat gözaltında tutulmanın üzerine konuşmaktan hicap duyuyorum. Binlerce devrimcinin cezaevlerinde tutsak olduğu, gencecik kardeşlerimizin eşitlik, özgürlük, barış ve kardeşlik uğruna girdikleri kavgada toprağa düştüğü bir ülkede bizim yaşadıklarımız çok önemsiz.

Bu gözaltıların pek çok gözaltından daha fazla ses getirmesinin birden çok nedeni var. Örneğin OHAL döneminde iktidarın üzerine üzerine yürümемizin yarattığı destek ve dayanışmadan elbette mutluyuz. İktidarın laiklik başlığını hassas nokta olarak görmesi ve saldırganlaşması politik okumamızın en azından bir boyutunun doğrulandığını gösterdiği için sevindirici; ama şu “genel başkana bu yapılır mı?” kısmı üzerine birkaç çift laf etmek gerekiyor.

Politik mücadelenin gereği olarak üstlendiğimiz pek çok görev ve sorumluluk olabilir ancak hiç unutmamamız gereken bir şey varsa o da

1 Bu röportaj ilk olarak on beş günlük *Politika* gazetesinin 15 Ekim 2016 tarihli 35. sayısında yayımlanmıştır.

devrimci ve komünist kimliğimizdir. Bu, tüm diğerlerinden önemlidir. Dolayısıyla bize dair değerlendirme yaparken herhangi bir siyasi partinin lideri gibi değerlendirme yapmak doğru değil. Bizim kurucu önderlerimiz, örneğin ilk Genel Başkanımız Mustafa Suphi yoldaş nasıl kavganın en önünde durduysa bizler de aynı şeyi yapmakla yükümlüüz. Daha genel olarak Türkiye devrimci hareketine baktığımızda Mahir Çayan, Deniz Gezmiş, İbrahim Kaypakkaya gibi gözünü kırpmadan can vermiş isimlerin de örgütlerinin liderleri olduğunu görüyoruz. Bu yoldaşlarımızdan öğrendiklerimizi becerebildiğimiz kadar uygulamaya, onlara layık olmaya çalışıyoruz.

Kuşkusuz bu bizim tavrımızdır ancak bu tavrımız burjuvaziye ve hizmetkarlarına devrimcilere istediklerini yapma hakkı vermez. Ne yaparlarsa yapsınlar boyun eğmeyeceğimiz gibi, tüm bu yapıların hesabını soracağımızdan da kimsenin şüphesi olmasın. Özetle, bizi "mağdur" gibi gösteren değerlendirmeleri bir kenara bırakalım, iktidarla emekçi halkımız arasında bir kavga sürüyor, biz de bu kavganın bir tarafıyız, ödemesi gereken bedel varsa bunu da gönül rahatlığıyla öderiz.

Gözaltının Emniyet kısmı ise bütünüyle bir skandaldan ibaretti. 15 Temmuz sonrası karmasını yaşadıkları her hallerinden belliydi. Buna dışarıdan gelen yoğun destek eklenince, iyice elleri ayakları birbirine dolandı.

Sizce gözaltı sebebi neydi?

Birkaç boyut sayılabilir. Birincisi, OHAL ile oluşturmaya çalıştıkları genel havaya meydan okumamız. Onlar, artık ancak baskı, zor ve şiddet ile yönetebileceklerini görüyorlar ve bu yöntemle tüm toplumu teslim almaya çalışıyorlar. Buna karşı kararlı duruşumuzun önemli bir faktör olduğunu söyleyebiliriz, buna tahammülleri yok.

Diğer taraftan laiklik artık çok daha ciddi bir sorun ve önemli bir mücadele başlığı. İktidarın şimdi düşman ilan ettiği Gülen çetesiyle en önemli ortaklıklarından birisi laiklik karşıtı faaliyetlerdi. Beraberce ülkeyi emperyalizme peşkeş çekip, sermaye diktatörlüğü için dikensiz bir gül bahçesi haline çevirmeye çalışırken ülkemizin yoksul-emekçi halklarını, dini duygularını kullanarak köleleştirmek için çok çabaladılar. Bunu yaparken "laiklik, tuzu kuruların, elitlerin, asker-sivil bürokrasinin keyfinden ibaret" gibi demagojik bir söylem tutturmuşlardı. Bu vesileyle Sünni İslam'ın belirleyici olduğu bir hegemonya kurdular, dinin hayatın her alanında biçimlendirdiği bir toplum yaratıldılar. Bugünse, parası olmayanların çocuklarını mecburen imam-hatip okullarına göndermek zorunda kaldığı, kadınların sokaklarda yürürken dincilerin saldırısına uğradığı, devletin tüm örgütlenmesinin tarikatlar arasında paylaşıldığı bir tabloda laiklik, emekçilerin, devrimcilerin bir mücadele başlığı haline gelmiş oldu. Burada önemli nokta şu: eğer laiklik bizlerin mücadelesiyle kazanılırsa, bu geçmişte olduğu gibi burjuvazinin istediği gibi

şekillendireceği bir laiklik olamaz. Onun uğruna kavga edip kazananlar, içeriğini de belirler. Sanırım iktidarın en büyük korkularından birisi bu.

Emniyet sorgusunda neler sordular? Veya neye daha çok konsantre oldular, ne öğrenmeye çalıştılar? Örneğin savcılıkta siyasi bir duruş gösterdiniz. Emniyet'te bu ne kadar mümkün oldu?

Tamamıyla haksız bir gözaltı süreci olduğu için ilk andan itibaren tüm arkadaşlarla beraber buna karşı net bir tavır aldık. Daha ilk aşamada yükledikleri suçlamaları ve 48 saat gözaltı kararını öğrendiğimizde durumu protesto etmek için açlık grevine başladık. Kadıköy'de zaten ne yapacaklarını şaşırılmış bir halleri vardı, ancak Vatan Caddesi'ndeki Emniyet Müdürlüğü'nde de ifade vermeyi reddettik, hiçbirimiz ifade vermedik. Yeri gelmişken, gözaltı sürecinde dışarıdaki yoğun destek ve dayanışmanın etkisinin içeride de çok fazla hissedildiğini söylemem ve tüm destek verenlere teşekkür etmem gerekiyor. Dayanışmanın öneminin bir kez daha görüldüğü bir deneyim yaşamış olduk. Bu destek sayesinde tüm o insanlık dışı koşullara rağmen görece rahat bir gözaltı süreci oldu diyebilirim.

Savcı neyi gerekçe göstererek "denetimli serbestlik" isteminde bulundu? Hakkınızda açılacak davanın konusu ne olacak?

Bizim değerlendirmemiz ilk anda kafalarında en azından birkaç kişiyi tutuklamak gibi bir planın olduğu yönündeydi. Bunu suradan yola çıkarak söylüyoruz: ilk gelen dosyada suçlamalar arasında "Cumhurbaşkanına hakaret", "polise mukavemet" ve "2911'e muhalefet" vardı. Biraz önce sözünü ettiğim o yüksek dayanışma ilk etkisini bu aşamada gösterdi. Süreç içinde önce nöbetçi savcı, sanıyorum bizden kurtulmak için gözaltı sürecini nöbeti bitene kadar uzattı. Sonra da dosya yine hukuksuz ve keyfi biçimde olayın yaşandığı yerle bir ilgisi olmayan Çağlayan Adliyesi'ne gönderildi ve biz de Vatan Caddesi'ndeki Emniyet Müdürlüğü'ne sevk edildik. Bir dizi saçma sapan bürokratik süreç sonunda sadece 2911 sayılı toplantı ve gösteri yürüyüşleri yasasına muhalefet suçlamasıyla mahkemeye çıktık. Yaptığımız her şeyi sonuna kadar sahiplendiğimiz savunma sonrasında savcının denetimli serbestlik istemi de reddedildi. Sadece birkaçımız için yurt dışı yasağı koyarak hepimizi serbest bıraktılar.

Partinizin adı son haftalarda TKP tartışmaları vesilesiyle sık anılır oldu. Ne oluyor ve bu konuda ne yapılmaya çalışılıyor?

Partimizdeki 2014 ayrışmasının ardından TKP'nin yasal varlığı ortak kararlar bir heyete emanet edildi. Bu arkadaşların görevi, henüz somut bir plana bağlanmamış olan TKP'nin yeniden yasal siyasal alana dönüşüne kadar, devlet karşısında partinin hukuki varlığının korunmasını sağlamak ve iki taraf arasında imzalanan protokolün kurallarına uygun işlemesi için kolaylaştırıcılık yapmaktır. Bunu özellikle vurgulamak istiyorum, çünkü heyetteki arkadaşlarımızın siyasal bir temsiliyeti, misyonu yoktur, sorumlulukları iki tarafın imzaladığı protokolle sınırlıdır.

Heyet bize de bir çağrı yaptı, görüşlerimizi ifade ettik. Ayrıca KP ile de heyetin katıldığı görüşmeler yaptık. Durumun hak ettiği ciddiyetle ele alınmadığı ortada. Heyet, yetkisi ve görevi olmadığı halde, TKP kamuoyuna bir açıklama yapıyor, KP bunu internet ortamında manipülatif bir biçimde haberleştirdiğinde de "biz öyle demedik, aslında böyle dedik" diye bir açıklama daha yapmak zorunda kalıyorlar. Sadece bu bile meselenin ne kadar gayriciddi biçimde ele alındığını görmek için yeter. Biz böylesi bir ciddiyetsizliğin parçası olmayız, bunu söylemiş olayım.

Konu gündeme geldiğinde, biz TKP'nin yasal-siyasal faaliyet sürdürmesinin elbette önemli olduğunu ancak bunun iki taraf arasında oluşmuş protokole uygun bir çerçevede hayata geçmesi gerektiğini ve protokolün çiğnenmesi anlamına gelecek herhangi bir oldubittiye izin vermeyeceğimizi söyledik. Temel duruşumuz budur.

KP adlı grup, 2014 ayrışmasındaki parti üyeleriyle sınırlandırılmış iki kongre yapılması dışında bir öneri getirmedir. Bu objektif olarak iki yıl önce yaptığımızı bir kez daha yapma teklifidir. Bunu birkaç nedenle kabul etmedik.

Bir, OHAL şartlarında devletin halkımıza dönük çok yönlü baskısı sürerken, iktidar kendini daha da güçlendirmek için durumu fırsata çevirmeye çalışırken, bizim esas olarak iktidar karşısında konumlanmamız gerekir. Böyle bir dönemde, komünistlerin çalışmalarının birkaç ay boyunca 8-10 bin kişilik bir dünya ile sınırlı bir alana sıkıştırılmasını, enerjilerinin bunun propagandasına ayrılmasını kabul edemeyiz.

İkincisi, geride kalan 2 yıl içinde 2014'de TKP üyesi olanlar arasında siyasetten tümüyle çekilenler, bugün başka başka siyasi partilerin içinde olanlar bile var. Sadece 2014 Haziran'da listede adı olduğu için bu eski parti üyelerine söz hakkı veren, çeşitli nedenlerle yasal TKP'ye üye olmamış fakat ayrışmanın hemen ardından HTKP'ye veya KP'ye üye olmuş ve iki yıldır tüm varlıklarıyla bu mücadelenin parçası olan yoldaşlara söz hakkı tanımayan bir kongre önerisini kabul etmemiz mümkün değil.

Üçüncüsü, bize göre, TKP, 2014'de donmuş kalmış ve o zaman ayrışan güçlerden ibaret olarak görülemez. Şu aşamada kimin TKP'li olup olmadığına karar verecek ve herkesçe kabul gören tek bir otorite yoktur. Bunu biz ayrışma sonrası çok daha net gördük. TKP'nin devrimci bir temelde örgütlenmesi gerektiğini düşünen ancak bunu 2014 öncesi TKP'de göremeyen, kimileriyle geride kalan 2 yıl içinde yollarımızın birleştiği, kimileriyle de dostluk ilişkimizin kuvvetlendiği çok sayıda kişi ve politik çevre var. Bu koşullarda, TKP yasal bir siyasi parti olarak çalışacaksa, bunda kendisini TKP'li olarak gören, (somutlamak gerekirse TKP tarihini bütünsel olarak sahiplenen, Marksizm-Leninizm ilkelerine bağlı) kadroların eşit haklı katılımı ve söz hakkı olmalıdır.

Eğer ortada samimi biçimde TKP'yi yasal alanda güçlü bir biçimde örgütleme iddiası varsa, TKP'lilerin belirlenecek ilkelere göre katkısının

alınacağı bir biçimde, gerçek anlamda bir ileri atılım olarak örgütlenmesi gerekir. Biz şu anda HTKP'de olsun veya olmasın bu iddiayı taşıyan ve kendisini bu amaçlara uygun gören herkesle eşit ve yoldaşça bir ilişki ekseninde bunu hayata geçirmeye hazırız.

Uzatmayayım, sonuçta şu aşamada KP ile neredeyse hiçbir siyasal başlıkta ortaklaşamadığımız gibi bu konuda da ortaklaşabilmiş değiliz. Bunun dışındaki iddialar ise dedikodu olmanın ötesinde bir anlam taşımıyor ve değer vermemek gerekir. Bizim tüm TKP kamuoyundan ricamız bu konuyu ciddiyetle ele almaları, dedikodulara, kişisel ihtiraslara ise asla prim vermemeleridir. Biz, TKP isminin kişisel ihtirasların, dedikoduların konusu haline getirilmesini, parti kültürü ile uzaktan yakından ilgisi olmayan bir sorumsuzluk olarak görüyoruz.

Siz genç bir devrimci olarak yasal TKP'ye üye oldunuz. Amacınız ve beklentileriniz neydi?

Ben o dönemde SİP'e üye oldum. Burada unutulmuş bir noktayı hatırlatmam gerekiyor, SİP 1. Kongresi 1995 Mart'ında, hemen Gazi olayları sonrasında toplanmış ve koşullar uygun olduğunda parti adının "komünist" ibaresini içerecek biçimde değiştirilmesi için MYK'ya görev ve yetki vermiştir. Bunun önemi şu, o dönem başka yasal sosyalist partiler de vardı ancak kendini komünist olarak ifade eden tek özne olması SİP'e üye olmamızın esas nedenidir.

Önce Stalin'in ve Sovyetler Birliği'nin, ardından da Lenin'in izlerinin silinmek istendiği, işçi sınıfının ve öncü parti fikrinin sorgulandığı, nihayetinde sosyalizmin simgelerinden ve kendisinden vazgeçilmesi gerektiğinin ifade edildiği bir dönemden söz ediyoruz. Marksizm bitti, sosyalizm öldü denilen bir dönemde Leninci parti, devrim ve sosyalizm şiarlarının kendisi bile çok değerliydi. Bir de bunları yasal bir parti formuyla yürütülecek mücadelede ifade etme inadı, doğal olarak genç devrimci kadroların SİP etrafında buluşmasına vesile oldu.

Üye olduğumuzda amacımız doğal olarak ülkemizde devrim ve sosyalizm mücadelesini büyütmek, işçi sınıfı iktidarına giden yolu açmak ve işçi sınıfının iktidarı fethini sağlamaktı.

Kuşkusuz kendimizi esas olarak Komintern çizgisinin bir parçası olarak görüyorduk, bunun bir uzantısı olarak doğru adlandırmanın "ülke adı artı KP" olduğuna inanıyorduk ancak somut olarak TKP adıyla siyasal faaliyet yürütmek, üyeliğe adım attığım 1995'te belirleyici bir şey değildi. O yıllarda bunu daha ziyade iktidar savaşının sıcak günlerinin bir konusu olarak görüyor, TKP adı öyle bir dönemde gündeme gelir diye düşünüyorduk.

Bildiğiniz gibi o dönem TKP tarihinin bir likidasyon dönemi idi. Bizim için TKP, Komintern'in Türkiye şubesi olarak örgütlenen, Ekim Devrimi ve Kurtuluş Savaşı'nın ateşleri arasında doğmuş devrimci bir komünist

partiydi. Ancak bu parti Sovyetler Birliği'nin çözülüşüne paralel olarak o dönem parti önderliğini ele geçiren ve TKP'ye hiç yakışmayan bir kadro topluluğunun eliyle tasfiye edilmişti. TKP kökenli bu likidasyona tepki gösteren pek çok kadro ve parti örgütü olduğunu elbette biliyor ve mümkün olduğunca takip ediyorduk. O dönemde teker teker eski TKP'li pek çok yoldaşımızla buluşmak için çok çaba harcadığımızı da ekleyebilirim. İlk anda aklıma geldiği kadarıyla Şoför İdris, Zehra Kosova, Şahabettin Bakırsan, Şevket Özparlak ve daha birkaç emektar komünist kadro parti çalışmalarında yer aldılar. Ancak onların dışında kalan pek çok kadro olduğunu da hepimiz biliyoruz, örneğin 73 Atılımı ile başlayıp devam eden süreçte sorumluluk alan o dönemin gençleri veya bugünden konuşacaksak "orta yaş kadrolar" arasında bu süreçte yollarımızın birleştiği kişilerin oranı çok azdır. Bunun ideolojik, politik ve örgütsel nedenleri üzerine herkesin düşünmesi gerekir; sadece düşünmek değil sonuç çıkarmak gerekir.

Bu noktada özellikle önemsedğim bir konunun altını çizmek istiyorum. Türkiye'de egemen sınıfın en büyük başarısı, partimizin deneyim ve birikiminin kuşaklar arasında aktarılmasını engellemesidir. Her dönemin komünistleri, bir önceki dönemin deneyimlerinden büyük ölçüde yoksun olarak, deyim yerindeyse el yordamıyla daha önce yürünmüş yolları yeniden yürümek durumunda kaldı. Bugün de bana Türkiye'de sosyalizm mücadelesinin en önemli eksiği nedir diye sorduklarında, hep aynı cevabı veriyorum: isimlerden, kişilerden bağımsız, kurallı ve kurullu çalışan, her türlü mücadele dönemine yanıt verebilecek, devrimci, komünist partimizin yaratılamamış olmasıdır. Biz elimizden geldiğince bu boşluğu da doldurabilmek için, farklı kökenlerden ve farklı kuşaklardan yoldaşlarımızla işçi sınıfının öncü partisinin çatısı altında tek bir disiplin, tek bir program ekseninde birlikte mücadele yürütmek için çok çaba harcadık, hâlâ da bu çabamız sürüyor, TKP de böyle bir partinin doğal adıdır.

Peki merak edildiği için soralım, mesela Bilen yoldaş hakkında ne düşünüyorsunuz?

Önce net bir cevap vereyim sonra açayım. Bilen yoldaş TKP'nin en önemli hamlelerinden birisi olan Atılım döneminin mimarlarından. Bu dönem TKP, özellikle işçi sınıfı içinde elde ettiği mevzilerle, mücadele pratiğiyle bugün hâlâ örnek alınması gereken bir deneyim ve birikim yaratmıştır. Eksikleri, hataları vb. olabilir ancak tereddütsüz olarak söylemek gerekiyor, geleneğimizin bir parçasıdır.

Bir noktanın daha altını çizmek isterim, tarihi kişilere ve konulara bakarken son derece dikkatli ve özenli olmak gerekir, kolaycı yaklaşımlardan kaçınmak gerekir. Örneğin Bilen yoldaşa dair sığ bir bakışla onu sadece bir "bürokrat" gibi gösteren değerlendirmeler yapıldığını biliyoruz. Oysa dönemi biraz ayrıntılı incelediğimizde, parti belgelerini,

objektif biçimde yazılan anıları, mektupları filan okuduğumuzda mesele partinin ülkede yeniden örgütlenmesinden nasıl samimi bir heyecan duyduğunu, Atılım döneminin devrimci ruhunun oluşumunda belirleyici önemi olan bir önder olduğunu görüyoruz.

Devam edelim, Bilen yoldaş özelinde de, bir önceki sorunla bağlantılı olarak daha genel bakarsak yasal TKP açısından da aynı şeyi söyleyebilirim. Örneğin TKP adının alındığı 2001 Kongresi sonrasında yazılanlara baktığımızda tüm Türkiye devrimci hareketinin tarihinin sahiplenildiği bir çizgi görürsünüz. Mustafa Suphi'den Bilen yoldaşa, Nâzım'dan Kıvılcımlı'ya, hatta Behice Hanım'dan Mahir, İbrahim ve Denizlere kadar tüm mücadele tarihi sahiplenilmiştir.

2001'de TKP adının alındığı sürece baktığımızda TKP'nin, "Gelenek" kökenli kadroların ötesinde, tüm Türkiye sosyalist hareketinin mirasını sahiplenen ve kendisini bu mirasın parçası olarak gören herkesin partisi olduğu sıklıkla vurgulanmıştır. Ancak mesela, somut olarak söyleyeyim, bizim tasfiye edilme planımız devreye girdiğinde, bize yöneltilen suçlama "Gelenek inkarcısı" olmaktı ve burada kastedilen Gelenek ile sadece *Gelenek* dergisi çizgisi ifade ediliyordu. O aşamada önemli olan TKP'lilik değil "Gelenekçi" olup olmamak oldu. Bugün HTKP'yi oluşturan o dönem TKP 12. Kongresi olarak kendini ortaya koyan siyasi irade, TKP tarihinin bütünlüklü bir şekilde sahiplenilmesinin savunucusu oldu.

Bugün de doğru olduğunu düşündüğümüz yaklaşım budur. Daha öncesi bir yana, 10 Eylül 1920'de TKP ile başlayıp 96 yılı aşmış önemli bir mücadele tarihi, deneyimi ve birikimimiz var. En başta bu tarihin tümünü ve bütünlüklü olarak sahiplenmemiz gerekiyor. Kuşkusuz bunun içinde çeşitli eksikler, hatalar vb. olmuştur, bunlar komünistlerin kendi aralarında değerlendirmesi, sonuçlar çıkarması gereken meseleler olarak görülmeli, burjuvaziye karşı ise kesinlikle ve kesinlikle parti tarihini bütünsel olarak sahiplenicilerimiz için izlenmelidir.

Bu 96 yıllık inşili çıkışlı tarih içerisinde, çeşitli nedenlerle ortaya çıkan farklılaşmalar, ayrışmalar elbette önemlidir. Ancak bugün yanlış eksenlerde bölünmek yerine doğru bir tasnifle ayrışmayı ve birleşmeyi önemsememiz gerekiyor. Örneğin Nâzım ve (sizin çok eleştirel bir hassasiyetle yaklaştığınızı bilerek dile getiriyorum) Kıvılcımlı hem birbirleriyle hem dönemin parti yönetimiyle önemli sıkıntıları olmuş iki yoldaşıdır. TİP deneyimi başlı başına bir tartışma konusu; keza devrimci mücadeleye TİP kadroları olarak başlayan Mahirler, İbrahimler, Denizler doğrudan parti çizgisi ile anılması mümkün olmayan fakat devrimci bir teorik-pratik hattın taşıyıcıları olmuş yiğit devrimcilerdir... Örnekleri çoğaltmaya sanırım gerek yok, ancak bugün Türkiye'de sosyalizm mücadelesini bu çizgilerden sadece birisine indirgemenin bize hiçbir getirisi olmaz. Tersinden söyleyeyim, bugün Türkiye'de emekçi halk ile iç içe geçmiş bir biçimde sosyalist iktidar için mücadele edecek herhangi bir özne bu deneyimlerden hiçbirini tümüyle dışarıda tutamaz. Bizim HTKP'nin

kuruluşunda sıkça kullandığımız “içerip aşmak” sözü bu yaklaşımın bir ifadesidir. Tüm bu değerleri sonuna kadar sahiplenen, eleştirisini kendi içinde yapan, geçmiş kongre kararlarını dikkate alan, kendi hatalarımızın özeleştirisi temelinde muhasebesini yapan, ancak günün devrimci görevlerine odaklanan, ileriye yön verecek bir yaklaşıma ihtiyacımız var. Buna 30’lu, 50’li yıllarda yaşananlar da, 80’lerin sonundaki likidasyon kongresi de dahildir. Partimizin yaşanmış her aşamasından dersler çıkarmamız gerekir, yoksa ileriye gidemeyiz, hatalar varsa –ki var– o hataları tekrarlarız. “Süreklilik içinde devrimci yenilenme” ana doğrultumuz olmalı.

Bir bütün olarak Türkiye devrimci hareketinin tarihine baktığımızda, her dönemde, devrimciliği kendisiyle başlatma ve kendisiyle sınırlama gibi hatalı bir eğilimin varlığını da görüyoruz. Sanki bizden önce veya bizden başka devrimci yok ve bu da bizi daha değerli kılacakmış gibi bir yaklaşım var. Bunu çok hatalı buluyoruz. Köklerimiz ne kadar derin deyse o kadar güçlü olduğumuzu unutmamak gerekir. Ama tabii, doğru ile yanlış çok hassas bir biçimde değerlendirmemiz de gerekiyor.

Bugün yürütülen tartışmalarda 2001 süreci ile ilgili paralellik görüyor musunuz? Ya da şöyle soralım, OHAL koşullarında böyle bir tartışma başlatılmasına nasıl bir anlam veriyorsunuz?

Bizim bugün bu tartışma tekrar gündeme geldiğinde esas itiraz noktamız da bu oldu. Ülkenin AKP eliyle OHAL adı altında açık bir diktatörlükle yönetilmeye başlandığı bir dönemde, komünistlerin görevi emekçi halkın ve tüm devrimci güçlerin bu gidişata karşı birleşik mücadelesini örgütlemektir. Bunun dışında kalan gündemlerin kamuoyuna taşınmasının bir manası yoktur. Komünistlik ya da TKP’lilik sadece bir kimlik olarak görülemez, bu iddiayı taşıyan kişi veya gruplar Türkiye’deki sermaye diktatörlüğüne karşı göğüs göğüse mücadeleye girme cüretine sahip olmalılar. Bu siyasal, ideolojik ve pratik boyutları ile bütünlüklü bir kavga olarak örgütlenmek, emekçi halkın, işçi sınıfının içinde sürdürülmek durumunda. Biz elimizden geldiğince bunu yapmaya çabalarken, böyle bir gündemin bizi bu mücadeleden alkoymak için pişirildiğini düşünmemizden daha doğal bir şey olamaz. Birileri bu durumu kendileri için fırsata çevirmeye çalışıyor olabilir, bunu da elbette bir olasılık olarak değerlendiriyoruz.

Bugün ülkemizde komünist hareketin durumuna dair görüşlerini kısaca özetlemenizi istesek... Bu konuya nasıl yaklaşıyorsunuz?

Uluslararası komünist hareketin yaşadıklarıyla paralel ancak maalesef önderliğinin açık ihanetçi konumu nedeniyle daha ağır bir likidasyondan geçen TKP’imizden bugüne çok sayıda farklı TKP kökenli siyasal kadro ve grup kaldı. En başta ve genel olarak söylersek bunların tümüne önsel olarak saygı duymak gerekiyor. Ancak bu söylediğimden herkesin

TKP adını istediği gibi kullanabileceği, TKP adına istediğini yapabileceği bir tabloyu olumladığımız gibi bir sonuç çıkmamalı, aksine TKP adının tarihsel önemine ve ağırlığına yakışmayan davranışlar ayıklanmalı ve mutlaka mahkum edilmeli.

Bunun devamı olarak söylersek, devrimci komünist ilke ve değerlere bağlılık, partinin devrimci çizgisini sahiplenme ve yeniden üretme gibi temel kıstaslar üzerinden, devrimci bir pratik içinde olanların ve olmayanların aynı biçimde değerlendirilmesi elbette söz konusu olamaz.

Somut örnek vermek gerekirse, kimse bizden *Politika* gazetesi aracılığıyla takip ettiğimiz siyasi-örgütsel hattın mücadelesi ile TKP adını istismar etmek dışında bir şey yapmayanları aynı biçimde değerlendirmemizi beklemesin.

Yeri gelmişken ifade edeyim, bugün 10 Ekim, geçen yıl 10 Ekim katliamında yitirdiğimiz *Politika* Gazetesi Kurucusu ve Sorumlu Müdürü Tayfun Benol yoldaşımızın anısı önünde saygıyla eğilirken, onun da temsil ettiği örgütlülüğe, devrimci komünist pratiğe verdiğimiz önemi özel olarak belirtmek isterim. Kendisiyle tanışma, birlikte mücadele etme şansımız olmaması talihsizliğimizdir. Bu arada *Politika* gazetesi ile ilk temasımızın Tayfun yoldaşımızın cenazesi vesilesiyle olduğunu da ifade etmeyi bir borç olarak görüyorum. Aramızdaki duvarların karşılıklı olarak kalkmasında Tayfun yoldaşımızın payını unutamayız.

Bize göre çok uzun olmayan bir mücadele dönemi içinde Türkiye’de farklı kuşaklardan, farklı mücadele deneyimlerine sahip devrimci komünist kadroların bulunduğu, harmanlandığı bir süreç yaşanacak. Bu mutlaka olacak çünkü bugün tüm sorunlarımızın bağlandığı temel sorun, Türkiye işçi sınıfının, emekçi halklarımızın ihtiyaç duyduğu devrimci hamleleri yapacak öncü-devrimci bir partiyi çok daha etkin biçimde siyasal yaşamda var etmektir. Tek tek TKP adını veya iddiasını taşıyan tüm siyasal çevreleri esas olarak bu ekseninde değerlendirmek gerekir.

Bize göre, günün ihtiyaçlarına yanıt veren, işçi sınıfı ve emekçi halk kitleleri içinde örgütlenmiş ve onların mücadelesine önderlik eden, öncü ve devrimci bir işçi sınıfı partisi ihtiyacına yanıt verebilen herhangi bir özne henüz inşa edilebilmiş durumda değil. Tek tek değerlendirmek yerine bu ana soruna işaret etmeyi daha doğru buluyorum. Bu sorun çözüldüğünde birden fazla TKP çevresinden söz etmek mümkün olmayacaktır. Çünkü bir ülkede komünist partisi tektir. “Tek ülke, tek sınıf, tek parti” ilkesi TKP somutunda ülkemiz için de geçerlidir.

HTKP’yi de bu ihtiyaca yanıt verme çabasının değerli bir ürünü olarak görüyoruz. Bizim HTKP’ye doğru uzanan sürecimizin ilk adımlarında esas odaklandığımız nokta, Türkiye siyasetinin güncel ihtiyaçlarına daha etkin yanıtlar verebilecek, ideolojik, politik ve örgütsel olarak daha devrimci bir TKP’ye dönüşmektir. Bu doğrultuda sürdürdüğümüz çalışmalarda gördük ki, sorun sadece bizimle sınırlı değil. Tüm Türkiye

devrimci hareketi, hatta dünya komünist hareketi birbirine çok benzer sıkıntılar yaşıyor. Bunun temelinde iktidar perspektifi eksikliğini görüyoruz; temel görevimizin işçi sınıfı iktidarı için mücadele etmek olduğu “unutulmuş” durumda. Devrimci, komünist gibi isimler taşıyan pek çok parti bile son noktada sadece bir muhalefet hareketine dönüşüp kalmış, bir nevi “kültürel komünistlik” diyebileceğimiz bir kimlik siyasetine sıkışmış durumda. Bunun bir yansıması olarak da ihtilalci, devrimci bir sınıf örgütü olma vasfının pek çok özne için tümüyle yitirilmiş olduğunu saptıyoruz. Bunun siyasal boyutları var, ideolojik boyutları var, örgütlerde ve nihayet kadrolarda somutlanabilecek boyutları var.

HTKP bunu aşmak için çabalarken meseleyi salt kendi sorunu olarak da görmüyor. Biz bir bütün olarak ülkemiz komünist hareketinin önünde duran bu soruna dair çözüme yönelik adımlar atmak için çabalarken, kendi dışımızdaki devrimci ve komünist çevrelerle de bu eksende dostça ve samimi bir biçimde ilişkilenebiliriz.

Türkiye’nin politikaya müdahil olan ideolojik, politik ve örgütsel olarak güçlü bir TKP’ye ihtiyacı yok mu?

Bir önceki sorunun cevabında eksik kaldı, bu vesileyle bir vurgu yapayım, kimi arkadaşlarımız TKP’yi sadece Yargıtay veya siyasi partiler sicilindeki bir isim, bir dosya veya bir binaya asılı tabeladan ibaret görüyorlar. Kuşkusuz bunların hepsi değerlidir, önemlidir ancak TKP buna indirgenemez. Mesele devrimci bir program etrafında birleşmiş Leninci devrimci komünist kadroların, temel olarak işçi sınıfı ve emekçi halk kitleleri içinde örgütlenmeye ve onların iktidar mücadelesine önderlik etmeye odaklanmasıdır. En önemli görev, parti içinde üstlendiği görev ne olursa olsun tüm üyelerinin devrimci kadrolar olduğunu önsel olarak kabul eden, Leninci demokratik merkezîyetçilik ekseninde örgütlenen, kolektif işleyişi ve kurul çalışmasını esas alan, kurallı bir iç hayatı güvence altına almaktır. Her hal ve şartta mücadelenin kesintisiz biçimde sürdürülmesini esas almak ve buna uygun olarak örgütlenmektir. TKP ancak böyle var olur ve böyle güçlü olur. Bu yapılabildiğinde yasal temsil sorunu da çözümlenir ve elbette böyle bir komünist partinin Türkiye siyasetine çok önemli etkileri olur.

Ülkemizde ağır bir yenilgi döneminden ayakta kalmayı başararak çıkmış bir komünist hareketimiz var. Bu önemlidir. Sermayenin uluslararası saldırısına, Türkiye burjuvazisinin alçakça saldırılarına ve maalesef yaşadığımız pek çok ihanete rağmen bunu başarabilmiş olmak önemlidir. Önemlidir ama yetmez. Deyim yerindeyse bir varlık-yokluk savaşının sonunda var olmayı başaran komünistler, şimdi dost düşman herkesin ciddiye alacağı gerçek bir politik güç olarak siyasal alandaki yerlerini almalı. TKP, 1920’den bu yana görece en zayıf olduğu anlarda bile başta Türkiye burjuvazisi olmak üzere hep dikkatle izlenen bir güç oldu. Bugün devrimci pratiğimizle, emekçi halkın içinde ve mücadelesinin

önünde etkin-güçlü bir konum aldığımızda tüm siyasal dengelerin yeniden kurulacağından kimsenin şüphesi olmasın.

Daha Güçlü TKP-Sosyalist Türkiye belgisinin gereğini yapmak için sizce güncel görevimiz ne olmalıdır?

Tekrar edeceğim, günümüzün en önemli sorunu işçi sınıfı iktidarına, Sosyalist Türkiye hedefine odaklanmış devrimci komünist bir öznenin inşası sorunudur. Bunun hayata geçmesi ise siyasal, ideolojik ve örgütsel düzeyleri olan çok boyutlu bir çalışmaya ihtiyaç duyuyor. Bizim bu noktada temel önemde gördüğümüz birkaç sorun var.

Birincisi; özel olarak işçi sınıfı ve emekçi halk güçleri içinde örgütlenmektir. Bu sadece bizim değil, tüm Türkiye devrimci hareketinin en önemli eksiğidir, temel yoğunlaşma noktamızın bu olması gerekir.

İkincisi; parlamentarizm ile sınırlı olmayan, legal çalışma sorunundan söz etmemiz gerekiyor. Türkiye solunun önemli bir bölümü, uzun yıllardır yasal partiler aracılığıyla sürdürülen mücadelenin bir sonucu olarak maalesef zihin dünyası ve mücadele pratiği açısından “yasalci” bir yaklaşıma mahkum olmuş durumdadır. Uzun uzun tartışılması lazım ama özetle bizim bir “devrimcileşme hamlesi” ihtiyacı saptamamız var, bunu paylaşmak isterim.

Üçüncüsü; dar grupçuluktan, fraksiyonculuktan ve hizipçilikten bütünüyle kurtulmamız gerekiyor. Esas olarak sınıflı toplumların insanlığa bulaştırdığı bir hastalığın ürünü olarak gördüğümüz rekabetçilik ve egosantrizmin bir ürünü olan bu illeti tümüyle kazınamız gerekiyor. Açıkça fikrimi söyleyeyim, gerçekten mücadelenin bir parçası olan, esas olarak devrim ve sosyalizm davasına bağlanmış kişilerde ve politik topluluklarda bu hastalık aşılabiliyor. Bunu bir parti kültürü olarak yeniden üretmemiz, ancak iç hayatımızı da devrimcileştiren bir pratikle mümkün. Bizim demokratik merkezîyetçilik vurgumuzun, kurallı ve kurullu parti vurgumuzun bir nedeni de budur.

Uzatmamak için son bir şey daha ekleyip bitireyim, o da Türkiyeliliktir. Bunun da özel olarak önemli olduğunu düşünüyoruz, zira burjuvazi çok uzun yıllardır komünistleri bu ülkenin bir parçası olmaktan çıkartabilmek için elinden gelen her şeyi yapıyor. Diğer taraftan sermaye iktidarının hepimizin bildiği halk düşmanı karakteriyle, gözünü kırpmadan gerçekleştirdiği katliamlar, işkenceler ile ülkemiz ile tüm ilerici insanların arasına bir kama soktuğunu da söyleyebiliriz. Biz, uluslararası bir müfrezenin Türkiye topraklarında görev üstlenen bir parçasıyız. Proletarya enternasyonalizmi ilkesini gözümüz gibi korumak ve savunmak ile ülke topraklarının ve nüfusunun bir parçası olarak Sosyalist Türkiye mücadelesini yükseltmek birbiriyle çelişmez.

Biz, ülkesi emperyalist düşman işgalindeyken, gerçek bir kurtuluş mücadelesini örgütlemek için ülke topraklarına dönme kararı alan kadroların yarattığı bir mirasın taşıyıcıları olarak düşünmek ve davranmak

durumundayız. Bu ülkenin bizi öldürmek, yok etmek isteyenlerin ülkesi olduğunu kabul etmek bize göre politik bir intihardır. Hayır, bu ülke, bu ülkeyi emeğiyle, kanıyla, canıyla yaratan emekçilerindir ve bizim bu ülkeyi yeniden kazanmamız gerekiyor.

Kürt sorunu ile ilgili tartışmalardaki pozisyonumuza (pozisyonumuz sadece bununla sınırlı değil kuşkusuz) bu cepheden de bakabiliriz. Bu ülkede Kürtlerin varlığını kabul etmeyen, mücadelenin Kürt rengi ile barışık olmayan bir işçi sınıfı iktidarı mücadelesi mümkün değildir. Nâzım yoldaşın dediği gibi, “Bu memleket bizim...”

Yer darlığından dolayı bu sayıda bu konular ile yetinelim Erkan yoldaş. Bir dahaki sayımızda ideolojik ve politik yaklaşımlar konusunda söyleşimizi sürdürmek üzere teşekkür etmeden önce okuyucularımıza ve çevremize vermek istediğiniz bir mesaj var mı?

Öncelikle böyle bir fırsatı verdiğiniz için teşekkür edeyim. Daha sonra devam edeceksek o zaman ayrıntılandırırız, ancak şu aşamada bir noktaya işaret etmek istiyorum. Türkiye çok önemli bir kırılma noktasında, AKP/Saray rejimi başka türlü yönetemeyeceğini de gördüğünden çok yönlü bir baskı politikasını devreye sokmuş ve şiddet-zor kullanarak yıkılmazlık imajını güçlendirme çabasına girmiş durumda. Bunun belli ölçülerde bir karşılığı olduğunu da söyleyebiliriz.

Burada komünistlerin odaklanması gereken iki nokta olduğunu düşünüyorum. Birincisi, ne yaparlarsa yapsınlar bunca yıllık mücadele deneyimi ve birikimi olan Türkiye halklarını bir bütün olarak teslim almaları mümkün değildir. Bu bir iddia değil bu ülke halkına ve yaklaşık 100 yıldır verdiğimiz kavgaya, onun yarattığı değerlere güvenin bir ifadesidir.

İkincisi de, devrimcilik, komünistlik böyle zamanlarda kararlılıkla iletilmekle, mücadelenin sürekliliğini sağlamakla, halkların teslim olmama iradesini temsil etmekle yükümlü olmak demektir. Sol hareketin kimi kesimlerinde var olan ve “bugünler bizim günlerimiz değil, bugünlerde esas olan kendimizi korumaktır” biçiminde özetlenebilecek olan yaklaşıma kesinlikle onay vermemek gerekir. Bugün ileri çıkan, kavgaya önderlik etmeye çabalayan bir devrimci komünist iradeyi ortaya koyamazsak yarını kazanma şansını da bulamayız.

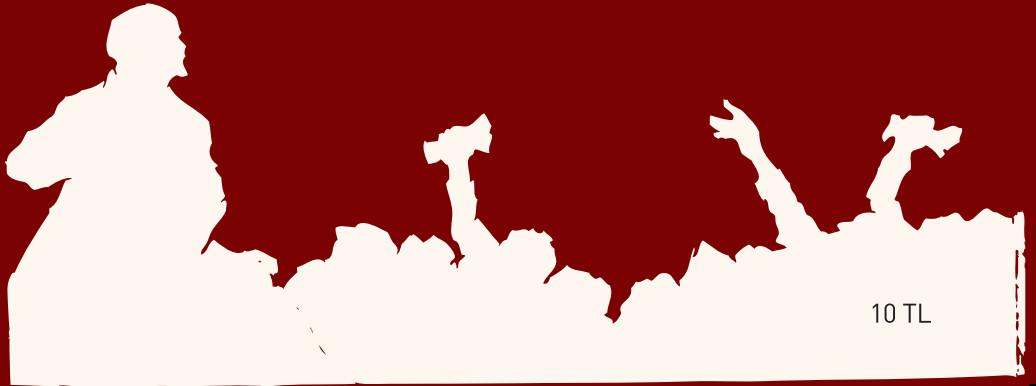
Bize göre işçi sınıfını iktidara taşıyacak parti bu mücadele sürecinin yan yana getirdiği devrimci komünist kadroların eseri olacaktır.

Hepimize kolay gelsin diyor, tüm *Politika* okurlarını sevgiyle, yoldaşça duygularla selamlıyorum.

Samimi ve açık bir görüşme oldu, teşekkür ederiz. Biz de size ve şahsınızda tüm HTKP kadro ve mensuplarına mücadelede başarılar diliyor, yoldaşça duygularla selamlıyoruz. Bir dahaki görüşmemize kadar kendinize iyi bakın ve dikkat edin...

21. yüzyılda sosyalizm mücadelesi yürütenler Ekim Devrimine nasıl bakmalı? Leninizm ile Marksizm arasındaki ilişkiler ne şekilde tarif edilmeli? Bolşeviklerin devrim dönemindeki iç tartışmalarından ne tür sonuçlar çıkarılabilir? Ekim Devrimi, kadınların kurtuluşu için yürütülen mücadelelere ne tür katkılar sundu, nelerin başarılmasını sağlayamadı?

“100. yılında Ekim Devrimi”, bu sayımızın dosya konusu. Bu yıl çıkacak olan diğer sayılarımızda da Ekim Devrimi üzerine yazılara yer vermeye devam edeceğiz. Yeni dersler çıkararak Türkiye'nin devriminin ve dünya devriminin yolunu kısaltmak için!

10 TL